

AYGÜN CƏFƏROVA

RAFIQ YUSİFOĞLU
LİRİKASININ SƏNƏTKARLIQ
XÜSUSİYYƏTLƏRİ

AYGÜN CƏFƏROVA

RAFIQ YUSIFOĞLU
LİRİKASININ SƏNƏTKARLIQ
XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Bakı
Şirvanəşr
2006

Elmi redaktoru
Məhərrəm Qasımlı
filologiya elmləri doktoru,
professor

Aygün Cəfərova
Rafiq Yusifoğlu lirikasının
sənətkarlıq xüsusiyyətləri
Bakı. Şirvannəşr. 2006
120 səh.

Gənc tədqiqatçı Aygün Cəfərovanın bu monoqrafiyasında görkəmli şair, ədəbiyyatşünas, publisist, Azərbaycan Respublikasının Əməkdar mədəniyyət işçisi, "Qızıl qələm", "Vətən", "Araz", "İlin ən yaxşı kitabı" və s. mükafatların laureatı Rafiq Yusifoğlunun lirikası tədqiqat obyektinə seçilmişdir.

83.3. Az (2)

A

054

© A. Cəfərova, 2006

Ünvan: Bakı-Az 1021, Badamdar şos. 77.

Tel: 492-92-27, 492-93-72, 434-70-94, (050) 316-23-40

G i r i ş

Dəli sevda dolanmırsa başında
Sevmirsənsə, bu dünyada qəribsən.
Ulu Tanrım, baş əyirəm qarşında –
Mənə sevmək istə'dadı veribsən.

Məhəbbətədi imanım da, dinim də,
Ay nuru var sevgilimin üzündə.
Diz çökürəm gözəlliğin önündə,
Şeh öpürəm çiçəklərin gözündə.

Sevən qəlbə nə sirsıra, nə şaxta? –
Salıb mənim saçlarıma sevgi dən.
Ulu Tanrım, gözlərimi işıqdan,
Ürəyimi əskik etmə sevgidən!

Ulu Tanrı sevdiyi bəndələrinin diləklərini eşidir. Çünki o diləklər xoş məramlarla yoğrulur. Ulu Tanrının sevdiyi və seçdiyi bəndələr isə sevmək istedadı olan insanlardır. O seçilmişlər başqalarına da sevməyi öyrədən insanlardır – elə peyğəmbərlər kimi.

O seçilmişlər Allahın insana bəxş etdiyi hər bir neməti uca tutur və müqəddəs sayırlar – söz qədər.

O seçilmişlər Allahın nəzərində düşüncə və əməllərinə görə müqəddəs elçilərdən sonra dayanırlar – şairlik mərtəbəsində. O mərtəbə sahiblərinin isə öz dilləri, öz dinləri, öz dünyaları var: Sevgi dili, Məhəbbət dini, Eşq dünyası.

Onlar nə qocalır, nə ölür, nə də unudulurlar. Çünki ilahi nur işıqlandırır qəlblərini. İlahi nurun məkanı isə əbədiyyətdir.

Şükr olsun ki, bu günün özündə də əbədiyyət yolçuları var biz insanların arasında. Az da olsa, var.

Həmin yolun yolçuları arasında olan bir Allah bəndəsi də artıq bir qərinədən çoxdur ki, hər kəsin arzuladığı o möhtəşəm əbədiyyətə söz-söz, misra-misra yol gedir. Ulu Tanrının sevdiyi

həmin bəxtəvər bəndə müəllim, alim, tərcüməçi, jurnalist, bir sözlə, qələmə söykənib və bir də sevdalı ürəyinə güvənib ilahi eşq yolunun ağına düşüb gedən şair Rafiq Yusifoğludur. Bəli, cəmiyyətdə hər şeydən öncə bu şəxs məhz şair kimi tanınmışdır.

Fəaliyyət sahələrinin hər birində vicdanla, məsuliyyətlə, səylə və uğurla çalışsa da, Rafiq Yusifoğlunu insanlara sevdiren və əbədiyyətinə təminat verən əməli məhz şairlik istedadıdır. Ancaq hər şairə bu qismət olurmu? Bu yerdə rus mütəfəkkiri və ədəbiyyatşünası A.Blokun bir kəlamı sualımıza aydınlıq gətirir: “Yaxşı insan olmayan şəxsdən, yaxşı yazıçı da ola bilməz”.

Deməli, sevimli şair həm də sevimli insandır. Sevimli şairin “yaxşı”lıq meyarı heç yaş da deyil. “Yaxşı yazıçı olmağın meyarı istedadı”. (Yaşar Qarayev. Ədəbi üfüqlər. İnsanlar və ümidlər. Bakı, “Gənclik” nəşr., 1985, səh.43.)

Bəs kimdir şair?

Məşhur alman şairi Höte demişdir: “Nə qədər ki, bir adam özünün cüzi subyektiv duyumlarını ifadə edir, hələ ona şair demək olmaz. Lakin özünü əhatə edən bütün varlığı qavrayıb onu ifadə etməyin yolunu tapanda həmin adam şairə çevrilir”.

Burada bir sıra məqamlarla razılaşsam da, fikrimcə, “şairə çevrilmə” yolu yoxdur, Şəhriyarın göstərdiyi şairlik yolu var:

“Şair ola bilməzsən, anan doğmasa şair!”

Məhz anadan şair doğulanlar boz dünyanı əlvanlaşdırır, həyatı “mənəvi ünsiyyətlə” mənalandırır bilərlər!

Məhz anadan şair doğulanlar sevmək və yaratmaq istedadı ilə insanlara özlərini və dünyamızı sevməyi öyrədə bilərlər!

Məhz anadan şair doğulanlar bəşər tarixində və qəlblərdə əbədi iz qoya bilərlər!

“Xaqani, gələr bir gün aləm səni xatırlar” – deyən Xaqani,

“Mənəm ol səhi-məani ki, fəzilətim əyandır,

Yer ilə zəmanə hakim hünərim bir asimandır” – deyən Nizami,

“Məndə sığar iki cahan, mən bu cahanə sığmaram” – deyən

Nəsimi,

“Gör nə sultanəm mənə dərviş kimi feyzi-süxən,

Eyləmiş iqbalimi asari-nüsrət məzhəri – deyən Füzuli,

Qılıncdan çox qələmin qüdrətilə sözünü deyən Xətai, daha sonra Vaqif, Vidadi, Zakir, Seyid Əzim, Sabir, H.Cavid, M.Müşfiq, S.Vurğun, Şəhriyar, S.Rüstəm, R.Rza, B.Vahabzadə kimi neçə-neçə söz ustaları elə şair kimi doğulmuşlar.

Ancaq burada bir məqam var. Adlarını çəkdiyimiz bu şəxsiyyətlər ədəbiyyat tariximizdə hər biri öz imzasıyla, öz üslublarıyla fərqlənən söz fəhrləridir. Hətta onların bəziləri ədəbi məktəblər də yaratmışlar: Nizami, Füzuli, Sabir və s. Onların ədəbi məktəb yaratmalarına iki əməli səbəb oldu. Birincisi, bəşəri mövzulara müasirlik, aktualıq tələblərilə yanaşı, zamanın nəbzini tuta bilmələri. İkincisi isə ənənəvi mövzularda yazmalarına baxmayaraq, bu sənətkarların hər biri yeni söz demiş, beləliklə də, həm poeziyamızda, həm də poetikamızda yeni səhifələr açmışlar.

İnsanın mənəvi dünyasını təlatümə gətirən, ruhunu oxşayan, eyni zamanda onu tərbiyə edən əsl poeziya da elə bu yenilikdən, tərəvətdən və təkrarsızlıqdan yararır. “Əsl şeirdə varlıq da, dünya da hər dəfə yenidən, hər dəfə “ilk dəfə” görünə bilər. Şairlər varlığın ifadə etdiyi poetik mənəni və bədii sərvəti artırır”. (Yaşar Qarayev. Ədəbi üfüqlər. İnsanlar və ümidlər. Bakı, “Gənclik” nəşr., 1985, səh.43.)

Bu baxımdan həm də böyük bir missiyanı yerinə yetirmiş olan “hər bir şair öz xalqının bədii təfəkkürünə o zaman təsir göstərib orada özünə möhkəm yer tuta bilər ki, o qabaqcıl fikirlərin ifadəsi üçün bədii söz vasitələrindən bacarıqla, ustalıqla istifadə edə bilsin, poeziyaya özünəməxsus xüsusiyyətlər gətirsin”. (Kamal Talıbzadə. Seçilmiş əsərləri. I c. “A.Səhhət” monoqrafiyası. Bakı, 1990, səh. 387.)

Yaradıcılığında bu tələblərə riayət edən şair Rafiq Yusifoğlunun sənətkarlıq xüsusiyyətlərindən söhbət açmazdan əvvəl klassik şairlərimizi xatırlamağımız da təsadüfi deyil. Belə ki, yaradıcılığı haqqında danışacağımızı şair istedadının gücü və qələminin qüdrəti ilə “müasir Azərbaycan poeziyasının canlı klassiki” kimi dəyərləndirilir. (Nizami Cəfərovun çıxışından) (Rafiq Yusifoğlu. Bir sevdalı ürəyim var. Bakı, “Çaşıoğlu”, 2003, səh 118.)

Bəli, bu haqlı dəyərdir.

Çünki Allahımız və təbiət həyat həqiqətlərini gözəl şəkildə bədii həqiqətə çevirmək bacarığını R.Rzaya, Ə.Kərimə, fəlsəfi baxışları şeir dili ilə ifadə etmək bacarığını C.Novruza, B.Vahabzadəyə, F.Qocaya, R.Rövşənə, Ə.Salahzadəyə, insana məhəbbət hissələrini, səmimiliyi, inandırıcılığı ilə oxucuya çatdırmaq bacarığını N.Kəsəmənliyə, N.Həsənzadəyə, vətənpərvərlik hissələrini təlqin edən şeirlər yaratmaq bacarığını X.R.Ulutürkə, Z.Yaquba, dünyanı uşaq gözü ilə görmək istedadını T.Elçinə, T.Bayrama, E.Baxışa, cansız əşyalar və şüursuz canlılara bərabər adamları görüb tənqid etmək bacarığını H.Ziyaya veribsə, bu keyfiyyət, bacarıq və istedadı özünəməxsus və gözəl şəkildə R.Yusifogluya bəxş etmişdir – R.Yusifoglu yaradıcılığı ilə tanış olan hər bir oxucunun qənaəti belədir.

Adlarını çəkdiyimiz söz ustaları kimi, müasir Azərbaycan poeziyasını əlvanlaşdıran, şanlı keçmişinə layiq şəkildə poetik ənənələrimizi yaşadan, son nəticədə mənəvi sərvətimizi – ədəbiyyatımızı zənginləşdirən şairlər cərgəsində Rafiq Yusifoglu-nun öz üslubu, öz rolu, öz yolu var.

Həm də nə vaxtsa şəhidlərin qanından ağır gələcək mürəkkəbli qələm sahibi olan R.Yusifoglunun xüsusən zavallı bəşəriyyətin neçə-neçə qəm karvanlarından birinin “sarbanı” kimi, gözəllik aşıqı və “gözəllik qurbanı” kimi, eləcə də yurd həsrətli şair kimi öz görüb göstərdikləri var.

Bir zaman “Yurdum-yuvam” (1983) deyib hər gülünü, çiçəyini, “Ətirli düymələr”ini (1986) əzizlədiyi müqəddəs “Ocaq yeri”ni (1989) şair bir gecə ay işığında “Aylı cıdır”la (1992) tərk etməli, “Qəm karvanı”na (1997) qoşularaq “Həsərət köçü” (1998) etməli oldu.

“Xatirə kəjavəsi” (1999) ilə “Təzə sevdalara doğru” (2000) – “Böyük arzuya gedən yol”da gah “Şirin yağış”a (1998) düşdü, gah da “Çiçək yağışı”na (2000). Təbiətə, ota çiçəyə – “Güle uzanan əllər” ilə “Söz çəmən”indəki (2002) sözlərdən şirin-şirin şeirlər çəkdi. Ancaq yenə qəlbindən qəm silinmədi. Çünki

“Ayrılığın qəm hasarı” qəlbindən salınmışdı. Belə olanda ürəyini sevgi ilə ovutmağa çalışdı: - “Bir sevdalı ürəyim var” (2003) söylədi... Sonra “Zamanın qatırı”, “Həsərət sazağı”, “Dəniz səviyyəsi” ... kitabları işıq üzü gördü...

Lakin bu, təxminən 40 il əvvəl başladığı yolun bir hissəsidir. Rafiq Yusifoglu yaradıcılığında aydın seçilən bu yol hər şeydən əvvəl bir sənətkarın yaradıcılıq yoludur.

Bu yolun xüsusiyyətləri ilə artıq tanış olan bir tədqiqatçı kimi hər bir kəsə Rafiq Yusifoglunun şeir yaradıcılığı yolunda bələdçilik edə bilərəm. İndi isə bir sözü deməliyəm: - Yolumuz uğurlu olsun!

SƏNƏTƏ VƏ HƏYATA SƏNƏTKAR BAXIŞLARI

Rafiq Yusifoğlu çoxcəhətli yaradıcılıq sahələri ilə məşğul olsa da, yəni həm şair, həm ədəbiyyatşünas, həm tərcüməçi, həm jurnalist, həm də müəllim kimi fəaliyyət göstərsə də, əslində bu sahələr, özünün dediyi kimi, “ümumi ədəbiyyat sarayının bir-birini tamamlayan hücrələridir”. (“Ədalət” qəzeti, 13 mart 2003-cü il.)

Bütün ömrünü bu hücrələrdə keçirən R.Yusifovlu həyatını şeirə-sənətə, ədəbiyyata, onun təbliğinə həsr etmişdir. Şair obrazlı şəkildə ədəbiyyata bağlılığını belə ifadə etmişdir: “Hərdən mənə elə gəlir ki, ədəbiyyat mənim Leylimdir, mən isə onun Məcnunu”. (“Ədalət” qəzeti, 13 mart 2003-cü il.)

Bəli, həm də Leylisi kimi sevdiyi ədəbiyyat sarayının bir hücrəsi var ki, o yer R.Yusifovlunu daha çox çəkir özünə – Şairlik hücrəsi.

Bu amili şair özü də müsahibələrinin birində qeyd etmiş və demişdir: “Bu danılmaz həqiqətdir ki, mənim yaradıcılığımın şah damarı poeziyadır”. (“Ədalət” qəzeti, 13 mart 2003-cü il.)

Poeziyaya vurğunluq təbii ki, sözə – obrazlı, canlı, bədii sözə vurğunluqdan irəli gəlir. Təsadüfi deyil ki, müasir Azərbaycan poeziyasında elə bir şair tapmaq çətindir ki, onun şeirlərində R.Yusifovlu poeziyasında işlədilən qədər obrazlı söz və ifadələr olmuş olsun.

Adi danışqda işlədilən sözlər şair “qələminin köynəyindən keçəndən” sonra poetik mənə kəsb edir. Deməli, sözə öz müstəqim mənasından savayı, ikinci – poetik mənanı şairlər bəxş edirlər. Doğrudan da, “Sözlə ən çox oynayan, onun nazını çəkən şairlərdi. Şair müəyyən mənada söz ağacına bənzəyir. Arıya da oxşarı var şairlərin”. (R.Yusifovlu. Xatirə kəcavəsi. “Pəncərəm dənizə baxır” başlıqlı müsahibədən. Bakı, “Elm” nəş-ti, 1999, səh. 196.)

Arı güldən, çiçəkdən bal,
Şair sözdən şeir çəkər.

Bəli, sözdən şeir çəkməyi bacarmaq, ona poetik don geydirmək elə şairliyin əsas keyfiyyətlərindəndir. Ancaq bu yerdə bir məqama toxunmaq istərdim. Sözə geydirilən “poetik don” onun əsl mənasını həqiqətdən uzaqlaşdırmamalı: bədii həqiqət həyat həqiqətinə söykənməlidir. Çünki sənət həqiqətin ifadəsidir və yalnız varlıq ən yüksək həqiqətdir.

Unudulmaz şairimiz S.Vurğunun “Şair həyatsız şair deyildir!” (“Bəsti” poeması) fikri də haqlı qənaətdir. Üslubundan, təmsil etdiyi cərəyandan asılı olmayaraq şair və yazıçı bədii həqiqəti təbiətin və cəmiyyətin reallığına əsaslandıranda sənətin gözəlliyi ortaya çıxır. Şair və ya yazıçı da ona görə sevilir və adı insanlardan bir pillə yuxarı tutulur ki, neçə-neçə insanın qəlbindən keçən, lakin ifadə edə bilmədiyi həyat həqiqətini bədii və obrazlı şəkildə canlandırmaq qüdrətinə malikdir.

Doğrudur, şair yaradıcılıq prosesində onun məhsulunu “istehlak” edəcək insanları göz önünə gətirmir. Xüsusilə də şairlər. Çünki çox vaxt lirik şeirlər müəyyən təəssürat nəticəsində meydana çıxır, o şeirlər daha çox lirik “mən”in yaşantılarıdır. Bu barədə görkəmli rus ədəbiyyatşünası və tənqidçisi V.Q.Belinski demişdi: “Böyük istedadda daxili subyektiv ünsürün çoxluğu insanpərvərlik əlamətidir. Böyük şair özü haqqında, öz mənliliyi haqqında danışarkən ümumilik haqqında – bəşəriyyət haqqında danışır, çünki bəşəriyyət nə ilə yaşayırsa, bunlar hamısı onun təbiətindədir. Məhz buna görə də onun qüssəsində hamı öz qüssəsini görüb tanıyır, onun qəlbində və ruhunda hamı öz qəlbini görür. (V.Q.Belinski. “Rus ədəbiyyatı və klassiklər haqqında”. Azərnəşr, 1954, səh. 244.)

Beləliklə də aydın olur ki, lirikada “şairin şəxsiyyəti birinci yerdə durur və biz hər şeyi başqa cür yox, həmin şəxs vasitəsilə qəbul edirik və başa düşürük”. (V.Q.Belinski. “Seçilmiş əsərləri”, II c. Azərnəşr, 1948, səh. 7.)

Bunları həm də bir ədəbiyyatşünas alim kimi dərk edən Rafiq Yusifoğlu müsahibələrinin birində ona verilən “sizcə, müasir şeir necə olmalıdır?” – sualının cavabında demişdi: “Müasir poeziya

birinci növbədə müasirlərimizin duyğu və düşüncələrini əks etdirməlidir. Ancaq adi, ümumi sözlə yox, yüksək bədii sənətkarlıqla. Şeirdə birinci məzmunu (sən nə demək istəyirsən?), ikinci formadı (sən necə deyirsən?). Bunların ikisinin – məzmunla formanın dialektik vəhdəti olmadan sənət əsərləri yaratmaq mümkün deyildir. Bu, bütün dövrlərdə belə olub, indi də belədir.

Əsl poeziya dil-ifadə baxımından fərqlənsə də, zaman məhdudiyəti tanımır və nə vaxt yazılmasından asılı olmayaraq, həmişə müasirdir”. (“Ədalət” qəzeti. 13 mart 2003-cü il. “Ədəbiyyat mənim Leylimdi, mən isə onun Məcnunu”. Müsahibəni Q.Nəcəfzadə aparmışdır.)

Bu qənaət təkcə nəzəriyyəçi alimin fikri deyil, həm də uzun müddət qələm təcrübəsi olan bir sənətkarın əsaslandırılmış fikridir: “Mən ədəbiyyatımızın təbliği ilə məşğul ola-ola başa düşmüşəm ki, insanlar üçün necə əsərlər yazmaq lazımdır”. (Yenə orada)

R.Yusifoglundun şeir yaradıcılığı göstərir ki, doğrudan da, o, insanlara necə əsərlər yazmaq lazım olduğunu bilir. Biz də fikrimizi əsaslandırmaq üçün birbaşa onun poeziya aləminə qədəm qoyuruq.

İlk növbədə onu deyək ki, R.Yusifoglundun şeirlərinin çoxu həzin, kövrək duyğularla yoğrulmuşdur. Lakin onlardakı özünəməxsus bir həyat eşqi, yaşamaq yangısı çağlayır. Məhz bu ruh R.Yusifoglu şeirlərinin üslubunu müəyyənləşdirir. Ən ümumi mövzularda belə şeir yazarkən R.Yusifoglu öz poetik təfəkkürü ilə eyni obyektə özünün fərdi baxışlarını əks etdirməyi bacarır.

Əgər R.Yusifoglundun yaradıcılığını konkret şəkildə xarakterizə etmək istəsək, onun yaradıcılığı barədə yazılmış məqalələrin birində deyilən bir fikir yerinə düşər və fikrimizcə, bu qənaəti onun bütün yaradıcılığına şamil etmək olar: “Əksəriyyəti lirik ovqat üzərində köklənən bu şeirlərin çoxu gerçəkliyin obrazlı dərki, onun fərdi poetik təfəkküründə “özününküləşdirmək” keyfiyyəti ilə seçilir. Onlarda insan qəlbinin ən incə, şəffaf

duyğuları sıralanır”. (Zaman Əsgərli. “Qəm karvanı”, “Həsət köçü”. “Ədəbiyyat qəzeti”, 02.10.98.)

R.Yusifoglundun şeir yaradıcılığı, hər şeydən əvvəl, iki qola ayrılır: uşaqlar üçün yazılan şeirlər və böyükələr üçün yazılan şeirlər.

Onun yaradıcılığında bu qollar ümumi ədəbiyyat nəhrini zənginləşdirən eyni həcmli, eyni əhəmiyyətli çaylara bənzəyir. Şair bu sahələrin hər ikisində eyni dərəcədə məsuliyyətlə çalışır. Ümumiyyətlə, onun bu bölgü barədə öz qənaəti var: “Mənə elə gəlir ki, ədəbiyyat ədəbiyyatdı. Uşaq ədəbiyyatı, böyük ədəbiyyatı şərti bölgüdür. Ən gözəl xərəyi uşaq da yeyir, böyük də. Əsər də bunun kimi. Yaxşı uşaq ədəbiyyatı nümunəsi həm də böyükələr üçündür”. (“Panorama” qəzeti. “Uşaq yazıçısı əspazi, müəllim xərəkpaylayamı xatırladır”. Şərif Ağayarı Rafiq Yusifoglu ilə müsahibəsi. 23 mart 1999-cu il.)

Doğrudan da, şeirdə verilən ideyanın tərbiyəvi cəhətindən və ya açıqlanan məlumatdan uşaq da, böyük də bəhrələnib, şeirin gözəlliyindən zövq ala bilər.

Uşaq ədəbiyyatı mövzusu

Ətrafda hər gün rastlaşdığımız elə hadisələr baş verir ki, onların şair dili ilə obrazlı ifadəsi maraqlı doğurur. Uşaqlar üçün saysız-hesabsız suallara hərtərəfli bir cavab tapılır. Məsələn, aşağıdakı şeir kimi:

Günəş sanki ocaqdır,
Yanmayı boş-boşuna.
Planetlər fırlanır
Bu ocağın başına.
Günəş yamır, oduyla
Hamımızı isidir.
Elə bil ki, buludlar
Günəşin üstüsüdür.

Burada şair böyükələr üçün maraqlı olacaq buludlu səma və parlaq Günəşdən ibarət bir mənzərənin gözəl, obrazlı təsvirini

yaradırsa, uşaqlar üçün Günəşin, buludun xüsusiyyətləri barədə məlumatlar verir, eləcə də planetlərin Günəşin ətrafında fırlanmasını da söyləyir. Həm də obrazlı şəkildə Günəşi ocağa, buludları isə bu “ocağın tüstüsü”nə oxşatmaqla şair inandırıcı, uğurlu bir bənzətmə yaratmış olur.

Balaca oxucuları maraqlandıran bütün mövzularda gözəl şeirlər yazan şair uşaqlara Yer kürəmizi, insanları, təbiəti sevməyi təlqin edir, eləcə də onları ətraf mühitlə, hər bir əşya və predmetlə, onların mahiyyəti ilə tanış edir.

Məsələn, “Yer kürəmiz” şeirində şair

Öz qoynunda hamıya
Yer verib Yer kürəmiz.
Gülüstana döner o,
Bir gül əksək hərəmiz

- söyləyərək Yer kürəsini, “Dünyamızı bəzəyək” şeirində

Qupquru səhraların
Qözlərinə ağ salaq.
Qolumuzu çirmayıb
Ağac əkək, bağ salaq.

Ətirli çəmənlərdən
Arılar bal daşsın.
Mehriban dünyamızda
Hamı xoşbəxt yaşasın.

- deyərək dünyamızı, “Balaca əsgər” şeirində başına əsgər papağı qoyub, çiyinə oyuncaq tüfəng keçirən, incə arzular beşiyində yırğalanan balaca oğlan haqqında

Hələ arzuların
beşiyindədi,
Hələ xəyalında
Çatır ocaq o.

Hələ gül-çiçəyin
Keşiyindədi.
Böyüyüb Vətəni
Qoruyacaq o...

- deməklə Vətənimizi,

Söz ləpədir, dalğadır,
Dil ümmandır, dənizdir.
Dilimizin sözləri
Müqəddəsdir, əzizdir.

Halal ocağımızda
Közü qorumalıyıq.
Sözü yaşatmalıyıq,
Sözü qorumalıyıq

- deyəndə dilimizi, onun sözlərini,

Əgər istəmiriksə
Ağac kimi quruyaq,
Gərək göz bəbəyi tək
Təbiəti quruyaq.

- deyəndə isə təbiəti sevməyə və qorumağa çağırır öz oxucularını, özü də azyaşlı, uşaq oxucularını.

Ətrafi tanıma və qavramada da R.Yusifovun şeirləri uşaqlara köməkçi olur. “Onları maraqlandıran, düşündürən məsələlərə təmkinlə, onların anlayacağı, başa düşəcəyi səviyyədə cavab vermək lazımdır. Rafiq Yusifovlu bunu məharətlə bacarır”. (V.Yusifli. Rafiq Yusifovun “Aylı jüğü” kitabına verilmiş rəydən.)

Yeri gəlmişkən onu da qeyd edək ki, R.Yusifovlu “Çiçək yağışı” kitabında “Dilimizin sözləri”, “Bu cinaslı şeirlər, gör sənə nə deyirlər” adlı hissələri təkcə uşaqlara deyil, elə böyükələrin özlərinə də dilimizin leksikası barədə yeni məlumatlar verir. Həmin şeirlərdə haqqında danışılan predmet barədə dialoq

Dostum, çəkmə özünü.
İlki mən, sonu mənəm
"Ana", "Ata" sözünün.
Nə olsun ki, qalmam,
"A"yam, "A"yam, "A"yam mən.
Hər səs bir ulduzusa,
Şəfəq saçan Ayam mən.
Utan kobud sözündən,
Yana-yana qal indi.
"Ana" sözünə qalın
Deyən özü qalındı.

(“Fonetika”)

Məni tapa bilməyən,
Avaradı, fərsizdi.
Xəbəri tanımayan
Dünyadan xəbərsizdi.

(“Cümlə”)

Qərq eləsin xoş ətrinə hər gül bizi,
Qoy soyuqluq duyulmasın aramızda.
İki yerə bölə bilmə vergül bizi,
Təki nöqtə qoyulmasın aramızda.

(“Tabesiz mürəkkəb cümlənin
tərəfləri arasında söhbət”)

Necə də gözəl və maraqlıdır. Bəzən şeirlərinə yumor hissi də
gözəllik qatır. Məsələn, apostrofun ləğvinə işarə edərək yazıb:

Of, of, apostrof,
Səni gözləyir katastrof.

Belə nümunələr adı çəkilən kitabçada da, ümumən bütün
yaratıcılığında çoxdur.

“Rafiq ilk baxışda adi, şeirə “yaramayan” hadisə və əşyalar
canlandırmağı, onlara yeni mənə verib yaşatmağı bacarır”. (Tofiq
Mahmud. Əlvan və rəngarəng. “Səhər” qəzeti, 21 aprel 1995-ci il.

Məsələn, “Antenna”, “Pulxırdalayan”, “İşıqfor”, “Borunun
harayı” kimi şeirləri bu cür əsərlərdir.

R. Yusifoğlunun şeirlərində hər bir əşyanı uşaq gözü ilə görmə,
uşaq təfəkkürünə uyğun qavrama tərzii xüsusilə seçilir. “Adi daş,
çiçək, yağış, ağac, bulaq, quş, şələlə R. Yusifoğlunun poeziyasında
sehrli bir dona bürünür, adilikdən çıxıb mənalanır, canlanır,
görünür, dil açıb danışır. Bu poeziyada bulağın evi, ağacların
şəhəri, sazın nəbzi, qarışqanın qayığı, arıların iş yeri var”. (Tofiq
Mahmud. Əlvan və rəngarəng. “Səhər” qəzeti, 21 aprel 1995-ci il.)

Uşaq qəhrəmanlarının gözəl, mənalı, obrazlı baxışları şairin
özünü də sevindirir: “Sevinmişəm ki, mənim qəhrəmanlarım hər
şeyə, hər predmetə, əşyaya poetik gözlə baxmağı bacarırlar.
Yazda meşələr yaşıllaşanda mənim balaca qəhrəmanlarım
düşünür ki, təbiət insanların qarşısında yaşıl işıq yandırır. Mənim
qəhrəmanlarım paraşütü uçuşun sonundakı nidaya, dalğaları ağ
bayrağa, üçrəngli bayrağımızı “azadlıq yağışından yaranan göy
qurşağına”, antenani tilova bənzədir. Mənim balaca
qəhrəmanlarım deyir ki, trolleybusu ona görə xəttə bağlayıblar ki,
yoldan çıxıb adamları tapdumasın. “Hər şeyi bizdən soruşur”
şeirinin qəhrəmanı məktəbə getmək istəmir, deyir ki, bizim
müəllim heç nə bilmir, hər şeyi bizdən soruşur”. (Rafiq Yusifoğlu.
Xatirə kəjavəsi. Bakı, “Elm” nəş-ti, 1999, səh. 117).

Ancaq onun qəhrəmanlarının hamısı şən, dəcəl, qayğısız deyil.
Onların içində vətən həsrəti, insan faciələrinin şahidi olan,
həyatda pisliklər görən şeir qəhrəmanları da var. Məsələn,
“Nərminin gözləri” şeirinin qəhrəmanı Nərmin köçkün uşaqları-
mızdandır:

İşarır ocağın közləri,
Yol çəkir Nərminin gözləri.
Boylanıb hey baxır yollara,
Örtülüb, bələnib yol qara.
...Bağlarda ağaclar qəribdi, -
Barını yad əllər dəribdi.

şəklində məlumat verilir ki, bu da başa düşülməni asanlaşdırır.
Məsələn,

Koğaya bax, koğaya,
Elə bil ki, çəlikdi.
Kim mənə kömək etsə,
Pay böləndə şerikdi.
...Götür koğanı ələ,
Bağa gedək, ay Elçin.
- Koğa nəyə gərəkdir?
- Budağı əymək üçün.
- Niyə əyək budağı?
- İndi baxıb görərsən.
Mən budağı əyərəm,
Sən gilənar dərərsən.

Başqa şeirdə isə belədir:

-Qaymaq nədir, xama nədir?
-İkisi də el sözüdür.
Qaymaq bişmiş südün üzü,
Xama çiy südün üzüdür.

Həmin bölmədə bu cür yolla şair oxucuya herik şumu, sadaq, qəzil, sicim, çatı, örüş, kirkirə, herəğac, sava, teşi, badış, dovla, ərsin, səllimi, qısır, peyvaş, yatar, hozəki, sapand kimi əşyalar, anlayışlar haqqında xeyli məlumat vermiş olur. Kitabın son bölümü yenə də nəinki uşaqlar üçün, eləcə də böyükler üçün çox maraqlıdır. Cinas – sinonim sözlərlə, tam uyuşan sözlərlə qafiyəyələnen həmin şeirlər forma əsiri olmayıb, həm də maraqlı məzmun kəsb edir. Məsələn:

Ağac idim, odun oldum,
Mən alovun, odun oldum;

Bu dünyada qafilə,
Nə karvan, nə qafilə?

Yeriyəndə yer əsərdi,
Hikkə onu yerə sərdi;

Elə ki, gördü şirə,
Qarışqa döndü şirə.

“Söz çəmənini” kitabının da ilk hissələri bütün orta məktəb şagirdləri üçün dilimizin qayda-qanunlarını öyrənmək baxımından poetik qrammatika kitabı ola bilər. Belə ki, dilçiliyin bəzi şöbələrinə aid əyləncəli, maraqlı şeirləri oxumaqla uşaqlar həm də danışıq səsləri, nitq hissələri, cümlə, durğu işarələri və s. haqqında elmi-nəzəri məlumatları ya obrazların öz dili ilə, ya da müəllifin dili ilə öyrənmiş olurlar. Məsələn, aşağıdakı şeirlər, hissələr isə elə bir poetik duyumlu insan tapılmaz ki, onu rıqqətə gətirməsin, təəccübləndirib valeh etməsin:

“A”-nı lağa qoyaraq
“İ” dedi: - Mən incəyəm.
Hərflər arasında
Mirvariyyə, inciyyə.
“E” də, “Ə” də incədi,
“Ö” də, “Ü” də incədi.
“İ”nin kobud sözündən
“A” küsdü, “A” incidi.
Elə bil “Əlifba”nın
Üstünə zülmət çökdü.
Qoymadı dil-boğaza,
“İ” üyüdü, “İ” tökdü.
Dedi ki, sən qalınsan,
“O” da, “U” da qalındı.
“T” sizdən də bətərdi. –
“A” küsdü, “A” alındı.
Söylədi “Əlifba”nın
İlkin səsi mənəm, mən.
Bil ki, bütün səslərin
Sərkərdəsi mənəm, mən.
Nə olsun ki, incəsən,

Buradakı üç bədii detal Nərminin vətən həsrətini qabardır: ocağın son közlərinin işarması, Nərminin gözlərinin yol çəkməsi, qarla örtülmüş yollarda izin itməsi.

Bu şeir öz təsir gücünə görə eyni mövzulu bir poemanın bağışladığı təsire bərabərdir desəm, zənnimcə, səhv etməyəm.

“Borunun harayı” şeiri də çox təsirlidir. Qarabağda ermənilərin 70 türk balasını boruya doldurub hər iki tərəfini qaynaq edib körpələri qətlə yetirilməsini eşidən şair maraqlı bir üsulla – elə borunu obrazlaşdıraraq, canlandırıb öz dili ilə həmin dəhşətli hadisələri insanlara danışır. Həmin şeirdə olan aşağıdakı beytlər və bəndlər insan qəlbini göynədən ağıya bənzəsə də, eyni zamanda milli düşmənimiz olan ermənilərə qarşı güclü nifrət hissi oyadır.

İnsan cildinə bürünmüş
Yağıya bax, düşməne bax.
İçimdə su çağlamadı,
Qismətimə düşənə bax.
Görüm bu azğın gədalar,
Ürcəh olsun bəlalara.
Boru idim, qəbir oldum
Çiçək-çiçək balalara.

Aşağıdakı bənddə isə insanın demirdən möhkəmliyini, ürəksizliyini və qəddarlığını göstərmək üçün şair qarşılaşdırmadan bir bədii vasitə kimi istifadə edir.

Necə insan söyləyəsən
Heç bilmirəm, beləsinə?
Dözəmmirəm qoyundakı
Körpələrin naləsinə.
Danışardım odlu-odlu
Heyf, dilim, ağzım yoxdu...
...Demir olsam da könlümdə
Yetmiş ürək döyünürdü.

Son bəndin təsir gücü o qədər böyükdür ki, həmin faciənin canlı şahidi kimi oxucu-insan həqiqətən də dəhşətə gəlir.

Bağrı yarılan körpələr,
Bir borunun içindəydi.
Hər ürəyin döyüntüsü
On iki bal gücündəydi!

Göründüyü kimi bu cür şeirlər nəinki orta yaşlı uşaqlara, həm də böyüklərdən ibarət oxucu kütləsinə ünvanlanmış əsərlərdir. Ümumiyyətlə, Rafiq Yusifoğlunun “Yaraşarmı”, “Müəllim”, “Boylandıqca”, “Dünyamızı bəzəyək”, “Yer kürəmiz”, “Kölgəni istəmirəm”, “Yaşıl körpü” və onlarla belə şeirlər mövzusunə görə hər yaşlı nəsil üçün maraq kəsb edəcəkpoetik nümunələrdir. R.Yusifoğlunun uşaq şeirlərini oxuyarkən onlardakı fikirləri, baxışları qələmə alan müəllifin güclü müşahidəçilik qabiliyyəti və uşaq psixologiyası ilə yaxından tanış olması aşkara çıxır. Bu da onun daim uşaqlarla və təbiətlə təmasda olması ilə əlaqədardır. Bu amili şair özü də müsahibələrinin birində qeyd etmiş və bir səbəbi də belə göstərmişdir: “Uşaq şairinin bir xüsusiyyəti hökmən olmalıdır – pedaqoji istedad”.

Bəli, məhz bu istedadın köməyiylə şair söyləmək istədiyi fikri, məlumatı uşaqların başa düşəjəyi formada, anlaşılacaq tərzdə izah edə, çatdırıa bilər, aydınlıq və konkretliklə məqsədinə nail ola bilər.

Rafiq Yusifoğlunun bu keyfiyyətini digər qələm yoldaşları və görkəmli sənətkarlar da görmüş, onun şair incəliyini, ənənələrə bələdliliyini, uşaq psixologiyasına dərinədən nüfuz edə bilmək qabiliyyətini, bədii ifadə ustalığını dəyərləndirmişlər:

“Rafiq Yusifoğlu uşaq psixologiyasına yaxından bələd olduğundan onun şe’rləri öz yumoru, yığcamlığı, aydınlığı ilə diqqəti jəlb edir. Predmeti ona məxsus ştrixlərlə təqdim etməyi bajarmaq Rafiqin şeirlərinə tərəvət gətirir, onun təsir dairəsini artırır”. (Filologiya elmləri doktoru, prof. Z.Xəlil)

“O, uşaqların necə lüğət fonduna və söz ehtiyatına sahib olduqlarını yaxşı bilir. Şeirlərinin bədii materialı məhz həmin fondan götürülür”. (Filologiya elmləri namizədi İ.Qasımlı)

“R.Yusifoglundun şeirləri uşaq aləmindən demək olar ki, bütünlükdə xəbərdardır.” (Fətəli Sahib)

“Onun müşahidələri uşaq marağını, uşaq dünyagörüşünü yaxşı işıqlandırır. Bu işıqda Rafiqin sənətkarlıq səriştəsi... daha dəqiq görünür”. (Musa Ələkbərli)

“O, hər şeydən əvvəl uşaq aləmini həssaslıqla müşahidə edir və hər bir şeirində ürəyə yatımlı kəşflər edir.” (Hikmət Ziya)

“Eyni anda həm uşaq, həm də böyükklərin düşüncə formasına uyğun şeir yazmaq asan deyil. Lakin bu qarşılaşmada daha məsuliyyətli uşaqlar üçün şeir yazmaqdır. Bundan ötrü gözəl pedaqoq olmaq, uşaq psixologiyasını dərinləndirmək lazımdır. Məhz bu iki xüsusiyyəti Rafiq Yusifoglu özündə birləşdirə bilmişdir”. (Sevinc Həmzəyeva)

Bütün bu qənaətlər həm də “təbiətin dilini – sirrini bilən” (İ.Qasımlı) şairin uşaq şeirləri toplanmış olan “Yurdum-yuvam”, “Ətirli düymələr”, “Aylı cığır”, “Şirin yaxış”, “Çiçək yağışı”, “Söz çəmənini” kitablarını oxuduqdan sonra yaranan rəylərdir.

Beləliklə, Rafiq Yusifoglundun uşaq şeirlərini mövzuya təxminən aşağıdakı şəkildə qruplaşdırmaq olar:

Ətraf aləmlə (təbiət, məişət, texnika), təbiət və cəmiyyət hadisələri ilə tanışlığa xidmət edən şeirlər;

Tərbiyələndirici (ekoloji, əxlaqi, estetik və s.) şeirlər;

Qəhrəmanları ailədə və kollektivdə təsvir olunmuş şeirlər.

Rafiq Yusifoglundun lirikası

Artıq məlum oldu ki, R.Yusifoglu uşaq şeirlərinin sənətkarlıq xüsusiyyətlərinə görə yeni poetik “kəşflər ixtiraçısı” kimi balaca oxucularının qəlbinə saldığı “ilk poetik qığılçılar”a görə də rəğbət qazana bilmişdir. “Bəs görəsən böyükklər üçün də yazdığı

şeirlərdə Rafiq öz sözünü yeni poetik vüsətlə deyə bilirmi?” (H.Ziya)

Bu sualın cavabını isə R.Yusifoglundun yaradıcılığının ikinci böyük qolu hesab olunan böyükklər üçün yazdığı şeirlərlə tanış olduqdan sonra vermək olar.

R.Yusifoglundun lirikasında iki motiv – məhəbbət və təbiət motivləri aydın seçilsə də şeirlərini aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

1. Məhəbbətlə yoğrulmuş şeirlər
a) insana məhəbbət; b) təbiətə məhəbbət
2. İctimai-siyasi motivli şeirlər
a) azadlıq; b) müharibə; c) yurd həsrəti; ç) ictimai-siyasi həyatdakı naqışlıklərə etiraz motivli şeirlər
3. Fəlsəfi fikirləri özündə əks etdirən şeirlər.

Məhəbbət lirikası

R.Yusifoglundun şeir yaradıcılığında lirizm təbii ki, daha çox eşqi ilə, sevgi ilə yaşayan lirik “mən”in insana və təbiətə münasibətində özünü büruzə verir. Şeirlərini yuxarıdakı kimi qruplaşdırmağımıza baxmayaraq, məhz insan və təbiət R.Yusifoglundun demək olar ki, hər bir şeirində hiss olunan amillərdir. Belə ki, hansı şeirdə təbiətə vurğunluq görünürsə, orada lirik “mən”in - insanın özü də var. Bəlkə də bu bir qanunauyğunludur. “Şair insana sevgidən də, təbiətə qayğıdan da eyni yangı və ehtirasla söhbət açır”, (Zaman Əsgərli. “Qəm karvanı” və “Həsrət köçü”. “Ədəbiyyat qəzeti”, 2 oktyabr, 1998-ci il.) bu isə Rafiq şeirinin özünəməxsusluğudur.

Onun şeirlərində “peyzaj – dəniz, çay, zirvə, yamac, söyüd kölgəsi, çəmən şəhi, dağ havası insan mənəviyyəti ilə əlaqələnin, ilk eşqin, saf məhəbbətin canlı şahidi kimi mənalanır. Elə buna görə də onun təbiətə və gözələ məhəbbət duyğuları nəticə etibarilə insana, Vətənə sonsuz sevgi amalı ilə qaynayıb-qarışır, vəhdət

təşkil edir.” (Zaman Əsgərli. “Qəm karvanı” və “Həsrat köçü”. “Ədəbiyyat qəzeti”, 2 oktyabr, 1998-ci il.)

İnsanı dəyərləndirən, onu sevən və ən əsası onun dünyaya məhz “əsrəf” olmaq üçün göndərildiyinə inanan şair elə insanın özünə də inanır.

Bu barədə əsərlərinin birində Q.Xəlilov dahi rus yazıçısı A.P.Çexovun “Allaha inanmaq çətin deyildir; əsl hünər insana inanmaqdır” kəlamını xatırlayandan sonra çox doğru olaraq qeyd etmişdi: “İnsana, insanlığa inam, sonsuz hörmət və məhəbbət ədəbiyyatımızın əsasına qoyulmuş sarsılmaz bir ideyadır.”

Bu ideya səlfləri kimi R.Yusifovun da poeziya sarayının təməlini təşkil edir. Odur ki, bu xüsusiyyəti onun yaradıcılıq özəlliyi kimi yox, əsl ədəbiyyatın, əsl sənətin mühüm prinsiplərinə sadıqlığı kimi mənalandırılmalıdır. Bu sadıqlıq isə öz növbəsində şairimizi görkəmli səlflərimizin layiqli xələfinə, beləliklə də müasir Azərbaycan poeziyasının “canlı klassiki”nə çevirir.

Şair Rafiq Yusifovun görünməndə insan kimdir, necədir və necə olmalıdır? – suallarının cavabı da onun şeirlərindədir. Hər bir şeyə gözəllik tapmaq ümüdlə baxan şair insanlarda da bu neməti arayır. Onun gözlərinə o insan gözəl görünür ki, bəzənmiş olsun – sevgi ilə. Gül-çiçək yeri, ulduzlar səmanı necə bəzəyirsə, sevgi də insan qəlbini o cür bəzəyir.

Yeri gül-çiçəklə, göyü ulduzla,
Ürəyi sevgiyə bəzəyib Allah.

Gözəlliyi insana bu cür bəxş edir Allah. Sevgi ilə bəzənmiş qəlbi isə yalnız həssas, duyumlu, sevgi “acları” – şairlər görə bilərlər. Xoşbəxtliyi də insana bu cür bəxş edir Tanrı.

Görmək, duymaq xoşbəxtliyi olan şair R.Yusifovun gözəlliyi obrazlı sözlə maddiləşdirərək, bədii sözün güzgülü ilə başqalarına da göstərmək istedadı ilə oxucularını da gözəlliyə “qonaq edir”.

Şairin yaradıcılığı haqqında edilən məruzələrin birində həm də pedaqoji elmlər namizədi Ş.Məmmədov belə bir fikir söyləmişdi: “Gözəllik önündə mat qalan bu şair üçün insan gözəlliyi, təbiət, mənəvi saflıq gözəllik qaynaqlarıdır.” (Rafiq Yusifov. Bir sevdalı ürəyim var. Şamxəlil Məmmədovun “Təxəyyüllə təfəkkür qovuşanda” adlı məruzəsi. Bakı, “Çaşıoğlu” nəş., 2003, səh. 74.)

Ancaq şairin də gözəllik meyarı var, sevgi meyarı var:

Toxum cücərdənlər çoxdu dünyada,
Mənə daş göyərdən ürək gərəkdə.

V.Q.Belinskinin belə bir fikri var: “Məhəbbətin də güllər kimi, insanın həyatı kimi öz inkişaf qanunları var, öz yaşı var. Onun da öz zinətli baharı, öz isti yayı, nəhayət, bəziləri üçün ilıq, işıqlı və məhsuldar, başqaları üçün isə soyuq, çürüntülü və barsız payızı vardır”. (V.Q.Belinski. Seçilmiş əsərləri. Bakı, AzEA-nın nəşri, 1948, səh. 162.)

R.Yusifovun da məhəbbət lirikasında sevgi duyğularının bu fəsilərə uyğun öz inkişaf yolu var: bəzən bahar tərəvətli, bəzən yay hərərətli və bəzən həqiqətən də payız məhsuldarlığı bu inkişaf yolunu yüksələn xətlə cızmağa qadir olan sevginin əsas xüsusiyyətləri kimi görünür. Lakin bu xüsusiyyətlər ayrı-ayrı deyil, bir sevgidə cəmlənir: tərəvətli sevgi həm də hərərətli, əsl sevgi isə “məhsuldar” olur.

Şair özü isə “sevginin yayı, qışı yoxdur” deyir.

O necə ömürdü, yoxuşu yoxdu,
O necə bahardı, yağışı yoxdu?
Sevginin nə yayı, nə qışı yoxdu,
Ürəyin özünü fəsil sevgiyə.

Elə bəlkə də buna görə şair sevgidən “məhsul”, “bar” gözləmir.

Sənin ürəyində bitən ağacın
Üstündən bir şair nəfəsi əsdi.

Meyvəsi kiməsə qismət olacaq,
Mənə o ağacın kölgəsi bəsd.

Bu da sevginin kamilliyini, saflığını göstərən bir amildir. İstər-istəməz bu yerdə Məcnun sevgisi, Məcnun aşıqlıyı yada düşür.

Təsadüf olmayan bir fakt R.Yusifovğlunun sevgi şeirlərini daha cazibədar, daha təsirli, qəlbləri ehtizaza gətirən şeirlərə çevirir. Bu, onun Füzuli sənətinin dühasından bəhrələnməklə yanaşı, Füzuli sevgisinin “Heyrət cazibəsinə” düşməsi ilə bağlıdır.

R.Yusifovğlunun lirik şeirləri öz yığcamlığı, səmimiliyi ilə diqqəti cəlb edir. Şeirlərinin lirik qəhrəmanı təmiz, ülvi məhəbbətlə sevən, iztirab çəkən, məhəbbəti həyatın cövhəri hesab edən bir insandır. “Bu həzin, lirik şeirlərin mayasında da elə bil ustad şairimiz Məhəmməd Füzuli poeziyasının nuru, işığı vardır”. (Şamxəlil Məmmədov. “Qəm karvanı” və onun sarbamı haqqında bir neçə söz. Rafiq Yusifovğlu. “Xatirə kəcavəsi”. Bakı, “Elm”, 1998, səh. 322.)

Bunu şair özü də bilir və fəxr edir:

Sağ ol, bəxtiyaram şeirin, sözünlə,
Hər misran qəlbimi nura bələdi.
Tale gözəlləri sənin gözünlə
Görməyi mənə də qismət elədi.

Füzuli kimi R.Yusifovğlu üçün də yaş sevgi hissələrini ifadə etməklə sədd çəkə bilməz. Əvvəldə qeyd etdiyimiz kimi, R.Yusifovğlu üçün bütün il boyu bir fəsil var: **sevgi fəsl**i. Ürəyin sevgi fəslinin hər anı isə sevgi dolu nəğmələrlə vurur.

Bunu irad tutanlara üz tutaraq şair bir az da yumorlu şəkildə deyir:

Qəlbim əsəndə sözlər misralara düzülür,
Ürəyimin səsine necə qulaq asmayım?!
Saqqalında bir qara tük qalmayan Füzuli,
Məhəbbətdən yazıbsa, bəs mən niyə yazmayım?!

Rafiq Yusifovğlunun məhəbbət lirikasını bir qədər şərti də olsa məzmunca aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

1. Gözəllikdən heyrətlənmiş şairin təəssüratları əks olunmuş şeirlər.
2. Sevgilisi ilə görüşdən sonrakı təəssüratların əks olunduğu şeirlər.
3. Sevgi məktubları əsasında yazılmış şeirlər.
4. Hicran nisgilli şeirlər.
5. Sevgi haqqında düşüncələr.

İlk bölməyə aid etdiyimiz şeirlərin hər birində şair bir vəziyyətdə gördüyü gözəllikdən heyrətlənir və həyəcanını qələmlə bölüşür. Məsələn, yağış altında duran bir qız, qara paltar geyinmiş bir gözəl, çəmənlikdə gəzən bir qız, eyvandan baxan bir gözəl adi görünə bilər adi adama. Ancaq belə vəziyyətlər şairin gözündə başqa cür görünür. Gözəllik görəndə göz, titrəyən və həyəcanlanan qəlb, beyindən süzülən misralar şairi qələm götürməyə vadar edir. Bu yolla da R.Yusifovğlunun “O işıq”, “Bir gözəl yağışa meydan oxuyur”, “Qara paltarda”, “Bu çəməndə bir qız çıxdı qarşıma”, “İlahi, kim gəlib gör görüşümə”, “Sevgi qanadında”, “Türk gözəli”, “Əlinə avtoqraf yazdığım gözəl”, “İki gözəl”, “Şair öldürən gözəl”, “Ay üst mərtəbədən boylanan gözəl”, “Bir gözələ”, “Bir anın sevinci”, “Xallı qız”, “Kitab oxuyan qız”, “Özüm özümdən utandım”, Xoşbəxt anlar”, “Yağışın altına can atan çiçək”, “Rəqs”, “Mənimlə rəqs edən gözəl”, “Bir həzin xatirə” kimi onlarla şeiri yaranmışdır. Bu şeirləri şairə yazdıran təəssüratlar o qədər güclü olur ki, şair deyir:

Bir ömrü qurban verirəm
Bircə anın sevincinə.

Zənnimcə, artıq bu yerdə izahata ehtiyac yoxdur!

İkinci bölümdəki şeirlərin lirik qəhrəmanı isə sevgilisini və ya gözəli kənardan seyr edib, yana-yana demir ki:

Həsət dolu baxışlarım
Çevrilər bir ac arıya.
Gözüm görüb ləzzət çəkər,
Ürəyim düşər ağrıya.

Bu şeirlərin lirik qəhrəmanı artıq öz sevimlisi, sevgilisi ilə görüşmək, onunla söhbətləşmək, ünsiyyətdə olmaq xoşbəxtliyini də yaşayır və o anların ömrünü sözü ilə, qələmi ilə kağızlara həkk edir.

Həsətin buz dağı çevrildi selə,
Əlinə toxuncaq od tutdu əlim.
Sən mənə əl verib görüşmək ilə,
Bir dünya səadət bəxş etdin, gülüm.

“Bir dünya səadət” bəxş edən görüşlərin sevinci və gözəl təəssüratları şairin “Sən açdın qapımı”, “O aylı axşamda”, “Ağ əllərin işığında”, “Mən sənənlə”, “Bir havaya qol götürdük ikimiz”, “Bir günün xatirəsi”, “Bir axşamın xatirəsi”, “Sevgi qanadında”, “Sənin əllərin”, “Dan ulduzu”, “Bu gün heç kim ilə görüşməyəcəm”, “Di sağ ol, əzizim”, “Yenə də”, “Bu gecə qəribə bir geçə idi” kimi onlarla şeirində gözəl poetik dillə qələmə alınmışdır.

R.Yusifovun məhəbbət lirikasının böyük bir qismini də sevgi məktubları, söhbətlər, mesajlar əsasında yazılmış şeirlər təşkil edir. Onu da qeyd edim ki, bu şeirlər digər qrupdakı şeirlərdən qat-qat çoxdur. Belə ki, şairin “Qəm karvanı” kitabının “Sevda dünyamızın qaranquşları” və “Səni bircə duyan varsa” başlıqlı hissələri, “Təzə sevdalara doğru” kitabının “Yaxşı ki dünyanın sevnələri var” başlıqlı hissəsi, “Ayrılığın qəm hasarı” kitabının isə daha böyük hissəsi – beş bölməli kitabın son dörd

bölməsi – “Qızlar, məni xatırlayın”, “Məhəbbətin sevinc fəslisi”, “Sevgi dalğaları”, “Həsət sazağı” başlıqlı bölmələrdəki şeirlərin əksəriyyəti məhz sevgi məktubları, söhbətlər, mesajlar əsasında, onların şairdə yaratdığı hiss-həyəcan, müəyyən münasibət və təəssüratlar barədədir.

Bu qrupdakı şeirlər öz qüvvətli təsiri ilə seçilir. Belə ki, şeirin hansı şəraitdə və hansı səbəbdən doğulduğu onlardakı dialoqlar vasitəsilə açıldığı üçün cavab xarakterli şeirlərdəki hər sözün, hər fikrin mənasını oxucu daha aydın anlayır və bu da gözəl bədii effekt verir. Nəticədə şer daha maraqlı, daha cazibədar və təsirli alınır. Məsələn, “Niyə çox sevirsen” şe’rinə nəzər yetirək:

-Mən də bu sevdaya əsir olmuşam,
Bəxt ulduzu sanır yalnızlar Sizi.
Bu nə möcüzədi – çəşib qalmışam,
Niyə çox istəyir bu qızlar Sizi?
-Ürəyim sevgiyə danışsa, dinsə,
Haqqın nuru yanır mənim üzümdə.
O sevən qızlardan biri də sənənsən,
Niyə çox sevirsen məni? – özün de!

Bəzən şairə etiraf olunan hisslər, açıqlanan fikirlər adi görünür. Ancaq şair o fikirlərə, suallara elə gözlənilməz cavablar verir ki, oxucu heyrətə gəlir. Bax, şairin əsl sənətkar qüdrəti də məhz belə anlarda onu oxucuya sevdirdir və R.Yusifovun şeirinin cazibəsinə salır. Onların bir neçəsini nümunə gətirək.

Onun qəlbinin şüşə tək soyuq olduğunu deyən qıza yazdığı “Şüşə” şeirində şair belə cavab verir:

Ürəyim buz deyil, düşmə təşvişə, -
Sevda yollarında çox xiffət çəkib.
Sənin qnadığım bu soyuq şüşə
Şüşə olanacan müsibət çəkib.

Mane olmasa da nura, günəşə,
Soyuğun önündə hasar tək qalxıb.

Sən hardan biləsən, bu soyuq şüşə
Nə qədər odların içindən çıxıb?!

Doğma budağından ayrılan xəzəl
Qoşulub yellərə hara tələsər?!
Şüşə ürəyimlə oynama, gözəl,
Sınmağı cəhənnəm, əlini kəsər!

Belə gözəl yozum axı, müasir poeziyamızda hansı lirik sevgi
şairində var?!

Aşağıdakı nümunələr də insanı heyran edir.
“Mənə dəniz bağıslayan gözələ” şeirində isə deyilir:

Yanğımı söndürmək olmaz
Dalğayla, yağışla, gözəl.
Dəniz elə mənimkidi,
Özünü bağışla, gözəl...

Və yaxud yurd həsrətli bir qızın nisgilli sözlərinə belə cavab
verir:

Deyirəm, bizim dağların yerini heç hara vermir,
Ürəyində ağrı, nisgil, gözlərində yaş gəlmişən.
Mənim şair ürəyimdə ağrılar heç ara vermir.
Qəlbim qaçqınlar yurdudur, öz yurduna xoş gəlmişən!

Və ya başqa şeirində:

“İnsafsız” deyirsən mənə arabir,
Hər sözün qəlbimə bir oxdu, gülüm!
Qəfil getməyinlə qorxutma məni,
Sevgidə geriye yol yoxdu, gülüm!

Elə şeirlər də var ki, şair onları məktub, söz, mesaj sahiblərinin
dilindən deyir, yəni qızların söylədikləri fikirləri şair özü
demişkən öz “qələminin köynəyindən keçirib” kağız üzərinə
köçürür. Şairə etiraf olunmuş saf sevgi bədii sözün ecazı ilə elə bil

ilahləşir, qəlbələri titrədir, durulayır, paklaşdırır. Məsələn, “Mən
sizə bu yaşınızda gərəyəm” şeirinin lirik qəhrəmanı – sevən qız
belə deyir:

Sözlərimi söyləyirəm pərdəsiz,
Ürəyimi salmışınız dərdə Siz.
Özünü qoca deyib bir də Siz
Toxunmayın ürəyimə, kövrəyəm,
Mən Sizə bu yaşınızda gərəyəm!

“Sizi sevən də, sevməyən də bədbəxtti”, - deyən bir qızın
sözlərini isə şair sanki bu cür eşidib:

Şairi sevənlər, sözü sevənlər
Gülüb öyünməsin öz bəxti ilə.
Yazıqdı, bədbəxtti Sizi sevənlər,
Sizi sevməyən də bədbəxtti elə.

“Şair sevgilisinin nəğməsi” şeirinin lirik qəhrəmanı “şairi
sevmirəm” deyib şairin qəlbinə dəydiyinə görə peşman olsa da,
əslində şeirə biganə deyil. Çünki şairi sevən kəs şairi sevməyə
bilməz.

Göz yaşım ləpə-ləpə,
Ürəyim qəlpə-qəlpə,
Dəydim ilahi qəlbə,
Taparmı xeyir məni?!

Ömrümə çöküb ələm,
Çətin özümə gələm.
Dedim: “Şeirsiz ölləm” –
Öldürdü şeir məni...

“Dünya gözəlləşib Sizi sevəndən” adlı şeirin lirik qəhrəmanı
da üzünü şairə çevirib deyir:

Dadmışam sevginin ilk nübarını,
Qəlbimdə bir dərin iz açmışınız.

Mənim öz könlümün qapılarını
Mənim öz üzümə Siz açmışınız...

Bu cür sevgi etirafını yalnız şair deyə bilər: qeyri-adi, obrazlı, poetik və gözəl sözlərlə.

Lakin şairi sevənlərin sırasında şairə gözəllər də var ki, onlar öz hisslərini şairin elə öz dilində - şeirlə ifadə edə bilirlər. Məsələn, "Qəm karvanı" kitabında Cəmalə adlı bir qızın "İstəyirəm", "Məni duyardınmı" şeirləri belə şeirlərdir. Onu da qeyd etmək ki, şair bu şeirlərə də elə adı çəkilən kitabında "Şairi sevən gözəl", "Dənizə baxan gözəl", "Səni duymasaydım" adlı şeirləri ilə cavab verib.

R.Yusifovun "Üç nöqtə", "Üç daş", "Ürəkdə bitən ağac", "Etibar", "Səninlə söhbət", "Qismət olarmı?", "Ta nə istəyirsən", "Ağ kağız haqqında üç yozum", "Yazırsan ki", "Doğru", "Bu dünyanın bəxtəvəri", "Sürpriz", "Darıxma", "Sən demə", "Qəriblik", "Ürək sözü", "Şəriklər", "Üşüyən çiçək", "Şeytan", "Axır ki üz-üzə qaldıq", "Telefon söhbəti", "Zarafatlar", "Xəzinə, "Xoşbəxt şair", "Bu sevdalı gecə", "Dünya gözəlləşib sizi sevəndən", "Bu ürək ki, səndə var", "Kəpənək", "Sonra bilərsən", "Ayrılığın qəm gülləri", "Tənha yarpaq", "Qaya olsaydım", "Təsəlli" kimi neçə-neçə şeirlər məhz dediyimiz münasibətlə yazılmışdır. Bu qrupa daxil olan şeirlərinin bolluğunu şair yenə eyni münasibətlə yazdığı "Mənim sevgi şeirlərim" adlı yazısında belə izah edir:

Mənim sevdiklərim,
məni sevənlər
çox olduğu üçün boldu
sevgi şeirlərim...
Tanrı dərgahına doğru
gədən yoldu sevgi şeirlərim!

Məhəbbət olan yerdə, sevgi var olan yerdə görüş də, vüsal da var, ayrılıq, həsrət də. Ona görə də R.Yusifovun məhəbbət

lirikasında hicranın, ayrılığın qəmli pərdələri üzərində köklənib, həsrət sazağında üşüyüb eyni kədərlə yaşayan oxucularının qəlb-lərində doğmalaşmış isinən və nakam aşıqların dilində nəğmələrə çevrilən şeirlərin olması da təbii bir şeydir.

Həsrət dağımı çox görmüş şairin lirik qəhrəmanı sanki artıq yeni sevgi alovuna tutuşacağından qorxur. Çünki bu alov sevdiyi gözəli də yandıracaq. Ona görə də şair o gözələ sanki bəri başdan xəbərdarlıq edir:

Sən Allah, könlümü odlara yaxma,
Qorxuram qəlbimdə qəm çiçəkləyə!
Sevmə, ağrı alım, sən mənə baxma,
Mən əzab çəkməyə öyrəncəklidem.

Sevgi əzabına öyrəncəklik bəzən ona vurğunluğa da gətirir. "Babası" Füzuli kimi "nəvə" Yusifovlu da ayrılıqda – sevgi əzabında bir qeyri-adi mənə, bir hikmət görür. Bu dünyanın hicranının müvəqqəti olduğuna, əbədi axirətdə sevgililərin görüşəyininə inanır.

Ürəyim daha çox istəyir
dənizdən, meşədən səni!
Dənizdən, meşədən vəfalsan,-
O dünyada belə yanıma gələcəksən.

Ancaq elə bu dünyada da ayrılığın başqa bir "yaxşı"lığı da olur ki, şair onu bu cür mənalandırır.

Demə ki, ayrılıq təkə göz yaşadı,
Ayrılıq elə bil
bir məhək daşdı:
Piyada gözəni köhlənə mindirər,
Ürəkdə uyuyan sözləri dindirər.
Ayrılıq közərdər həqiqi sevgini,
Ayrılıq yalançı
hissləri söndürər.

Ancaq nə olursa olsun, ayrılıq hər zaman insana kədər, qəlb ağrısı, nisgil gətirir. Şairin lirik qəhrəmanı – sevən aşiq sevgidə biganəliyə, aldanışa və xəyanətə rast gələndə isə bu kədər daha artıq olur; sanki oxucu lirik qəhrəmanın acı-acı süzülən göz yaşlarını da görür.

Şair “Unuduldum”, “Salam, ay özgənin səadət quşu”, “Sənə neyləmişəm”, “Deyəsən, yenə də yanılmışam mən”, “Qayıt”, “Hardasan”, “Ayrılığın qəm hasarı”, “Məni düşünürsən”, “Sonuncu mükafat” kimi şeirlərdə ayrılığın səbəbini aramırsa, heç kimi günahlandırmayıb, taleyin “mükafatı”na sözsüz qane olub, dərini sadəcə qələmlə paylaşırsa, “Əlvida”, “Deyilsən”, “İtirdim, mən səni itirdim”, “Bir zaman deyirdin mənimsən, gülüm”, “Özün bilərsən” kimi şeirlərində isə aşiq artıq vəfasız sevgilisindən üz döndərir və onu bədii sözlə “sillələyir”.

Sonra bunda özünü qınayan lirik qəhrəman həyatın növbəti düynünün açılışı yolunda fəlsəfi qənaətlərin izinə düşür.

Səadətə doğru yol gedir
qoca da, cavan da.
Özün səadət ola-ola,
Gözün səadət axtarır ayrı ünvanda.
Qoruq – qadağalarla
sevdalı ürəyi qanadırsan.
Sevəndən gen qaçır,
Sevməyənin yanına can atırsan!..

Beləliklə, aşiq-lirik qəhrəman-şair sevda yolunda səyahətinə yenə davam edir:

Təzə sevdalara doğru
yol gedirəm.
Həmişə səfərdə, həmişə yoldayam.

Saysız-hesabsız sevgi dolu qəlblər sahibi, sevgi şeirlərinin “atası” – R.Yusifovlu həm də o qəlblərin tədqiqatçısına çevrilərək “sevgi nədir?” sualının cavabını da tapmışdır.

Sevgi ömür kimi ciddi bir işdi,
Gülüm, məhəbbətlə zarafat olmaz...

- deyən şairin fikrincə, məhəbbət iztirabla yoğrulanda həzzə çevrilir. Bəlkə də sevgiyə ilahilik bəxş edən elə həsrətdi, ayrılıqdı.

R.Yusifovlunun yaradıcılığında məhəbbət lirikasına, daha dəqiq sevgi şeirlərinin lirik qəhrəmanlarının mənəvi inkişaf yoluna nəzər yetirəndə bir fakt qarşımıza çıxır: əgər bu yolun başlanğıcında aşiq öz sevgilisinə qovuşmağa can atırdısa, getdikcə bu istək yox olur. Şairin qəhrəmanını artıq fiziki qovuşma yox, ruhi qovuşma, ruhi anlaşma xoşbəxt edir, sevindirir.

Sənin hicranından aldığım həzzi
Sənin vüsəlindən kim ala bilər?!

Müasir Azərbaycan poeziyasında təsəvvüf ədəbiyyatının nümayəndələrindən biri olmaqla R.Yusifovlu da məhz eşqlə özünü, kainatı və Tanrını tanıyır.

“Azərbaycan klassik ədəbiyyatının bədii-fəlsəfi tərəflərindən olan təsəvvüfə görə, eşq bəşərin tanrı ilə ruhi yaxınlığıdır, eşq ilahi sirdir”. Ancaq sevgi şeirləri yazan hər şair də həmin ilahi sirlərə vəqif olmur.

Tanrı ilə ünsiyyətə layiq olmaq üçün ilk növbədə nəfsi paklaşdırıb, əxlaqi-mənəvi kamilliyə qədəm qoymaq gərəkdir. Bunun üçün bir vasitə var ki, o da eşqdır.

R.Yusifovlu kamil əxlaqlı bir insandır. R.Yusifovlu nəfsi pak bir insandır. R.Yusifovlu məqsədi, məramı xoş və xeyirxah bir insandır. Və ən nəhayət, R.Yusifovlu kamil aşiqdir.

Bu anlamların (paklıq, nəfsi toxluq, kamillik) hər birinin təsəvvüf ədəbiyyatı lüğətindəki açıqlamalarını da xatırlayıb R.Yusifovlunun aşiqanə və aqılanə şeirlərində təsəvvüf çalarları, rəngləri görmək olar.

Şairin öz təbirincə desək, oxuyub öyrənib alim olmaq olar, ancaq şair olmaq olmaz. Bu baxımdan da demək istəyirəm ki, əgər Tanrı özü ilahi sevgi odunu şairin qəlbinə salmasaydı, heç “tale” də gözəlləri məhz “Füzulinin gözü ilə” görməyi R.Yusifogluna qismət eləməzdi!

Tale gözəlləri sənin gözünlə
Görməyi mənə də qismət elədi...

- deyən şair, şair xoşbəxtliyinin səbəbini yox, nəticəsini göstərib.

“Qəm karvanı” poemasının da şair “baba”nın adına layiq alınmasında bir sirr var ki, R.Yusifoglu onu elə özü açıb və öz qələmi ilə də “tale qisməti”dir deyib qapayır. O sirrini açıqlaması isə yuxarıdakı misralardan əvvəldə gələn fikirdədir:

Sağ ol, bəxtiyaram şeirin, sözünlə,
Hər misran qəlbimi nura bələdi.

Bəli, sirr də elə qəlbin nura bələnməsindədir. Əgər qəlb nurla (!) təlatümə gəlməsəydi, təfəkkür də “Qəm karvanı”nı ipə-sapa düzə bilməzdi. O “karvan” ki, Füzuli XVI əsrdə yola salmışdı və XX əsrdə onu məhz R.Yusifoglu qarşılıya və o “karvana” layiqli “sarbanlıq” edə bildi.

Mən sənə biganə qala bilmərəm,
Hər sözün önündə başımı əydim.
Sənin tək sənətkar ola bilmərəm,
Barı sənin kimi sevə biləydim...

- deyəndə də təvazökar şair və təvazökar aşiqi görürük R.Yusifoglunun simasında.

Beləliklə, “Məhəbbət yaşayacaq”, “Sevgi olacaq”, “Sevgi qanadında”, “Sən məni qınama”, “Bu sevdanın yolu”, “Sevgi ilə yoğrulmasa”, “Sevginin bir üzü olur”, “Sevgi çökdürüb diz üstə”, “Təzə sevdalara doğru”, “Bu nə sevgidi, ilahi?!” kimi onlarla

şeirində isə sevgi haqqında düşüncələri, qənaətləri özü də çox maraqlı qənaətləri əks olunmuşdur.

R.Yusifoglunun gözələ sevgi hissləriylə yaşayan qəhrəmanlı şeirləri haqqında fikirlərimi yenə də onun öz sözləriylə yekunlaşdırmaq istərdim:

Sevən qəlbə nə sırsıra, nə şaxta? -
Salıb mənim saçlarıma sevgi dən.
Ulu Tanrım, gözlərimi işıqdan
Ürəyimi əskik etmə sevgidən!

- Amin!

Bəlkə də təsəvvüfi görüşlərlə ilahiliklə bağlanan sevgi anlamından xəbərsiz olan V.Q.Belinskinin belə bir fikri də var: “Sevgini nə qədər idealizə edirlər, etsinlər, yenə bunu görməmək mümkün deyildir ki, təbiət bu gözəl hissi insanlara onların səadəti üçün verdiyi qədər, bəşər nəslini artırmaq və saxlamaq üçün vermişdir”. – Bu da real həqiqətin bir üzüdür. Sonra alim fikrinə davam edərək yazır: “Yer üzündə insan nə qədər çoxdursa, sevgi növləri də o qədər çoxdur, çünki hər kəs öz temperamentinə, öz səviyyəsinə və s.-ə müvafiq tərzdə sevir. Hər bir məhəbbət özünə görə həqiqi və gözəldir”. (V.Q.Belinski. Seçilmiş əsərləri. Bakı, EA-nın nəşri, 1944, səh. 162.)

R.Yusifoglu yaradılığında insana məhəbbət lirikasının böyük bir qismini gözələ məhəbbət əks olunmuş aşiqanə şeirlər tutursa da, bu lirikada ataya, anaya, övlada, müəllimlərə, görkəmli şəxsiyyətlərə olan məhəbbət və hörmətin təcəssüm etdiyi əsərlər də az deyil.

“Son yarpaq” şeirində:

Atan, anan, qardaşın
Olubdur torpaq, anam.
Bir nəslin budağında
Əsən son yarpaq – anam , -

deyə şair çox maraqlı bir bənzətmədən istifadə etmişdir. Sonra isə “Vəzifə dəyirmanı” şeirində “əsən son yarpağın – ananın həyatında ağır bir silkələnmə baş verdiyini görürük:

Zoqqudayır sübhəcən yarıdakı suluqlar,
Ay ana, öz elindən, obandan ayrı düşdün.
Xırdaca balıqları yeyir iri balıqlar,
Sənin də taleyinə qaçqınlıq payı düşdü.

Yaşının və qəlbinin ən çox torpağa yaxınlaşdığı bir zamanda ondan ayrılmağa məcbur edilən ananın qəlbinə yurd-yuva həsrəti, qaçqınlıq dərdi bürüyür.

Neçə-neçə həmyaşıdları kimi ana da bu dərdə tab gətirmir və... son yarpaq da budaqdan üzülür.

Ata-baba yurdunu və ata-anasını itirməklə sinəsi çarpaz dağlanmış şair anasının ölümünü yenə də adi insanlardan fərqli şəkildə yozur və belə qəbul edir:

Boylanıb dağlara sarı
Gecə-gündüz hey ah çəkdim.
Ölümünlə qəlbimdəki
Yurd həsrətinə dağ çəkdim.

Son bəndin nisgillə süslənmiş nikbinliyi də adamı təəccübləndirir:

Qəlbimdə vətən nisgili
Bu dünyadan köçdün, anam!
Təzə yurd yerin mübarək,
Qaçqın anam, köçkün anam!

Ataya həsr etdiyi şeirlər sırasında (onlar çox azdır) ən mükəmməl, geniş əsər isə “Atama məktub” şeiridir. Belə əziz adamına az şeir həsr etməsini də belə izah edir ki, həmin şeirləri “ata” adına layiq görməmişdir. Ya da:

Ata məhəbbəti düzülüb səfə
Söz olub varəğa elədikjə köç.

Sənə şeir yazdım mən neçə dəfə
Utandım, özünə oxumadım heç.

Bəli, elə sevgilər də var ki, onları ancaq qəlbə saxlayanda insan rahat olur. Çünki onu qələmlə-kağızla, başqa birisiylə paylaşanda sevgisinin adiləşəcəyindən qorxur insan.

“Məktub”un məzmunundan zahirən sərt, qəlbədən kövrək bir ata ilə tanışlıqdan sonra övladın da hissləri təbii görünür. R.Yusifovlu şeirlərində son bəndin daha maraqlı və gözlənilməzlik xüsusiyyəti bu şeirə də məxsusdur. Son bənd belədir:

Qəlbimin telləri dindi, ay ata,
Doğmadır həm eşqin, həm kinin mənə.
Özün olmasan da indi, ay ata,
Atalıq eləyir təmkinin mənə.

R.Yusifovlunun öz nəslinə-kökünə, el-obasının adamlarına bağlı bir insan olduğunu yenə də onun poeziya aləmi göstərir. Belə ki, bu insanların çoxunun xatirəsi həmin şeirlərdə də əbədiləşib.

Hələ 1975-ji ildə gənc şair 416-ji Taqanroq atıcı diviziyasında olmuş və orden, medallarla təltif edilmiş əmisi Mirəğa Əliyevin xatirəsinə bir poema yazmışdı.

Əzizlərinə bağlılıq şairin “Babam”, “Bibimin sözlərindən”, “Ruhunun dalınca”, “Ana qəbrindən qopan ah”, “Gərək”, “Qanlıca yaylağında”, “Mehdi əminin xatirəsinə” kimi şeirlərində də özünü bürüzə verir.

Böyüyüb boya-başa çatdığı doğma yurdunun bəzi sakinləri də şairin uşaqlıq xatirəsindən keçib şeir qəhrəmanlarına çevrilmişlər. “Əbil əmi”, “Fərzəli dayı”, “Əhəd haqqında nəğmə”, “Ata məhəbbəti”, “Dəli Vaqif” kimi şeirləri həmin insanlar barədə yazılmışdır.

Pərəstiş etdiyi, sevdiyi görkəmli insanlar barədə də şair az yazmayıb. Müəllimi Əhəd Hüseynovun xatirəsinə yazdığı elegiya, İ.Şıxlıya həsr etdiyi “Sevimli müəllimim”, yazıçı Ə.Vəliyevə

yazdığı “Sənə həqiqətin rəmzimi deyək?” başlıqlı şeiri, M.Ə.Sabirə “Şair Sabir gəmisini” şeiri, H.Cavidə, B.Vahabzadəyə “Sənətin yolu”, müəllimi, şair, ədəbiyyatşünas Q.Qasımzadəyə “Dağların şairə cavab sözü”, yazıçı M.İbrahimovaya həsr etdiyi “Sənət dağı”, R.Rzaya həsr etdiyi “Bir şama bənzəyir şair ömrü də”, “Rekviyem”, dilçi alim N.Xudiyevə “Oldu”, tənqidçi M.Əlioğlunun xatirəsinə “Baxır döyən əlin kəramətinə”, müəllimi İ.Şahmuradovaya “Meşədə”, dostu Ə.Hüseynquliyevə “Ey vətən”, dostu Rəşid Babayevə “Qusar lövhələri”, müğənnilərdən Q.Rüstəmovaya “Sona bülbüllər”, F.Kərimovaya “Nəğmə dənizi”, “Qulu Əsgərovun səsi”, tarzən R. Quliyevə həsr etdiyi “Mizrab simə toxunanda”, gənc müğənni Mananaya həsr etdiyi “Manana”, Özbəkistanın xalq şairi Zülfiyyəyə həsr etdiyi “Astarada keçən gecəm” adlı şeiri də eyni xoş münasibətlə yazılmış əsərlərdir.

Öz elinə-obasına bağlı olan adam həm də, deməli, torpağına, yurduna, ümumən, vətəninə bağlı bir insandır. Vətəninə şairə sevdiren amillərdən biri də onun əsrarəngiz təbiətidir. “Yurdumuzun adı çınqılına, koluna, qaya parçasına, çayına, meşəsinə, gölünə, dağına, düzünə vurğun şair bunları yanğı qarışıq bir qürurla, təsbehli, aforizmlə sənət dili ilə təsvirə çalışır. Və çox yerdə buna müvəffəqiyyətlə nail olur. Bu təsvirlərlə o, öz oxucularına da demək istəyir ki, torpağın ətrini məhz belə duyub onun qədrini bilməliyik. Bu, hər şeydən əvvəl, hər kəsin müqəddəs vətəndaşlıq borcudur”. (Hikmət Ziya. *Gənclik nəğmələri*. “Azərbaycan gəncləri” qəzeti, 26 iyun 1990-cı il.)

Torpaq ətri, gül-çiçək qoxusu, bahar tərəvəti, yay hərərəti, payız əlvanlığı, qış paklığı duyulan şeirlərdə nəinki hər fəslin, hər ayın, hətta gündüzün, gecənin də, səhənin, qürubun da görüntüləri yaşayır.

Balzakın belə bir kəlamı var: “Sənət heyrdən başlayır”.

Bizim sənətkar isə iki şey qarşısında heyrdənir: gözəllik və sağlamlıq. Bunların hər ikisinə bir arada yalnız təbiətdə rast gəlmək mümkündür. Bəlkə elə buna görədir ki, R.Yusifov üçün təbiət

“gözəllik qaynaqları”ndan biri olmaqla yanaşı, həm də dönə-dönə bəhs etdiyi köhnəlməyən və adiləşməyən bir mövzudur.

Şairin belə bir beyti də var:

İnsan heyrətə gələndə,
Gözləri bulaq olur.

Yaradıcı insanlarda isə heyrət qarşısında sinədəki bulaq çağlamağa başlayır. Təbiətə heyranlığı isə şairin eyni mövzu ilə bağlı yüzlərlə şeirin müəllifi olmasına səbəb olmuşdur. Həmin şeirləri də kənardan nəzər yetirdikdə bir sıra yarımqruplara ayırmaq olar:

1. Fəsillərin təbiətdə çəkdiyi naxışların şeirdə əksi.
2. Təbiət qoynuna səyahətlər və təəssüratlar.
3. Dəniz və ay R.Yusifovun təbiət lirikasında.
4. Güllər, çiçəklər, ağaclar və s. şairin təbiət lirikasında.

Bu cür bölgü aparmağımıza baxmayaraq, onların hər biri vəhdətdədir və şairin təbiət lirikasının tərkib hissələridir. Təbiətdə hər bir canlı “vurulmuşam təbiətin, hər sözünə, kəlməsinə” deyən şairlə sanki danışa, söhbətləşə bilər. Buna görə də canlıların – bitkilərin, heyvanların hər bir fəsildə hansı yaşantılar keçirdiklərini duymağı bacarır.

Şair baharda təbiətin canlanmasını, gülümsəməsini baharın ona göstərdiyi nəvazişlə bağlayır. Sən demə torpaq danışmış:

Danışar dərələr, dağlar,
Danışar düzlər, yamaclar.
Torpağın sözü deyilmi
Otlar, çiçəklər, ağaclar?

Günəş güldükcə bağların
Çiçəyi, gülü açılır.
Nəvaziş görəndə daşın,
Torpağın dili açılır.

Bu nəvazişdən hətta “Dirəklərin də könlündən yarpaqlamaq keçir”. Bu gözəlliyin, əlvanlığın səbəbkarı olan bahar hər damlası bir çiçəyə, bir gülə dönəcək bərəkətverici yağışını da əsirgəməyəndə təbiət bir bəzəkli gəlinə dönür.

Yaz yağışında çimən, yuyunan, oyanan, canlanan təbiət mənzərəsini şair çox gözəl şəkildə “Öpə-öpə” şeirində təsvir edir. Yaz yağışı budaqlardan qışın qoxusunu və qorxusunu yuyur, sanki tumurcuqların qulağında sırğaya dönür hər damlası. Yuxulu insanın üzünə su çiləyəndə ayıldığı kimi, sanki bahar da ağacların üzünə yağışını çiləyib onları qış yuxusundan oyadır.

Yağış yağır, gülümsəyib
Boy atır günəş,
Təbiəti öpə-öpə
Oyadır günəş.

Bu yerdə övladı təbiəti öpə-öpə oyatması Günəşi anaya da bənzədir. Şair bədii sözün qüdrəti ilə gözəl bir mənzərə yaratmağa nail olmuşdur.

“Baharın məktubu” şeirində isə ağacların, çəmənlərin gülünü, çiçəyini baharın yaşıl qələmlə yazdığı kəlmələrə, sözlərə bənzətmiş şair “Bahar duyğuları” şeirində isə, daha doğrusu həmin başlıqlı şeir silsiləsinin ilk şeirində bir bahar səhərini təsvir etmiş, günəş şüalarının təsiri ilə əriyən buz salxımlarının aqibətini belə göstərmişdir:

Günəş boy göstərdi, qalxdı yuxarı,
Gəzdirdi dünyaya xumar gözünü.
Qayadan sallanan buz salxımları
Dartınıb, qayadan atdı özünü.

Bədii obraz ustası R. Yusifovlu bu dəfə də buz salxımını bədii obraza çevirir. Buz salxımının təbii olaraq əriməsini o məhz “özünü qayadan atmaq” kimi təsvir edir.

Bu silsilə şeirlərində marağımızı cəlb edən bir məqam var. İlk baharda yağışdan əvvəl çaxan şimşəyi şair görün, neçə cür mənalandırıb:

Şimşəklər parladı göydə zər kimi,
Dolmuş gözlərini sıxdı buludlar

- deyəndə onu göydə parlayan zərə, başqa bir şeirdə bahar yelindən tərənən, yellənən ağacları sevinib rəqs edən insanlara, budaqlardan tökülən yarpaqları şabaşa bənzədirsə, şimşəyin çaxmasını isə bu dəfə ayrı cür mənalandırır:

Alovlı şimşəklər gəlin gələndə
Şadlıqdan atılan güllələrdimi?

- Çox maraqlıdır!
Silsilənin üçüncü şeirindəsə yağın yağış və çaxan şimşək yenə də başqa cür və yenə daha gözəl, obrazlı şəkildə verilib:

Şaqqanaq çəkərək gülən şimşəklər
Uğundu gözləri yaşaranadək.

Başqa bir şeirdə də şimşəyi fərqli bədii təsvirdə görürük:

Kövrəlmiş göylərin bulud saçına
Qızıl lentə dönür arabir şimşək.

“Çaxandan-çaxana” şeirinin lirik qəhrəmanı da şimşəkdir.

Onun bir kimsədən qorxusu yoxdu,
Səmada yaşayan qoçudu şimşək.
Göylərin əlində qılıncı, oxdu,
Buludu doğrayan qayçıdı şimşək.
Dərələr titrəyər o qəlsə dilə,
Nur saçar, göylərdə olar bir fişəng.
Əzəldən alınma yazılıb belə:
Çaxandan-çaxana yaşayır şimşək.

bağlı şeirlərində də görürük. Məsələn, “İlk bahar” şeirində məhəbbətin də bahar kimi sevindirici gəlişindən danışır:

Çiçəklər budaqlara
Səpələnir qar kimi.
Məhəbbət də gələndə
Gəlir ilk bahar kimi.

“Nəğməkar quşların göy üzünə, sevən ürəklərin sinəyə, gözəlliyin insana meydan oxuduğu bahar”da insanın arzuları da tumurcuqlayır. Şairin də qəlbində arzular gənçələyir, yaşamaq yanğısı güclənir:

Yağsa da ömrümə illərin qarı,
Həyatım ağaca, gülə oxşayır.
Hələ ürəyimdə neçə baharın
Yolunu gözləyən qönçə yaşayır.

Təxəyyülün qanadında şair daha dərin fəlsəfi-məntiqi nəticələrə doğru irəliləməklə gözəl bədii “kəşflər” də edir.

Günəş məhəbbətlə üzə güləndə
Dirçəlir, gül açıq quru yamaclar.
Cavanlar var deyə bahar gələndə
Çiçək açmasını qoca ağaclar?

Şair R.Yusifov obrazlı desək, sanki təbiətlə çox “oturub durduğundan”, onunla tez-tez ünsiyyətdə olduğundan onu olduğu kimi duya bilir. Və maraqlı burasıdır ki, elmin-texnikanın cansızlığı, quruluğu, soyuqluğu içində özü də getdikcə duyumsuzlaşan insanları bu mənəvi cılızlaşmadan xilas edə bilən şeirlər təbiəti insanların səviyyəsinə endirmir; əksinə, insanları təbiətin saflıq, təmizlik və gözəllik zirvəsinə ucaldır. Odur ki, onun şeirlərində “təbiət-insan” paralelləşdirilməsi, “təbiət və insan” müqayisəsi təkcə lirik düşüncələrin deyil, həm də fəlsəfi düşüncələrin təzahürü kimi görünməlidir.

Gah bu, gah o sahr özünü gücə,-
Elə hey güləşir gündüzlə gecə.
...Onlar həftələri, həftələr ayı,
Aylar fəsilləri dartıb gətirir.
...Salıb qocaları əbədiyyətə,
Yeni nəsilləri dartıb gətirir...

R.Yusifovun lirikasında təbiətə lirik, poetik müdaxilə təbii ki, təkcə fəsil dəyişkənliyi müddətində olmur. Təbiət qoynunda həm də mütəmadi gəzintilər edən şairin fəsillərlə bağlı öz görümləri var:

Dörd fəsil – dünyanın dörd üzüdü,
zamanın dörd təkəri,
ilin dörd sözüdü.
Ürəyin dörd xanası,
dörd sevinci, dörd əzabıdı.
Təbiətə açılan
dörd sehrli qapıdı...

Həmin gəzintilər zamanı da şairin gözü önündə mənzərələr dəyişdikcə onun qələmi də poetik sözlə “ağ vərəq üzəpinə” “tablolar” çəkməklə məşğul olur.

“Maralgöl nəğmələri”, “Hacıkənd lövhələri”, “Xanbulançayın ürəyi”, “Lənkəranda yağış”, “Astara”, “Qaraçı yurdunda”, “Kəpəz”, “Maralgölə yol gedirəm”, “Bu gecə”, “Çayzəmidə qış gecəsi”, “Büllur bələdçim”, “Qayabulaq”, “Gözləri yollarda qalan yarpaqlar”, “Qarlı nağıl”, “Son bahar”, “Son payız”, “Payızın son günü”, “Payızla qışın görüşü” şeirləri də elə Azərbaycanın, “Bakıdan ayrılarkən”, “İki çay”, “Ukrayna torpağında”, “Pisqaryovda”, “Pisqaryovda bir heykəl var”, “Volqa”, “Göyərçinlər”, “Zarafat”, “Bir bina görmüşəm”, “Qatarda” kimi şeirləri isə şairin xarici ölkələrin şəhərlərinə etdiyi səfərlərin “şeir-raportlarıdır” desək, zənnimcə, yanlışdır.

R.Yusifovğunun təbiət lirikasında iki obraz, demək olar ki, şairin şeirlərinin əksəriyyətinin qəhrəmanındırlar: Dəniz və Ay. Şair Dənizi Yer gözəli, Ayı isə Göylər gözəli kimi sevməklə yanaşı, onlara həm də müxtəlif prizmalardan yanaşaraq, bu cazibədar “gözəlləri” vurğunluqla vəsf edir.

“Rafiqin şeirlərində Ay – “sevənlərin yoluna nur çiləyən bir fənər”, onların baxdığı sehrli güzgü, gecələr lirik “mən”i tənha qoymayan etibarlı dost, “intizar baxışların görüş yeri”, “şairlərin yoluna nur saçan mayak” kimi metaforalaşır. Bu şeirlərdə Ay “yarpaqların arasında çiçəkləyir”, arzular ay işığından içib qönçə tutur”, “ümidlər ay işığında reallaşır”. (Zaman Əsgərli. “Qəm karvanı”, “Həsərət köçü”. “Ədəbiyyat” qəzeti, 2 oktyabr 1998-ci il.)

Aya yaxınlıq bəlkə də Onun, Ayın da şair ürəyi kimi kədərlə dolu olduğuna inamından irəli gəlir. İspan şairi F.Q.Lorkanın “İçə qəm-qüssəylə dolu Solğun Ayı sındırdılar” fikrini sanki bizim sənətkar – R.Yusifovğlu davam etdirməklə bərabər, həm də Ayın şair ürəyinə bənzədiyini isbat edərək yazır:

Şair ürəyi kimi
solğun Ayı sındırdılar;
İçindəki qüssə, həsrət
çilik-çilik olub səpildi
sevənlərin ürəyinə...

Bəs R.Yusifovğunu dənizə bağlayan nədir?

Onun yaradıcılığında iki çay – Bərgüşad və Həkəri hər zaman sevgi ilə vəsf olunan çaylardır. Dünyaya göz açdığı torpağın həyat, bərəkət mənbəyi olan bu çaylara şair hələ uşaqlıqdan həyatın özü kimi coşqun, sonu müəmmalı, arzuları, ümidləri qanadlandıran, xoşbəxt gələcəyə gedən uzun yollar kimi baxmışdır. Elə o vaxtlardan da anlamışdır ki, xoşbəxtliyin birinci şərti mənən təmiz, pak olmaqdır. Paklığa, saflığa vurğunluq Onu yenə də sulara bağladı. Sonra həyatın dalğaları Onu Xəzərin sahilində yerləşən şəhərimizə gətirib çıxardı. Bu böyük saflıq ümmanın sahilində durub, onu bu zirvəyə gətirən iki yolu –

Bərgüşadı və Həkərini şair unutmurdu, soraqlaya da bilirdi, tez-tez onlarla görüşə də gedirdi. Ancaq daha 10 ildən çoxdur ki, şair bu görüşlərdən də məhrumdur. Biçarə şairin Xəzərdən başqa qəlb sirdaşı, saflıq yoldaşı qalmayanda dərdlərini kiminlə paylaşmalıydı ki.

Bax, Xəzər dənizi ilə şair Rafiq Yusifovğunun dostluq tarixçəsi budur.

Gecə-gündüz, nə vaxt ki, söz qəlbini deşir, məhz dəniz bu şairin poetik düşüncələrinin, lirik duyğularının, şair pıçıltılarının dinləyicisinə çevrilir. Pəncərəsi dənizə baxan şairi dəniz duyur, ona “Gəl” deyir. Qəlbi də, eşqi də dəniz olan şairə görə dəniz “sevdaqlı qəlblərə köçən”, “xəyanəti bağışlamayan”, dilinə “ümidli kəlmələr qatan” dənizdir. Sevda yolunda dəniz yaşına çatmağa çalışan şair ağ ləpəli dənizi ya kaman çalana, ya ağ qırçınlı dona, ya gizli xəzinəyə, ya pianinoya, ya da həsrətli aşiqin “güvənc yerinə” bənzədir. Sevgi şeirlərinin də əksəriyyətini sahildə qələmə alan şairin lirik qəhrəmanı üçün dəniz həm sevgili prototipidi –

Mən öz eşqimə sadıqəm,
Sevgili yarım dəniz,

həm də sevgi simvoludu –

Mənim eşqim bir dənizdi,
Hər dalğası bir gözəldi.

R.Yusifovğunun dəniz nəğmələri sırasında “Mənim dənizim”, “Dəniz”, “Ləpədən”, “Dənizim”, “Bu dəniz”, “Dəniz mənim içimdədi”, “Dənizdə səhər”, “Yox, mən qocalmıram”, “Dəniz və sahil”, “Xəzərin sahilində”, “Payızın sonuydu”, “Yenidən qoynunda görüşənədək”, “Pəncərəm dənizə baxır”, “Gəlirəm, dəniz, gəlirəm”, “Dənizin nəbzi”, “Sahildə düşüncələr”, “Qaya ki qaya”, “Su pərisi” kimi şeirlər sırf dəniz və lirik qəhrəman münasibətini əks etdirsə, “Mənə dəniz bağışlayan gözələ”,

“Dəniz olmaq istəyirəm”, “Qovuşa bilsəydik”, “Dəniz gözlərinin rəngini aldı”, “Şəriklər”, “Ay qızlar”, “Dənizə baxan gözəl”, “Gülüm, sən də dəniz kimi mənə doğmasan”, “Dalğalara baş vuran qız”, “Sən çıxdın dənizdən” kimi şeirlərində dəniz və lirik qəhrəman ikiliyi “gözəl” obrazı ilə artıq üçlüyə çevrilir.

Göründüyü kimi şairin doğma bədii obrazı olan – dəniz neçə-neçə şeirlərinin bəzəyinə çevrilmişdir.

Əvvəldə qeyd etdiyimiz kimi R.Yusifoglunun təbiət lirikasının bir qismini də canlılara həsr olunmuş şeirlər təşkil edir. Belə ki, bu şeirlərin də qəhrəmanları ağaclar, gül-çiçəklər, quşlar, böcəklərdir. Bunların da arasında çoxluq təşkil edən bədii parçalar əsasən gül-çiçəyə, ağaclara aid olanlardır. Şair “Bənövşə” şeirində onu “baharın kəşfiyyatçısı” kimi, “Nar çiçəyi” şeirində nar çiçəyini “ilk eşqin nübar çiçəyi” kimi, “Arpa” şeirində onu quşları, atları qanadlandıran bitki kimi təqdim edir. Bəzən sarı güllərə “pis güldür” deyirlər. Şair isə bu barədə yazır:

Saralmış ləçəklərdə
Həsrət dolu nişgil var.
Gülüm, insafın olsun,
Heç dünyada pis gül var?..

“Alça ağacı”, “Tut ağacı”, “Zirvədə bitən palıd”, “Söyüdüm”, “Mən səni əkmisəm”, “Vida nəğməsi”, “Ağacın son sözü”, “Bar ağacı”, “Quruyan ağac” şeirlərində isə məlum olduğu üzrə, şair ağaclardan bəhs edir. Hər birində fərdi sənətkarlıq xüsusiyyətlərilə seçilən orijinal nəfəs bu şeirləri olduqca mənəli, əsl gözəl sənət nümunələrinə çevirmişdir.

Artıq nəsrimizdə “Ağaclar və insanlar” mövzusu yeni deyil. Poeziyada da bu mövzu az-çox işlənmişdir. R.Yusifoglu da bu mövzuya poeziyada atdığı ilk addımlarda – ilk şeirlərində toxunmuş və şeir yaradıcılığında getdikjə ona xüsusi diqqət ayırmışdır.

Şairin böyüklər üçün ilk şeir kitabı olan “Ocaq yeri”ndəki “Düz-əyri” şeiri bu baxımdan ilk uğurlu addımdır. Bircə bənddən ibarət olan həmin şeirdə az sözlə çox dərin bir mənə ifadə etmiş şair deyir:

Əyrinin kimsəyə axı nə xeyri,
Düzlərə həmişə ehtiyac olur.
Bəs niyə meşədə yaşayır əyri,
Kəsilən həmişə düz ağac olur?

“Bir ağac var idi” şeirində də lazımsız, xeyirsiz ağac eyni xüsusiyyətli insanların simvoludur elə bil. “Sağlığında” iriliyi ucbatından ətrafındakı şitilləri böyüməyə qoymayan nəhəng ağac tufan vurub qopararkən də başqa cavan ağacları məhv edir. Şair düşünür ki, təbiətin belə hadisələri cəmiyyətdə də az baş vermir.

Sonda isə daha başqa bir reallıqdan yazır:

Təbiət nə qədər hüznü, həzin...
Göydə buludların gözləri doldu.
Sağlığı fəlakət törədən kəsin,
Elə ölümü də fəlakət oldu.

Ümumiyyətlə, “təbiətin təsvir və tərənnümü fonunda sosial məsələlərdən danışmaq... üsulu R.Yusifoglunun şeirlərində nəzərə çarpan keyfiyyətdir”. (Zaman Əsgərli. “Qəm karvanı”, “Həsrət köçü”. “Ədəbiyyat” qəzeti, 2 oktyabr 1998-ci il.)

Şairin “Qapımızda bitən tutlar”, “Sevgi ağacı”, Gözəllik soltani”, “Qağayı sevgisi”, “Bayquş”, “Qaranquş seyid quşudu”, “Vəhşi quşlar” kimi şeirləri də məhz həmin üsulla yazılmış çox maraqlı, düşündürücü və heyranedicilə şeirlərdir.

R.Yusifoglunun təbiət lirikası barədə olan bu yığcam təsnif və təhlili onun “Meşədə” şeiri ilə yekunlaşdırmaq istərdim:

Ağaclar, quşlar
məni görəndə sevinir;
Baltam, silahım
yoxdu axı əlimdə?!

Meşə mənə "xoşgəldin" eləyir,
evgi kükrəyir könlümdə.

Təbiətə məhəbbət həm də vətəni sevməkdən irəli gəlir. R.Yusifoglunun şeirlərində "lirik qəhrəmanın mənəvi zənginliyi, əxlaqi saflığı onun təbiətə və torpağa münasibətində görünür". (Zaman Əsgərli. "Qəm karvanı", "Həsərət köçü". "Ədəbiyyat" qəzeti, 2 oktyabr 1998-ci il.) Şair daim özünün "Ağacın kökü torpaqda, insanın kökü eldədi" şüarına sadıq qalmış, başqalarını da buna inandıracaq şeirlər yazmışdır.

Bir vaxtlar S.Vurğun yazılarının birində qeyd etmişdi: "Şeir və sənət vətəni tərənnüm etdiyi zaman vətən sözünün böyük mənası qarşısında məsuliyyət hiss etməlidir". (S.Vurğun. Vətənpərvərlik və gənclik. "Kommunist" qəzeti, 10 oktyabr 1944-cü il.)

R.Yusifoglu poeziyasında vətənin tərənnümü, doğma torpağın, ulu xalqımızın vəsfi özünə layiq şəkildə övlad məhəbbətilə və həm də böyük məsuliyyətlə qələmə alınmışdır. Odur ki, şairin torpaq sevgisi ilə yoğrulmuş şeirləri oxucuda da rəğbət və məhəbbət hissi oyadır:

Ana torpaq, ana torpaq həm dərman, həm təbibsən.
Ürəyinin istisini varlığımıza səpibsən.
Ayağımı neçə dəfə oxşayıbsan, öpübsən,
Tikan çıxıb qövr eləyən ürəyimin başından.

Şair bu torpağın həm maddi, həm mə'nəvi sərvətlərini – ulu tarixini, mədəniyyətini, füsunkar təbiətini, iste'dadlı insanların yaxşı tanıdığı üçün onun bu sevgisi elə-belə, kor-koranə deyil, əsaslandırılmış, inandırıcı və deməli, həqiqi sevgidir.

R.Yusifoglu milli şairdir. Bu millilik nədədir? – sualının cavabı isə şeirlərindəki soy-kökə bağlılıqda, bir vətəndaş olaraq milli dəyərlərimizi qandan-candan gələn bir coşquyla sevib tərənnüm etməsindədir. Bu baxımdan onun "Doğulduğum kənd" şeirində şairin öz kəndinin timsalında bütöv bir vətənə bağlılığı görünür:

Atamın, babamın adları ilə
Mənim pasportumda qoşadı adı.
Nə qədər boy atsam, ujalısam belə,
Özülüm ordadı, köküm ordadı.

Eləcə də "Qara zurna, dönüm sənin gözünə", "Kənd toyunda", "Toy çörəyi salınanda", "Taytutan", "Uşaqlığım" kimi şeirləri təkcə xəlqiliyin daha mühafizəkar şəkildə qorunduğu kənd həyatının təsviri deyil, həm də milli soy kökə və keçmişə bağlılığın təcəssüm olunduğu əsərlərdir. "Xalq ruhuna, el güzəranının yüz illər boyundan adlayıb gələn milli-etnoqrafik rənginliyinə, kənd təbiətinin incəliklərinə ... bələdlük də şeirlərdəki könül söhbətinin şirinliyini xeyli dərəcədə artırır". (M.Qasımlı. Ocaq yerinin hərarəti. "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzeti, 3 noyabr 1989-cu il.)

Xalq ruhu və zəngin milli-mənəvi irsimizin əbədiliyini şərtləndirən amillərdən başlıcası onların qorunmasıdır. Yurd sevgili şairin bu məsələyə də öz vətəndaş və şair münasibəti onun "Laylay, Qəbələm, laylay", "Qəbələni qoruyan hasar", "O bağın ağacları", "Saz köynəkdən çıxanda", "Yallı", "Göy at", "Bayatı yağışı", "Sarı Aşıq yangısı", "Yurdumun sərvəti" kimi şeirlərində haqqında danışdığı məfhum barədə – milli sərvətimiz barədə sevgi ilə düşünməsində görünür.

Bir zaman dünyanın kədərini çiynlərinə almış M.Hadinin yana-yana dediyi

"İmzasını qoymuş miləl övraqı – həyatda,
Yox millətinin xətti bu imzalar içində" –

fikrinə qayıdan R.Yusifoglu bu "məsələni" yenidən araşdırmış və belə bir haqlı nəticəyə gəlmişdir: elə xalqımızın yarandığı, yaşadığı və qoruduğu torpaq, qazandığı mənəvi sərvətlər, yetirdiyi dahilər millətimizin imzasıdır. Bu imzanı görmək istəməyən xain düşmənlərə ünvanlanmış aşağıdakı bənd isə bu gün torpaqlarımıza soxulub "mənimdir" deyə dünyanı almadan ermənilərin murdar sifətlərinə vurulmuş bir sillədir:

Sərgimizə özgə quşlar dadanıb,
Təzə-təzə sevda gəzir başında.
Mənim imzam məni danan nadanın
Həkk olunub ocağının daşında.

Düşmənimin dar gününü gözlərim,
Sevinərəm, tutar onu sancılar.
Məni görmək istəməyən gözlərə
Mənim imzam bıçaq olub sancılar.

Öz şeirini "Övladımın damarında axan qan Təmizdirsə, zaval yoxdur imzama" misrası ilə bitirən şair gənc nəslin milli ruhda tərbiyəsinin vacibliyini poetik dillə mənalandırır...

İctimai-siyasi lirikası

R.Yusifoglunun şair məziyyətlərindən biri də onun nəinki öz vətənimizdə, ümumən dünyada baş verən ictimai-siyasi hadisə və yeniliklərə biganə qalmamasıdır. Onun ictimai-siyasi lirikasını da məhz bu cür hadisə və yeniliklərə öz münasibətini göstərən bir şairin şeirləri təşkil edir.

R.Yusifoglunun ictimai-siyasi lirikasında ikiye bölünmüş Vətən, azadlıq savaşı, müharibə, yurd həsrəti, maddi və mənəvi sərvətlərimizə ictimaiyyətin münasibəti kimi mövzular öz əksini tapmışdır.

Artıq 176 ildir ki, hər bir azərbaycanlının qəlbində həkk olunmuş bir nisgilə – ikiye bölünmüş vətənimizin ağrısına şair yenə də fərqli olaraq ah-vayla deyil, Araz çayına günahkar obraz kimi yox, günahın elə biz insanlarda olduğunu deyərək öz sərt münasibətini çox maraqlı üsulla elə Arazın dili ilə bildirir.

Öz nəğməmi oxumuşam həyatım boyu,
Azmamışam gözlərimə duman çökəndə.
Ayrılıqda nə günahı torpağın, suyun? –
İnsan olub körpü tikən, sərhəd çəkən də.

Bir vaxt M.Qorki ədəbiyyat haqqında məqalələrinin birində yazırdı: "Sənətkar öz ölkəsinin duyğu cihazı, onun qulağı, ürəyi, gözüdür, o mümkün qədər çox bilməli, zamanın inqilabi biliyini, onun irəli sürdüyü vəzifələrin əhəmiyyətini qüvvətlə və dərinləndirməlidir". (M.Qorki. Ədəbiyyat haqqında. Bakı, "Azərənəşr", 1950, səh. 107.)

R.Yusifoglu bir sənətkar olaraq həm də "ölkəmizin" ilahi dəqiqliklə işləyən "duyğu cihazı" imiş. Adı bir daşın, bir qarış torpağın üstündə göz olan şair hələ qara buludlar mavi səmamızı tutmamışdan, torpağı, daşı, sərvəti ovuc-ovuc oğurlanan, zəbt olunan vətənimizin sakinlərini – soydaşlarımızı ayılmağa çalışırdı. Lakin indi... "Şairin məhəbbətlə tərənnüm etdiyi Şuşa da, Üçmıx dağı da, İsa bulağı da, Cıdır düzü də, Qubadlı da, Qara göl də, Həkəri də, Bərgüşad da, Yazı düzü də, Çayzəmi də... təəssüf ki, indi düşmən tapdağı altındadır. Neçə il bundan əvvəl yazdığı şeirlərdə şair elə bil ki, bugünkü faciənin törəyə biləcəyini əvvəlcədən hiss edibmiş:

Baxıram yeri
Şumlanan yurda
Bir ay, bir də çay
Oyaqdı burda.
Biri çağlayır,
Elə hey axır.
Biri də göydən
Sakitə baxır.

Bu misralardakı təəssüf qarışıq istehza Çayzəmi əldən gedəndə heç nəyi vecinə almayan, qəflət yuxusunda uyuyan yurddaşlarımıza ünvanlanmışdır". (Zahid Xəlil. Yeni görüş: Aylı cığır. "Savalan" qəzeti, 15 oktyabr 1993-cü il.)

Nəhayət, "elan olunmamış" adlandırılarsa da, əslində bizim vaxtında görüb duymadığımız "elan olunmuş" müharibə acı bir həqiqət kimi reallaşdı və alovlandı. Şair o zaman da vacib olan iki şeyi xalqdan tələb etdi: birləşmək və ayağa qalxmaq. O zaman

yenə gec deyildi, ürəklərdə torpaqları itirmək qorxusu var idi, daha yurd dağı yox! Ona görə də “Qalx” tələbi vaxtında edilən tələb idi:

Qalx ayağa dağların açılısın qırışığı,
Kəndlərimiz boynunu burmasın yetim kimi.
Dolsun bəbəklərinə haqq işin gur işiği,
Görsünlər millət yoxdu, mənim millətim kimi.

Bəli, vətən uğrunda vuruşmaq haqq işidi. İgid oğullarımız da coşquyla, ürəklə vuruşurdular. Şairin istədiyi kimi, sanki bütün Azərbaycan əsgər olmuşdu.

Lakin təsadüfi adamların ölkənin hərbi-siyasi pultunu ələ keçirməsi hər şeyi dəyişdi. Əsgərlər ön cəbhədə qanlar, canlar bahasına addım-addım azad etdikləri torpaqları kənd-kənd, rayon-rayon boşaltmaq, geri çəkilmək əmri atırdılar. Arxa cəbhədəkilər isə bir-birilə vuruşur, biçərə millət kreslo uğrunda mübarizə edənlərin çıxardıqları oyunlara tamaşa edirdi. Bu xaosdan baş açmayan şair yenə də hər zərbənin dövlətə və millətə dəydiyini görüb, onun aqibətini düşünüb yazırdı:

Xəzən düşdü niyə bizim gülzara? –
Bu aləmi qatan kimdi, nə bilim?!
Məmləkətim dönüb qara bazara
Alan kimdi, satan kimdi, nə bilim?!

Bu qayğılar başımızı böyüdüb,
Xəzəl olub arzuların yarpağı.
Qara bazar Qarabağı "üyüdüb",
Yaddan çıxıb əldən gedən torpağım.

Başımıza kim ələdi bu külü? –
Görən çoxmu uzanacaq bu zillət.
Ziyahısı qalib boynu bükülü,
Hara gedir, hara gedir bu millət?!

Müharibə isə davam edirdi. “Şəhidlər xiyabanı” da saatlar, dəqiqələrlə böyüyürdü. Şairin “Vaxt tapmırıq getməyə hər ölənün yasına” deməsi, “Bəlkə göz yaşımızdan Xəzərin suyu artıb?! – fikri də faciələrin böyüklüyündən xəbər verirdi.

Dözəmmirdik bir ağacın qurumasına.
Kəndlər yanır, tükümüz də tərənmir, Allah! –

deyərək bu qədər dəhşətlərə sinə gərdiyinə özü də təəccüblənir.

Elə o vaxtdan da köçkünlük “dad”ını, torpaq itkisini bilən şairin şeirlərinə “Qəm toxumu cüçərdi alnımın qırışında” səbəbi ilə kədər, nisgil doğmalaşdı.

1995-ci il idi. Ancaq yenə də vətənin dünənini və bu gününü tanımayan şəxslər onun sabahını həll etmək üçün millət vəkili olmaq uğrunda iyrənc mübarizələr aparırdılar: rüşvətlə səs toplamağa çalışırdılar. Bu cür çirkin oyunların şahidi olan şair yenə də laqeyd tamaşaçı rolunda qalmadı:

Bu da bir yarışdı, düşüb bəhsabəhs,
Ey xalqım, sən dostu, düşməni tanı.
Bu gün “şirvan” verib imza alan kəs,
Sabah sata bilər Azərbaycanı.

Xalqı aldanmamağa çağırdı, haqlı bir suala cavab axtardı.

Qoymayın düşməni bizə gülməyə,
Nadanlar millətə qəbir qazajaq.
Adımı, soyunu yaza bilməyən
Xalqın taleyini necə yazacaq?!

Dünən bu gündən daha aydın görünür. Ölkədə tüğyan edən döyüşlər səngiyəndən sonra şair xalqın ilk azadlıq savaşından ta bu gününə qədər keçdiyi yollara bir də nəzər saldı. Gördü ki, azadlığın ləzzətini duyan yenə də “bəylər”dir; sadə xalqın yoxsul həyatı şairi hətta azadlığa ikrahla baxmağa da məcbur etmişdi.

Bir gün sən də qoşuldun
Azadlıq savaşına.

Ölkə azad olunca
Nələr gəldi başına?!
İndi çarə gəzirsən
Dərdinə, azarına.
Azadlıq istəyirdin
Düşdün qul bazarına.

Əlbəttə ki, azadlıq bir dövlətin, millətin mövcudluğunun vacib şərtidir. Ancaq o, tək-cə elitaya yox, hər bir ölkə vətəndaşına məxsusdur. Azadlıq sevinci kimi onu qorumaq ağırlığını da duydu bu millət. Belə ki, həm 20 Yanvar faciəsinin, həm də Qarabağın mühüm hissəsini itirmək faciəsinin səbəbkarları öz içimizdən olsa belə, onları yenə azadlıq, müstəqillik mübarizəsi kimi dəyərləndirən şair “20 Yanvar” şeirində bu günün mahiyyətini necə də gözəl ifadə etmişdir:

Bu yara sağalan deyil,
bu yara dərinli.
Güllələrin açdığı deşikdən
Üçrəngli azadlıq bayrağı
göründü.
Yolundan döndərə bilmədi səni
hər yoldan ötən.
Biz öldük, sən dirildin
gözün aydın, Vətən!..

Şairin “Kəsilmiş qol haqqında ağı” şeiri də 20 Yanvar faciəsi ilə bağlıdır. “Xocalı şahidlərinə”, “Vətən uğrunda”, “Şəhid məzarları” şeirləri isə Qarabağ müharibəsi qurbanlarına həsr olunmuşdur. Lakin şairin dediyi kimi “Torpaq vermək, əzizləri itirməkdən betərdi”.

“Məni ayrı çaylar ovuda bilmir,
Yadıma Həkəri, Bərgüşad düşüb”, -

deyə yurd nisgili ilə barışa bilməyən, “ovunmayan şairin üsyankar qəlb çırpıntıları “Qaçqın rübailəri”, “Vətən dərdi”, “Yuxumda

boz qurd ulayır”, “Həsret qaldığımız yerlər”, “Ocaqları sönən yurdum”, “Qaldı”, “Qaçqın heykəllər” və s. kimi şeirlərində əks olunmuşsa, “Ay Bargüşad, Ay Həkəri”, “Qubadlım”, “Bu ilin baharı”, “Bu qışım qarı da beləcə yağdı”, “O qədər öpdüm ki”, “Qanlıca yaylağında” və s. kimi şeirlərdə isə köçkünlüyün, qaçqınlığın da əzabını duymuş lirik “mən”in duyğuları yaşayır.

Bəzən də şair aşağıdakı

Xəzərdə neft yatağı kəşf edib
adını Qarabağ qoyduq.
Təskinliyimiz bu oldu bizim.
Onu da verdik xaricilərə –
Qarabağı çox sevirik, əzizim...

sözlərilə, bu cür kinayə dolu ifadələrlə yana-yana “Qarabağı verənlər də gərək yaylıq bağlasın!” – deyirsə də, sonda bu məğlubiyyəti ancaq siyasət savaşında baş verən məğlubiyyət kimi qəbul və təqdim edir. Hər bə dadasında isə yalnız qələbə qazanma-lyıq. Yoxsa:

Hər papaqlı layıq deyil,
Kişi adı daşımağa,
Biz almasaq bu qisası
Haqqımız yox yaşamağa!

Vaxtilə “On bir Xreptovı küçəsi varsa, Bircə Qaçaq Nəbi küçəsi yoxdur” deyən şairin xəbərdarlığına xalq elə öz tarixinə, mədəniyyətinə biganə qaldığı kimi etinasız oldu. Elə o zaman göstərdiyi yolu – “Biz odlar elini bütün dünyaya, Hələ lazımcə tanıtmamışıq” – sözlərilə göstərdiyi yolla getmək bu gün də gec deyil. Çünki torpaqlarının 20 faizi düşmən tapdaqlarında əzilən Azərbaycan üçün sülh yolu ilə öz haqqımızı geri almaq naminə dünya arenasında tanınmaq və dəstəklənmək çox vacibdir.

R.Yusifovğunun ictimai-siyasi motivli əsərləri haqqında sözümlü onun bir şeiri ilə yekunlaşdırmaq istərdim. Hansı ki, bu şeirdə yurd həsrəti, torpağını və əzizlərini itirmiş, ictimai-siyasi

aləmdəki çirkinliklərin şahidi olmuş bir millətsevər şairin Ulu Tanrıya müraciəti əks olunub:

Qismətim deyilmiş zərif bir çiçək,
Ürəyim tutulub dərdə, ələmə.
Ay, Allah, dünyanı mən gördüyüm tək,
Görməyi kimsəyə qismət eləmə.

Ay Allah, qəlbimi yeyir xəfif qəm,
Ay Allah, yaxşı ki, sevirsən məni.
Ay Allah, ay Allah, uf demərəm
Xalqımın başına çevirsən məni.

Fəlsəfi fikirləri özündə əks etdirən şeirlər

Rafiq Yusifoğlunun poeziyasında fəlsəfi motivli şeirlərə hələ onun yaradıcılığının ilk mərhələlərində belə rast gəlmək olur. Gənc şair fəlsəfənin qanunlarından bədii vasitə kimi istifadə edərək hələ tələbə olarkən “Vəhdət” kimi gözəl, tam bitkin bir şeir yazmışdı.

Qəlbimdə məhəbbət, ürəyində kin,
Tamam fərqlənirik, bir-birimizdən.
Bəzən düşünürəm, yəqin maqnitin,
Şimal qütbü sənşən, cənub qütbü mən.

Deyirsən, tutmağıq bir-birimizlə
Bunu düşünmüşəm dərin-dərin
Deyirəm, əzizim, bir məni dinlə
Olmurmu vəhdəti əksliklərin?

Göründüyü kimi, bu şeirdə fəlsəfənin “əksliklərin vəhdəti və mübarizəsi” qanunu insan hissələrinə, daha dəqiq desək, sevgi hissəsinə “tətbiq olunmuş” və çox gözəl bədii effekt ala bilmişdir şair.

“Mənim sevgi şeirlərim” adlı poetik parçanı nəzərdən keçirəndə isə oxucunun yadına dialektikanın başqa qanunu –

“Kəmiyyət dəyişmələrinin keyfiyyət dəyişmələrinə keçmə qanunu” düşür.

Şair sevgi şeirlərinin çoxluğunu belə izah edir:

Onların ünvanı çox olsa da,
hamısının mənbəyi birdi.
Mənim sevdiklərim, məni sevənlər
çox olduğu üçün boldu
sevgi şeirlərim...
Tanrı dərğahına gedən yoldu
sevgi şeirlərim!

Dialektikanın sonuncu – “İnkarı inkar qanunu”ndan çıxan heç nə itmir, heç nə yoxa çıxmır ideyası isə şairin “Biz ölsək də” şeirinin əsasını təşkil edir.

Biz ölsək də, bu dünyadan getmirik,
Cildimizi dəyişirik, itmirik...
Torpaq olub, torpağa qarışıq,
Çiçək olub, budaqda qarışıq.

Bu şeirin məzmunundan insanın özü kimi başqa varlıqların da kainatda yoxa çıxmaması, hətta “bir səs” kimi yaşaması görününə inam bəlli olur.

İnkarı inkar qanununu özündə əks etdirən aşağıdakı misralar da maraqlıdır:

Eşqimi inkar etmək mənə ölümdür, ölüm,
İnkarlıq duymamışam "yox" deyərəkən səndə.
Məhəbbət fəlsəfəsin deyə bilmərəm, gülüm,
"Yox" inkar demək deyil həyat fəlsəfəsində.

Bu görüşlərə aid nümunə gətirdiyimiz poetik parçalardan başqa onlarla fəlsəfi məzmunlu şeir var R. Yusifoğlu yaradıcılığında.

Şairin həyat və ölüm barədə olan fəlsəfi düşüncələri “Ölüm mələyi”, “Mərmər qapım döyülür”, “Ağlaşma”, “Dünya”, “Dedilər”, “Ölümə”, “Bu dünya bir nağıldı”, “Bu dünya” kimi neçə-neçə əsərləri öz fəlsəfi mənə tutumuna görə çox sanballı

şeyrlərdir. Əslində onun sevgi fəlsəfəsi barədə də, təbiət və insan fəlsəfəsi barədə də, zaman və məkan haqqında düşüncələri barədə də poetik nümunələrə istinadən geniş danışmaq olar. Əslində bu, ayrıca bir tədqiqatın mövzudur.

R.Yusifovlu yaradıcılığında rast gəlinən satirik şeyrlər, təmsillər barədə də geniş danışmaq olar. Bu şeyrlərdə cəmiyyətimizdə olan haqsızlıqlara, mənəvi-əxlaqi cəhətdən naqisliyi olan insanlara qarşı etiraz motivləri güclüdür. Bu mövzuda yazılmış şeyrlərinin də sanvalli, gözəl olması haqqında da ayrıca bir tədqiqat işi aparmaq faydasız olmazdı.

Ümumiyyətlə, Rafiq Yusifovlu poeziyasının mövzu və problematikası zəngindir. Müasir insanı düşündürən bütün problemlər onun poeziyasında bu və ya digər şəkildə öz yüksək bədii əksini tapmışdır.

RAFIQ YUSIFOĞLU ŞEİRLƏRİNİN BƏDİİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Məlumdur ki, nəsr əsərlərindən fərqli olaraq nəzm əsərlərinin xüsusi qayda-qanunlara tabe olması onların ən başlıca xüsusiyyətləridir. Lakin şeyir həmin qanun-qaydalar əsasında yazılsa da, sənətkar mövzunu öz "köynəyindən keçirəndə", onu özü üçün doğmalaşdıranda hətta ənənəvi mövzuda belə qələmə alınarkən müəllifin fərqli təxəyyülü, poetik üslubu hesabına həm orijinal forma, həm də oricinal məzmun kəsb edir.

Buna baxmayaraq, müəyyən bir fikri-məzmunu müəyyən bir forma qəlibində yerləşdirərkən sənətkar şeyir texnikası cəhətdən bir sıra tələblərə əməl etməlidir. Müəyyən vəzn, simmetrik təkrarlar, ahəngdarlıq, sözlərin, səslərin dücümü, vurğu, bölgü, daxili melodiya, eynicinsli səslərin bir-birini izləməsi və s. və i.a. belə poetik tələblərdir.

R.Yusifovlu poeziyasını sevdiren və gözəlləşdirən amil də onun məhz göstərilən poetik qayda-qanunlardan yaradıcı şəkildə istifadə etməsidir.

Vəzn və qafiyə sistemi

Əgər nəzmin ilk şərti ahəngdarlıqdırsa, bu ahəngi yaradan, qüvvətləndirən amillərdən ən başlıcası ölçüdür-vəzndir. "Məlum olduğu kimi, bütün dünya poeziyasında üç əsas vəzn sistemindən istifadə edilir: hecanın uzanmasına görə metrik vəzn, hecanın sayına görə sillabik vəzn, hecanın vurğularına əsasən tonik vəzn". (Cəlal Abdullayev. Səməd Vurğunun poetikası. Bakı, "Gənclik", 1976, səh. 129).

Azərbaycan ədəbiyyatında isə heca və əruz vəznlərindən, eləcə də sərbəst vəzndən geniş istifadə olunmuşdur.

R.Yusifovlu şeyir yaradıcılığında hər üç vəzndən istifadə etsə də heca və sərbəst vəznə daha çox müraciət edir. Onu da qeyd

edək ki, şair yaradıcılığının ilk dövrlərində üstünlüyü heca vəzninə verirdisə, son dövrlərdə daha çox sərbəst vəznli şeirləri çoxluq təşkil edir. (Bunun səbəbini bir az sonra araşdırmağa çalışacağıq.)

Vəzn seçimi ilə bağlı şair barədə deyilmiş aşağıdakı fikrin təsdiqi R.Yusifovunun şeirlərində həqiqətən görünür. “Yaxşı cəhətdir ki, şair hər fikrin ruhuna uyğun bədii forma tapır”. (Şamxəlil Məmmədov. “Qəm karvanı” və onun sarbanı haqqında bir neçə söz. Rafiq Yusifov. “Xatirə köjavəsi”. Bakı, “Elm” nəş., 1999, səh. 321.)

Qeyd etdiyimiz kimi vəzn sistemlərindən biri hecaların sayına görə müəyyənləşən sillabik-heca vəznidir. Xatırladaq ki, heca vəznli şeirin misralarının hər birində hecaların bərabər sayda olması ən vacib şərtədir. Bundan başqa, heca vəznli şeir həm də qafiyə, ahəngdarlıq, bölgü, sözlərin ardıcıl, ritmik sıralanması, vurğu, rədif kimi poetik elementlərə malikdir.

R.Yusifovlu poeziyasında heca vəznini 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16 hecalı şeirlər təmsil edir.

7 hecaya qədər olan şeirlərinin böyük əksəriyyəti uşaq şeirləridir. Ancaq eyni zamanda onu da qeyd edək ki, şairin sevgi və təbiət lirikasını təşkil edən şeirlər sırasında 3, 4, 5, 6 hecalı şeir nümunələri də vardır.

Məsələn:

Yay /ola,	1+2	Qərib /çiçək,	2+2
Çay /ola,	1+2	Qərib /çiçək	2+2
Qonşuda	3	De, səni /kim	3+1
Toy /ola,	1+2	Dərib, /çiçək?	2+2
(3 hecalı)		(4 hecalı)	
Söz közə /dönüb	3+2	Gülüm, /elə bil ki,	2+4
Qəlbi / işidir.	2+3	Ürək /otaqdı.	2+4
Şairlər /sözün	3+2	Qəm ev /sahibidi,	2+4
Pərvanəsidir.	4	Sevin /qonaqdı.	3+3
(5 hecalı)		(6 hecalı)	
Bulud /buluda dəydi,		2+5	
Gözlərindən /od çıxdı.		4+3	
Bulud /zar-zar ağladı,		2+5	
Harayına /ot çıxdı		4+3 (7 hecalı)	

R.Yusifovunun 7 hecalı şeirləri sırasında mühüm yeri bayatıları tutur. Belə ki, bayatı onun hər zaman mütəmadi şəkildə müraciət etdiyi şeir formasıdır. Odur ki, şairin 100-ə qədər bayatı müəllifinə çevrilməsi təsadüfi deyil.

a Çən gəldi //, çiçəklədi,	3+4
a Gözlərim // çiçəklədi.	3+4
b Dərd məni // üstələyib,	3+4
a Bayatıya // köklədi.	4+3

a Yağış deyiləm // yağam,	5+2
a Bu dərdə dözdüm //, dağam	5+2
b Həsretin dörd // əli var,	4+3
a Mənimsə bircə // yaxam.	5+2

a Dağlar var // dağım üstə,	3+4
a Sarı yarpağın // üstə.	5+2
b Hər qəbir // bir nidadı	3+4
a Ana torpağın üstə...	5+2

(Ayrı-ayrı hecalı şeirlər barədə bir az sonra ətraflı məlumat verəcəyik.)

R.Yusifovunun şeir yaradıcılığında mövzu-forma münasibəti barədə fikrimizi davam etdirərək onu da qeyd edək ki, müasir poeziyamızda yenə də işlək olan 8 və 11 hecalı şeir formalardan R.Yusifovlu da tez-tez istifadə etmişdir. Həmin formalı şeirlərdə isə məzmun məhdudiyətinə rast gəlinmir.

İctimai-siyasi motivli şeirlərinin tam əksəriyyəti isə təbii olaraq, məzmunun tələbi ilə, əsasən 12, 13, 14, 15, 16 hecalı formalardan istifadə etməklə yazılmışdır. Lakin bir daha qeyd edək ki, şeir üçün bu cür mövzu və forma bölgüsündə xeyli istisnalara da yol verilmişdir.

Məzmun və forma uyurluğundan söhbət açarkən hər zaman son nəticədə “məzmun aparıcıdır, forma təyinedicidir” fikrini

R.Yusifovlu şeirlərinə də şamil etmək olar. Odur ki, yuxarıda apardığımız bölgü həm də poetikanın tələbindən doğmuşdur.

“Sənətkarlıq məsələləri, poetika formada daha qabarıq şəkildə nəzərə çarpır”. Ona görə də haqqında danışılan şairimizin sənətkarlıq xüsusiyyətləri ilə yaxından tanış olmaq üçün ilk növbədə onun şeirlərinin forma özünəməxsusluğunu araşdırmaq.

Bu məqsədlə R.Yusifovlunun heca vəznində qələmə alınmış şeirlərini indi məznunca deyil, məhz forma baxımından təsnif və təhlil edək.

Üç hecalı şeir. Nəzəriyyə kitablarında 3 hecalı şeirə gətirilən nümunələrdən bəlli olur ki, Azərbaycan poeziyası üçün 3 hecalı şeir xarakterik deyildir. Buna baxmayaraq, R.Yusifovlu yaradıcılığında biz 3 hecalı şeirə də rast gəlirik. Bəzən bu cür şeirin misraları 6 hecalı misrasının yarıya bölünmüş forması kimi görünə bilər. Lakin aşağıda gətirəyimiz nümunələr məhz 3 hecalı misralardan təşkil olunmuş şeirlərdir.

Yay ola (3)	Çayda (2)
Çay ola (3)	Üzəsən (3)
Qonşuda (3)	Toyda (2)
Toy ola (3)	Süzəsən... (3)

(“Arzunun arzusu”)

Yer eşir,	(3)
Gəl-gəl deyir.	(4)
Buynuzsuz kəl	(4)
Kəl deyil.	(3)

(“Kəl”)

Dörd hecalı şeir. R.Yusifovlu yaradıcılığında hər misrası 4 hecadan ibarət olan şeirlərin sayı heç də az deyildir.

Məsələn:

İnsanlara	Onlarda ki,
Mən bələdəm,	Laqeydlik var.
Üzünüzü	Qurumaz bu

Almasın qəm.

Bataqlıqlar.

(“Quruldaqdan qurultaya”)

Şairin “Qərib çiçək”, “Sırğagülü”, “Azan” kimi şeirləri də 4 hecalıdır. Elə şeirləri də var ki, misraları təkcə 4 hecadan ibarət olmayıb, 3, 5 hecalı da olur. (Bu cür qarışıq hecalı şeirlərdən də ayrıca danışacağıq.)

5 hecalı şeirlər. Beşhecalı şeirlər də R.Yusifovlunun poeziyasında kifayət qədərdir. Tam əksəriyyəti dördlüklərdən ibarət olan bu şeirlərdə də dörd hecalı şeirlərdəki kimi misralar qısa olduğu üçün, bəzən onlarda stabil daxili bölgüyə rast gəlmək mümkün deyil.

Məsələn:

Hikmət // təşnəsi	2+3
Şeir // acıyam.	2+3
Elə // bil ki, mən	2+3
Söz // ağacıyam.	1+4

(“Söz ağacı”)

Bölgünün müxtəlifliyi də şeirin daxili melodiyasına təsir göstərir.

Heç vaxt // heç kəsdən	2+3=5
Küsən // deyilsən.	2+3=5
Haqqı //, salamı	2+3=5
Kəsən // deyilsən.	2+3=5

(“Dəniz”)

Göründüyü kimi, şairin beşhecalı şeirlərində daxili bölgü əsasən 2+3=5 şəklində olur.

Altı hecalı şeirlər ritmik və daha çox sevilən ahəngdar olub, əsasən 3+3=6 şəkilli daxili bölgüyə malikdir.

Azərbaycan poeziyası üçün o qədər də xarakterik olmayan üçlük şeir formasına R.Yusifovlu yaradıcılığında altıhecalı şeirlər sırasında da rast gəlmək mümkündür.

Məsələn:

Nur doldu // gözümə, 3+3=6
Açıldı // üzümə 3+3=6
Bir ömrün // səhəri. 3+3=6

Ömrümüz // talandı, 3+3=6
Məhəbbət // qalandı, 3+3=6
Biz isə // gedəri. 3+3=6

Şairin poeziyasında altıhecalı dördlük şeir forması üçlüklərdən daha çoxdur.

a Tökülən // xəzələ (3+3=6)
b Yer açıb // ovcunu. (3+3=6)
c Qaytarır // ağaclar (3+3=6)
b Torpağa // borcunu (3+3=6)

(“Son bahar”)

a Yanar bir // ocağam, (3+3=6)
b Ulduzlar // közümdü. (3+3=6)
c Yoluna // nur saçan (3+3=6)
b Həsətli // gözümdü. (3+3=6)

(“Bu gecə”)

Yeddi hecalı şeir. Azərbaycan poeziyası üçün xarakterik olan yeddihecalı şeir R.Yusifovlunun poeziyasında da özünə mühüm yer tutmuşdur. Üçlükdən tutmuş onluğa qədər yeddihecalı şeir formalarında müxtəlif qafiyə quruluşlu əsərlər müəllifi Rafiq Yusifovlunun bu tip şeirə üstünlük verməsini yeddihecalı şeirin ritmik, axıcı və oxunaqlı olması ilə əlaqələndirmək lazımdır. İndi isə onların hər birinə aid nümunələrə nəzər yetirək.

a) Üçlük:

a Yaz tələsə // -tələsə, 4+3=7
a Əlləri // əsə-əsə 3+4=7
b Dağlara // məktub yazdı. 3+4=7
c Çiçəkləndi // ağaclar, 4+3=7
c Yaşıllaşdı // yamaclar - 4+3=7
b İndi hər // yerdə yazdı. 3+4=7

b) Dördlük:

a O yarpaq // titrəyəndə 3+4=7
b Ürəklərimiz // əsir. 5+2=7
c Neçə evin // üstündə 4+3=7
b O yarpağın // kölgəsi. 4+3=7

(“Son yarpaq”)

a Başında // cuna gəzir, 3+4
a Bir gərib // sona gəzir. 3+4
b İki od // arasında 3+4
a Bilmirəm // su nə gəzir? 3+4

a Qılınclara, oxlara 4+3
b Qalxan olub nə qədər. 4+3
c Bu hasarın önündə 4+3
ç Düşmənlər al qanıma 4+3
b Qətran olub nə qədər. 4+3

c) Beşlik:

a Gəncə laləsi // kimi 5+2=7
b Yanağı // qıp-qırmızı 3+4=7
c Gülümsədi // üzümə 4+3=7
b Bu elin // gözəl qızı 3+4=7
ç Ukrayna // torpağında. 3+4=7

ç) Altılıq:

a Hər gözəl // bir od oldu, 3+4=7
b Gizli alışdıq, // yandıq, 5+2=7
c Duyğuların // əlində. 4+3=7

ç Əvvəl çimdik // dənizdə,	4+3=7
b Bir azdan // durulandıq	3+4=7
c Şəfəqlərin // selində.	4+3=7

d) Yeddilik:

a Qəlbindəki // məhəbbət	4+3
b Gülüm, // puçur-puçurdu.	2+5
c Dönüb // mələk olmusan,	2+5
b Sevgi səni // uçurdu.	4+3
c Elə bil, // qanadlısan	3+4
ç Göylərdən // ürəyimə	3+4
c Eşq toxumu // atmısan.	4+3

e) Səkkizlik:

a Dənizlərə, // çaylara,	4+3
b Ucalan // dağlara bax.	3+4
c Dodağında // təbəssüm	4+3
b Körpə // uşaqlara bax.	2+5
ç Gül qoxulu // saçları	4+3
d Oxşama! // dünyadı.	4+3
e Könlüm // nəğmə oxuyur	2+5
d Yaşama! // dünyadı!	4+3=7

ə) Onluq:

a Axşamdır, // "Çinar bulaq"	3+4
b Şirin bir // layla başlar.	3+4
c Baharın // arxasınca	3+4
b Uçar köçəri quşlar.	2+5
ç Sevilərin // nəğməsi	4+3
d Ah, necə // həzin olar.	3+4
e Yardan // ayrı düşəndə	2+5
d Gecələr // uzun olar.	3+4
ə Ürək quş tək // çırpınar,	4+3
f Gözlər baxar // yollara	4+4
f Flora!	3

Göründüyü kimi, şair müxtəlif qafiyə quruluşları yaratmışdır və 4+3=7, 3+4=7, 5+2, 2+5=7 bölgülü şeirlər onun yaradıcılığı üçün xarakterikdir.

Səkkiz hecalı şeir. R.Yusifoglundun yaradıcılığında 8 hecalı şeirlərin də miqdarı çoxdur. Bunların içində həm gəraylı qafiyə quruluşlu (a, b, v, b), həm aşırma tipli qafiyə quruluşlu şeirlər vardır. Səkkizhecalı şeirlərinin daxili bölgüsü əsasən 4+4=8 şəklindədir.

a Həsət dolu // baxışlarım	4+4
b Çevrilər bir // ac arıya.	4+4
v Gözüm görüb // ləzzət çəkər,	4+4
b Ürəyim düşər ağrıya...	3+5

8 hecalı dördlükləri sırasında şairin gəraylıları da xüsusi yer tutur. "Üzdədi", "Nə xeyri", "Ay bu düzlərin turacı" kimi gəraylılarında ilk bəndlərin qafiyə quruluşu bir qədər ənənəvi quruluşdan fərqlənir. Sanki şairin gəraylılarında ənənəvi gəraylının ilk bəndi atılmışdır. Elə ilk bənddən başlayaraq bu bəndlər a a a b ; c c c b və s. kimi qafiyələnir. Son bənddə qeyd edilməsi vacib olan təxəllüsü də şair çox vaxt yazmağa üstünlük vermir. Lakin onun təxəllüsü verilən gəraylıları da vardır. Məsələn:

d Vardır hər // dərdin əlacı,	4+4
d Yar gözləyən // qollar açıq.	4+4
d Ay bu düzlərin // turacı,	5+3
b Yusifoglu // ovçun olsun!..	4+4

R.Yusifoglundun yaradıcılığında hər misrası 8 hecadan ibarət olan beşlik, altılıq, yeddilik, səkkizlik və s. şeir formalarına da rast gəldik.

Beşliklərdə hər bəndin son misrası əsasən təkrar olunur. Şairin "Ağar, saçım", "Unuduldum", "Sarı çiçəyim", "Deyilsən" kimi şeirləri buna misaldır.

a Arzu sonsuz, ömür yarı,

a Ömrün ixtiyar çağında,

a Sınağa çək, dostu, yarı.
a İllərin əriməz qarı
b Taleyinə yağar, saçım,
b Ağar, saçım, ağar, saçım.
("Ağar, saçım")

a Bişdim həsrət ocağında,
a Bar verən sevgi bağında
b Bir quruyan palıd oldum,
b Unuduldum, unuduldum...
("Unuduldum")

Göründüyü kimi, şairin beşlikləri də ilk bəndi atılmış müxəmməslərə bənzəyir.

Səkkizhecalı altılıq nümunələrində isə başqa cür qafiyələnməyə rast gəlirik.

Məsələn:

a Ağ paltarlı // bir gözəlin	4+4=8
b Başma // noğul elədim.	3+5=8
c Gizli sevgi // dastanımı	4+4=8
b Hamıya // nağıl elədim.	3+5=8
d Sözü qələmdən // keçirib	5+3=8
b Özümə // oğul elədim.	3+5=8

Yeddiliklər də qafiyə quruluşu etibarilə altılığa çox oxşayır. Səkkizhecalı səkkizliyin də maraqlı qafiyə quruluşu vardır.

Məsələn:

a Həsrət şimşəkləri // çaxır,	6+2=8
b Bəbəyimdə // alov gəzir.	4+4=8
c Göz yaşımla // sulamağa	4+4=8
ç Kaş bir sevgi // bağım ola!	4+4=8
d Elə mən də // bəxtəvərəm	4+4=8
b Eşqindən // ürəyim əsir.	3+5=8
e sevgidən böyük // nə var ki,	5+3=8
ç Ayı umacağım // ola?!	6+2=8

I, II, III, V, VI, VII misralar sərbəst, IV və VIII misralar isə həmqafiyədir.

Doqquz hecalı şeir. Azərbaycan poeziyasında geniş yayılmayan, o qədər də müraciət olunmayan şeir növüdür. Nəzəriyyə kitablarında da nümunə üçün xalq mahnılarına üz tutulmuşdur. Rafiq Yusifoğlunun "Ədəbiyyatşünaslığın əsasları" adlı nəzəriyyə kitabında isə doqquzhecalı şeir nümunələri var. Və elə o şeirlərin

də müəllifi R.Yusifoğludur. "Nərminin gözləri" adlı şeir şairin yaradıcılığında yeganə doqquzhecalı şeir deyildir. Belə ki, müəllifin "Hər ürək bir dünya deyilmi", "İtirdim, mən səni itirdim", "Tənhalıq" və s. şeirləri də bu cür şeirlər olub çox ritmikdir, ahəngdardır. Buna səbəb həmin şeirlərin hər birinin məhz 3+3+3=9 şəklində daxili bölgüyə malik olmasıdır.

Eynihecalı dördlük şeir şəklinə baxaq:

a Bərq vuran kəhkəşan içində,
b Titrəyən, üşüyən ulduzam.
c Doğmalar tərək etdi qəlbimi,
b Tənhayam, qəribəm, yalqızam! (3+3+3=9)

("Tənhalıq")

Doqquzhecalı beşliyi isə müxəmməs kimi qafiyələnir.

a Bir zaman görüşdük şad olduq,
a Təmiz bir sevgidən od aldıq.
a Bəs niyə çevrilib yad olduq?
b Ah çəkdim, köksümü ötürdüm,
b İtirdim, mən səni itirdim. (3+3+3=9)

On iki misradan ibarət olan "Nərminin gözləri" şeiri isə cüt-cüt, məsnəvi şəklində qafiyələnir: a a, b b, c c...

a İşarır o ağın közləri.
a Yol çəkir Nərminin gözləri.
b Boylanıb hey baxır yollara,
b Örtülüb, bələnib yol qara... (3+3+3=9)

Bir daha qeyd edək ki, məhz R.Yusifoğlunun yaradıcılığında doqquzhecalı şeirə tez-tez rast gəlmək mümkündür. Bu ölçü onun poetik üslubuna əlvanlıq, bənzərsizlik gətirən ədəbi faktlar sırasındadır.

On hecalı şeirin isə poeziyamızda az da olsa gözəl nümunələri vardır. Bu cür şeirə R.Yusifovğlunun da yaradıcılığında rast gəlirik: həm öz şeirlərində, həm də tərcümələrində. Məsələn: “Bahar” şeirinə nəzər yetirək.

- a Bu yerlərin suyundan gəl içək
a Dərəsindən, dağından bir keçək.
a Yolumuzu bəzəsin gül-çiçək,
a Dağlarının başında ağ örtək, -
b O qardır.

Şairimizin ispan şairi Federiko Qarsia Lorkadan tərcümələri sırasında da onhecalı şeirlərə rast gəlirik. “Məhəbbətdən çiçəklər ölürlər”, “Rəqs” şeirləri məhz onhecalıdır. Özünün müəllifi olduğu və birinci tərcümə şeirdən fərqli olaraq “Rəqs”in daxili bölgüsü $4+4+2=10$ şəklindədir.

- a Sevilyada rəqs eləyir Karmen,
b Ağ divarı mavi edən əhd.
c O bəbəklər, of, necə od saçır,
b Saçlara bax, qar kimi dümağdı...
d Pəncərəni, gəlinlər, bağlayın!

On bir hecalı şeirlər. Azərbaycan poeziyasında mühüm yer tutan on bir hecalı şeir ölçüsü R.Yusifovğlu yaradıcılığı üçün də xarakterikdir. Belə demək üçün şairin qoşmaları, rübailəri, təcnisləri, eləcə də xeyli sayda aşırma-çarpaz qafiyələnmə quruluşu olan on bir hecalı şeirləri bizə əsas verir.

İndi isə şairin həmin şeirlərinə misraların sayına görə ardıcılıqla nəzər yetirək.

İkilik. On bir hecalı ikiliklər şairin yaradıcılığında az da olsa var. Bu tipli şeirlər üçün cüt-cüt, məsnəvi formasında qafiyələnmə xarakterikdir. Məsələn:

- İşığa qərğ edir cığırı, izi
Ay çölə, çəmənə çağırır bizi.

Nurundan pay verir dərəyə, düzə,
Hər şeyi, hər şeyi göstərir bizə.

(“Kor ay”)

Dördlük. Dördlükler şairin yaradıcılığında çoxluq təşkil edir. Onun klassik zəmində formalaşan dərin məzmunlu rübailəri az deyildir. Onlarla tanış olarkən, rübailərin əksəriyyətinin rədifli olduğu aşkara çıxır.

- a Bizi ömür boyu // izləyib Allah, 6+5=11
a Ulu dərğahında // gözləyib Allah. 6+5=11
b Yeri gül-çiçəklə, // göyü ulduzla, 6+5=11
a Ürəyi sevgilə // bəzəyib Allah. 6+5=11

Şairin “Qaçqın rübailəri” başlığı ilə verilmiş rübailəri sırasında da “Allah”, “Qalıb”, “Düşüb”, “İndi” rədifli şeirlər vardır.

- a Baxışın eyləyib // viran könlümü, 6+5=11
a Sənin həsrətinlə // vuran könlümü. 6+5=11
b Qəlbimə tükənməz // eşqinlə nur saç, 6+5=11
a Qoyma ki, bürüsün // toran könlümü. 6+5=11

Rafiq Yusifovğlunun dördlük formalı on bir hecalı şeirləri sırasında qoşmaları da mühüm yer tutur.

- a Mən yalandan // and içməyi // sevmirəm, 4+4+3=11
b Yalançıya // qənim olar // öz andı. 4+4+3=11
v Gecə-gündüz // həsrətinlə // döyünən 4+4+3=11
b Dəli könlüm // bir divanə // ozandı. 4+4+3=11
c Bir vaxt eşqim // oldu sənin // gərəyin, 4+4+3=11
c Sanki dağa // arxalandı // kürəyin, 4+4+3=11
c İllər boyu // buza dönən // ürəyin 4+4+3=11
b Sözlərimin // istisinə // qızındı. 4+4+3=11

- d Ayrılığın // odu könül // dağlayır, 4+4+3=11
d Gözlərindən // yaş bulaq tək // çağlayır. 4+4+3=11

d Payıza bax, // yarpaq-yarpaq // ağlayır,
 b Yusifoğlu, // nə yatmışan, // xəzandı...
 ("Xəzan")

4+4+3=11
 4+4+3=11

Onu da qeyd edək ki, şair öz təxəllüsünü nadir şeirlərində – qoşmalarında qeyd etmişdir.

R.Yusifovğunun qoşma janrının bir növü olan təniz formasında da yazdığı gözəl şeir nümunələri vardır.

a Bu vaxtacı mən bilirdim buz səni,	4+4+3=11
a Naz satardım, göynərdi bu səni.	4+4+3=11
a Zorla aldım dodağımdan busəni	4+4+3=11
b Dilin yoxdu, eləyəsən dil-ağız?!	4+4+3=11
c Ürcəh oldun mənim sənəmə,	4+4+3=11
c Süd ha deyil məhəbbətdir cən əmən	4+4+3=11
c Dillənsənə...	
-Tuş olanda sənə mən,	4+4+3=11
b Nə sehrdir, topuq çalır dil, a qız?!	4+4+3=11
d Şirin yarıdan xoşdu mənə şirin naz,	4+4+3=11
d Şirinlərin şirindir, Şirinnaz.	4+4+3=11
d – Ruhun olsun, şirin yarıdan, şirin yaz,	4+4+3=11
b Oxuyanda bala batsın dil-ağız...	4+4+3=11

I bənddə "buz səni", "bu səni", "busəni" sözləri, II bənddə "sənəmə", "sən əmən", "sənə mən" sözləri, III bənddə isə "şirin naz", "Şirinnaz", "şirin yaz" sözləri, hər bəndin sonunda işlənən "dil-ağız" (eləmək), "dil, a qız" (xitab), "dil-ağız" (müstəqim mənada) sözləri cinas sözlərdir.

Şairin "Yaz gətir" adlı şeiri və bir sıra adsız şeirlər, adı ilə verilən tənizləri vardır ki, onlar R.Yusifovğunun yaradıcılığının gözəl nümunələridir.

Müasir Azərbaycan poeziyasında daha çox istifadə olunan çarpaz qafiyə quruluşu R.Yusifovğunun da şeirlərinin böyük əksəriyyəti üçün xarakterikdir. Şairin "Lazımsız məhəbbət", "Saman çöpü", "Öpüşlər", "Baharın ad günündə", "Sən mənə

tanısan", "Ulu Tanrım, ürəyimə təpər ver" kimi onlarla nisbətən iri və irihəcmli şeirləri çarpaz qafiyələnmiş poetik nümunələrdir.

Məsələn:

a Yusifoğlu, // qəlbindəki // nuru gör,	4+4+3=11
b Özün kimi // duya bilər // kim səni?!	4+4+3=11
a Ulu Tanrım, // ürəyimə // təpər ver,	4+4+3=11
b Ürəyinə // toxunmayım // kimsənin!	4+4+3=11

On bir hecalı beşlik, altılıq şeir formalarının da qafiyə quruluşuna nəzər yetirək.

a Sənə simsar // bir qəlbimdi, // bir vətən,	4+4+3=11
a Dərd əlindən // can atsan da// qürbətə,	4+4+3=11
a Dözəmməzdin // bu hicrana, // firqətə,	4+4+3=11
b Köks ötürmə // için-için // ağlayıb,	4+4+3=11
b Tale səni // mənim üçün // saxlayıb.	4+4+3=11

Şeirin qalan bəndləri də c c c b b, d d d b b şəklində qafiyələnir və son bənddə müəllifin təxəllüsü verilmişdir.

Şairin "Qubadlım" şeiri də eyni qafiyə quruluşuna malikdir. "Mən sizə bu yaşınıza gərəyəm", "Bir daha xətrinə dəyməyəjəyəm", "Günah işlətməşəm deyəsən, gülüm", "Bəs sən mənə itirməkdən qorxmursan?!" şeirləri isə a a a a b, c c c b... şəklində qafiyələnmişdir.

Gətirdiyimiz şeir nümunələrində daxili bölgü əsasən 4+4+3=11 şəklindədir. Lakin şairin on bir hecalı elə şeirləri də var ki, onlarda daxili bölgü 3+3+5=11, 6+5=11 şəklindədir. Məsələn:

Qırılıb göylərin yağış təsbehi,	3+3+5=11
Damcılar inci tək səpilib yerə.	3+3+5=11

Məhəbbət önündə baş əyənləri	6+5=11
Uca zirvələrdə görmüşəm ancaq.	6+5=11

On iki hecalı şeir nümunələri də Rafiq Yusifoğlunun yaradıcılığında az deyildir. Həmin şeirlərin daxili bölgüsü ya $3+3+3+3=12$, ya da $4+4+4=12$ şəklindədir.

İkilik:

- a Daşda kəklik // çolpaları // fərə-fərə,
 a Ov gəzirəm // tala-tala, // bərə-bərə.
 b Başqa ceyran // ləpirinə // düşərəmmi,
 a Ala gözlüm, // gözüüm səni // görə-görə?!
 d Ucalarıq, // unudulmaz // görüşləri,
 a Ömrümüzün // binasına // hörə-hörə.

($4+4+4=12$)

Dörtlük:

- a Nəyimə // gərəkmiş // daş-daşlı // saraylar,
 a Könlümün // başında // neçə min // saray var.
 a Vətəni // iki səs // iki sim // haraylar
 b Biri zil, // biri bəm: // qəribəm, // qəribəm.

($3+3+3+3=12$)

- a Uşaqlığım // çıxıb getdi // narın-narın,
 b Bir də çətin // qonaq gələ // o bu dağa.
 a Meyvələri // biz olardıq // ağacların –
 b Bu budaqdan // tullandıq // o budağa.

($4+4+4=12$)

On üç hecalı şeirin də gözəl nümunələrini yaratmış Rafiq Yusifoğlu onlarda əsasən fəlsəfi, ictimai-siyasi düşüncələrini əks etdirmişdir. Aşağıdakı nümunələr sırasında rübai qafiyə quruluşlu şeirlər də var. Məsələn:

- a O ağacda // bir çiçəkli // budaq olaydım. $4+4+5$
 a Bu çəməndə // sərın sulu // bulaq olaydım. $4+4+5$
 b Uşaq vaxtı // böyüməyi // arzulayardım, $4+4+5$
 a İndi isə // deyirəm: - Kaş // uşaq olaydım! $4+4+5=13$

“Arızın cavabı” şeiri də on üç hecalıdır:

Ayrılıqda // nə günahı // torpağın, suyun? –
 İnsan olub // körpü tikən //, sərhəd çəkən də.

$4+4+5=13$

Göründüyü kimi, şairin on üç hecalı şeirlərinin tam əksəriyyətinin daxili bölgüsü $4+4+5=13$ şəklindədir.

On dörd hecalı şeirlərində isə daxili bölgünün aşağıdakı şəkillərinə rast gəlirik:

- a Bilirəm ki, //dünyada // çoxunuza //gərəyəm, $4+3+4+3$
 b Mən ümidlə //baxsam da // gələcəyə, //sabaha. $4+3+4+3$
 a O qədər // əkilib ki, // şumlanıb ki, // ürəyim, $3+4+4+3$
 b Sevda // toxumlarını // cücərdə // bilmir daha. $2+5+3+4$

Son misralarda təqtinin quruluşu dəyişsə də, bu o qədər də nəzərə çarpmır. Çünki əsas bazanın ritmini $7+7=14$ bölgüsü müəyyənləşdirir. Və ya:

- a Qoşa gözdik, // sevindi // bu birliyə // göylər də, $4+3+4+3$
 b Məhəbbətlə // vuranda // ürək göyərçin olur. $4+3+5+2$
 a Söylədin ki, // qəlbində // niyyət tutub // göylərdə $4+3+4+3$
 b Əlli ulduz //sayanın // arzuları //çin olur. $4+3+4+3$

Şairin on dörd hecalı şeirləri əsasən dörtlük formasındadır.

Rafiq Yusifoğlunun poeziyasında **on beş hecalı** şeirlərə də rast gəlirik. Əsas etibarilə səkkiz və yeddi hecalı şeirlərin – misraların sintezindən əmələ gəlmiş on beş hecalı şeirlərinin daxili bölgüsünü göstərmək üçün nümunəyə baxaq:

- a Ana torpaq, //ana torpaq, //həm dərman, //həm təbibsən,
 a Ürəyinin //istisini //varlığıma //səpibsən.
 a Ayağımı //neçə dəfə //oxşayıbsan, //öpübsən,
 b Tikan çıxıb //qövr eləyən //ürəyimin //başından.

(“Azərbaycan torpağı”)

Və ya :

- a Sevda dolu //qəlbimizə //gecə-gündüz //nur ələ,

b Qoru bizi //hicranlardan, //qoru bizi //pis gündən.
 a Ulu Tanrım, //sevib dərdə //düşənlərə //rəhm elə,
 b Nəzərini //əskik etmə //sevənlərin //üstündən!..

(4+4+4+3=15)

On beş hecalı şeirlərinin daxili bölgüsü, görüldüyü kimi, əsasən yuxarıdakı şəkildədir.

Şairin yaradıcılığında hər misrası **on altı hecadan** ibarət olan şeirlərinin sayı on beş hecalılardan çoxdur. Artıq Azərbaycan poeziyasında öz yerini tutan bu növ şeirlər R.Yusifoglunun da yaradıcılığında mühüm əhəmiyyətə malikdir. Əsas etibarlı ilə hər misrası iki səkkiz hecalı şeir misrasının qovuşuğundan yaranan bu şeir növünün daxili bölgüsü də ya $8+8=16$, ya da $4+4+4+4=16$ şəkildədir. Məsələn:

Bulaq üstə küləklərin titrətdiyi bir nanəsen,
 Sən əvvəl belə deyildin, elə hey köks ötürsən.

Və yaxud:

Dərd göz yaşımı qurudub, ağlamaq qüdrətim yoxdu,
 Neyləyim, elin ağzını bağlamaq qüdrətim yoxdu.

R.Yusifoglu yaradıcılığında mühüm əhəmiyyət kəsb edən heca vəznini bu gün də yaşayıb yaradan şairimizin lirik, poetik düşüncə və fikirlərinin ifadə forması olmaqda davam edir.

Qarışıq hecalı şeirləri

R.Yusifoglunun heca vəznində yazdığı elə şeirləri də var ki, onların bəzilərinə ya bəndlərin özündə ikili hecalanma var, ya da şeirin özü müxtəlif hecalı bəndlərdən təşkil olunmuşdur.

Məsələn, "Ləpədöyən" şeirinin hecalanma sistemində nəzər salsaq görürük ki, onu təşkil edən beşlik bəndlərin misraları səkkiz və dörd hecalı olmaqla simmetrik şəkildə davam edir:

Günəş düşüb //göy sulara (8)
 Baxışları //süzülüb (8)

Necə qəşəng. (4)
 Ağ köynəkli //dalğalarsa, (8)
 Muncuq kimi //düzülüb (8)
 Sahilədək. (4)
 Kimdir onu //sapa düyən, (8)
 Ləpədöyən?! (4)

Şeir bu cür hecalanma quruluşu ilə davam edir. Və yaxud da "Şabaş" şeiri. Misraların heca fərqlinin özü də müəyyən və ahəngdar, ritmik melodiya yaratmış olur:

Ömrün qızıl məqamında	Biz köçsək də bu dünyadan
Düşür yarpaqlar.	Dünya boşalmır.
Bu meşədə gör nə qədər	Budaqlarda bir yarpağın
Xəzəl, yarpaq var?	Yeri boş qalmır.

Bu xəzəllər elə bil ki,
 Qızıldı belə.
 Bu ağaclar şabaş verir
 Yüz ildi belə.

Biz azca diqqətlə yanaşsaq görürük ki, bu misralar on üç hecalı şeirin misralarının ikiyə bölünmüş formasıdır. Ancaq bu ayrılma – birinci misraların səkkiz, ikinci misraların isə beş hecadan ibarət olması şeirə yeni ritm, yeni ahəng bəxş etmişdir.

"Ayrılıq" şeirində isə ilk misraların doqquz, ikinci misraların isə beş hecadan ibarət olması tamamilə orijinal bir ritm yaradır:

Ürək atəşlərə qalanar,	(9)
Tez ayrılarda.	(5)
Sular birləşəndə bulanar	(9)
Biz ayrılarda.	(5)

"Ana torpaq" şeirində hecalanma bu cürdür: əvvəlcə şeir səkkiz hecalı misralarla başlayır. Çarpaz qafiyələnmə üzərində qurulan şeirin ortası isə aşağıdakı formada:

(4)	Zirvə gördüm:
(7)	bu dağların əlində

- (8) elə bildim çiçəklərlə
(7) bəzədilmiş xonçadı.

Sonrakı dördlük bəndlər isə on bir hecalıdır. Sonda isə yenə ilk səkkiz hecalı bənd təkrar olunur.

“Titrədim, incə səslə adımı çağıranda” misrasıyla başlanan şeirində isə iki on dörd hecalı bəndin ortasında bir bayatı verilmişdir ki, bunu da məzmun tələb etmişdir:

Sən mənim kitabımı qoynundan çıxaranda,
Səsləndi qulağımda söylədiyim bayatı:

Bu gələn yar olaydı,
Əlində nar olaydı.
İkimiz bir köynəkdə,
Yaxası dar olaydı.

Dedin: - Avtoqraf yazın, Sizdən qalsın yadigar,
Vüsəlin mənə deyil, qismətmiş kitabıma.

Şairin “Gördüm” adlı şeiri isə öz quruluşuna görə daha maraqlıdır: burada həm bəndlər, həm də ki, bir bənddəki misralar fərqli ölçüdədirlər. Belə ki, 4 bənddən ibarət olan bu şeirin ilk və son bəndləri səkkiz hecalıdırsa, orta bəndlərin hecalanması isə belədir:

Müqəddəs sevginin	3+3
Adını bildim.	3+2
Mən acı həsrətin	3+3
Dadımı bildim.	3+2
Alnıma yazılan	3+3
Yazını gördüm.	3+2
Ömrün payızını	3+3
Yazını gördüm.	3+2

Ümumiyyətlə, R.Yusifovğlunun poeziyasında qeyri-adi, orijinal quruluşlu şeirlərə tez-tez rast gəlmək mümkündür.

Heca vəznli şeirlərində qafiyə sistemi

Rafiq Yusifovğlu poeziyasına cazibədarlıq verən əsas amillərdən biri onun qafiyə sistemidir. Qafiyələrin yeniliyi, gözlənilməzliyi R.Yusifovğlu poeziyasına təkrarsızlıq, özünəməxsus gözəllik verərək oxucunu cəzb və heyran edir.

“Azərbaycan dilinin qrammatik qayda-qanunlarını, sözlərin mənə çalarlarını yaxşı bildiyi üçündür ki, müəllif sözdən zərgər dəqiqliyi ilə istifadə edir”. (Q.Muğanlı. “Dəniz eşqi”. “Sumqayıt” qəzeti, 17 mart 2001-ci il.)

Doğrudan da, şairin zərgər dəqiqliyi ilə, yerinə və məzmununa uyğun istifadə edərək yaratdığı qafiyələri onun poetik kəşfləri hesab etmək olar.

Beləliklə R.Yusifovğlunun heca vəznli şeirlərində qafiyə “kəşfləri” ilə tanış olaq. Onun yaradıcılığında, şeirlərinin qafiyə sistemində cinas sözlərin mühüm əhəmiyyət kəsb etməsi faktı ortaya çıxır. Təkcə bunu xatırlatmaq kifayətdir ki, şairin “Çiçək yağışı” kitabının “Bu cinaslı şeirlər, gör sənə nə deyirlər” adlanan böyük bir bölməsində verilmiş poeziya nümunələrinin əksəriyyəti məhz cinas sözlərlə qafiyələnmişdir. Onlardan birinin, məsələn, “Xalça” şe’rinin qafiyələrinə fikir verək:

a	Təmizlə döşəməni,
a	Aç, yerə döşə məni.
b	Tozlansam çubuq ilə
a	Döy məni, döşə məni.
c	Atma mənim üstümə,
a	Körpəni, döşə məni.

Birinci misrada “döşəməni” sözü evin bir hissəsini, 2-ci misradakı “döşə” sözü “sərmək” mənasında, 4-cü misrada “döşə” sözü “döymək” mənasında, 6-cı misrada isə südəmər uşaq mənasını verən “döşəməni” sözü ismin təsirlik halında işlənərək gözəl, uyumlu qafiyə kimi verilmişdir.

Başqa bir şeirə baxaq:

- a Bu nə gəşəng güldandı,
- a Güllün yeri güldandı.
- b Balam güllərə baxdı,
- a Güllüyünü gül dandı.

Yaxud:

- a Dodağımı büzmə gəl,
- b Şəkər bala, bal bala.
- c Tez ol bal ye doyunca,
- b Qoy qarışsın bal bala.

Formanın və məzmunun gözəlliyi “oxu və həzz al, dinmə, təhlil etmə” deyir sanki.

Şairin aşağıdakı şe'rində həm poetik və həm də leksik bir “kəşf”lə tanış olur oxucu:

- a - Mən səndən incimişəm.
- Niyə?
- b - Dedin ki, rədd ol.
- c - Pis söz deməmişəm ki,
- b - Demişəm iz ol, rədd ol.

Adı çəkilən bölmədə “Səhərlər verilir azan, Qayıtsın yolunu azan”, “Nənəm ürəyini qısır – İneyimiz qalib qısır”, “Nəfəsini dərib sən, Xeyli meyvə dəribəsən”, “Yadellilərə sinəni sən gör, Düşməni önündə yaransın sənə”, “İstəmirəm çığırma, Çil toyuğu çığırma” və sö kimi neçə-neçə ikiliklərin qafiyələri cinas sözlərdən təşkil olunmuşdur. Bundan başqa, nisbətən həcmli şeirlərdə də “su vardı – su vardı”, “su daşı – su daşı” (daşımaq), “yer əsərdi – yerə sərdi”, “tikana – tik ana”, “su da sınaq – suda sınaq”, “çuval duzla – çuvalduzla” kimi qafiyələr işlənmişdir.

Cinas qafiyələrə tək cə şairin həmin kitabında deyil, bütün kitablarında, şeirlərinin əksəriyyətində rast gəlirik. Həmin şeirlərdən bir neçəsinə nəzər salaq:

- a Yaxalayıb mərdi azar,
- a Tələ qurub mərdimazar.
- b Dönməz, ölər kişi kimi
- a Namərd etməz mərdi məzar.

Şair bu dörd misrəni bir-birilə orijinal və gözənilməz şəkildə qafiyələndirməklə bərabər, həm də çox dərin bir məna ifadə etmişdir. Elə aşağıdakı bənddə olduğu kimi:

- a Sən olmasan, qəlbimdəki
- b Kövrək hisslər qarıyardı.
- c Eşqin novruzgülü kimi
- b Sənəmdəki qarı yardı.

Bu cür qafiyə quruluşlu şeirlərə Rafiq Yusifoğlunun söz xəzinəsində – poeziyasında tez-tez rast gəlmək mümkündür.

Cinas qafiyələrdən başqa zəngin qafiyələr də Rafiq şeirinin forma gözəlliyi ilə məzmun gözəlliyini qovuşdurən vasitələrdən olub, onun sənətkar qüdrətindən xəbər verir.

Nümunələrdə zəngin qafiyələrə nəzər yetirək:

- c Tək qalmısan, səni sızır dörd divar,
- c Bir ömürdü, sevinci var, dərdi var.
- c Göz yaşınla həsrətini az suvar,
- a Köks ötürmə için-için ağlayıb
- a Tanrı səni mənim üçün saxlayıb ;

- a Düşdü kəndə şəhərə
- b Zəlzələnin güzarı.
- c Həyəcandan çatladı
- b Neçə ana məzarı ;

- a Səni uğuruma tale çıxardıb
- b Könül hisslərimin ithaitində.
- c Dura biləcəkmə, viranə könlüm
- b İlahi bir eşqin itaətində?!

Belə nümunələrin həddindən çoxluğu hətta onların daha maraqlılarının seçimində belə çətinlik yaradır. Odur ki, sənətkarımızın yaratdığı qafiyələrin bir neçəsini gözəl məzmunlu şeirlərdən təcrid olunmuş şəkildə veririk: “zülmətədi – zülm etdi”, “zərgərə – zər gərək”, “ustada – dostu da”, “xoş iyi – beşiyi”, “bəy taxtı – paytaxtı”, “sən göyə – səngiyə”, “ümid oldum – unuduldum” və s.

Yazırsan ki, qəlbin olub
Arzuların qəbristanı.
Ürəyinə axan yaşla
Neçə-neçə qəbr islanıb.

Zəngin qafiyədən danışarkən bu bəndi yazmaya bilməzdik!

Şairin natamam qafiyə kimi işlətdiyi sözlərin də əksəriyyəti “deşilməmiş dürlər”dir.

Məsələn:

- a Göydən ulduz dərər polad əlləri,
- b Sabir qədəminə el gül ələyər.
- a Sahibinin ruhu dağ heykəlləri
- b Zərif kəpənəkdən yüngül ələyər.

Və ya:

- a Güllər gördüm, kitablara
- b Düşməyibdir heç adı.
- c Ağacları nənələrdən,
- b Babalardan qocadı.

Yaxud da:

- a Qələm nə gəldi yazır ha,
- a Demə, yolundan azır ha!
- a Qəlbində qəbir hazırla,
- b Gəlirəm ölümə doğru...

Rafiq Yusifoglunun şeirlərində qulaq qafiyəsinin sayı, fikrimizcə, əvvəlki qafiyələrdən daha çoxdur. Burada bir faktı da qeyd edək. Əgər şairin zəngin və natamam qafiyələr yaratmaq bacarığı onun artıq malik olduğu söz xəzinəsində hazır saxlanan

sözləri seçmək istedadına əsaslanırsa, qulaq qafiyəsi yaratmaq bacarığı sğzlər üzərində müəyyən leksik norma çərçivəsindən çıxılmamaq şərti ilə bir sıra fonetik əməliyyatlar aparmaq ustalığına əsaslanır.

R.Yusifoglunun hər iki bacarığını – ustalığını yenə də onun yaradıcılıq məhsulları - şeirləri təsdiq edir. Məsələn:

- a Şair dostum, bayatı çək, bayatı
- b Həsətimiz yarpaq-yarpaq ərisin.
- a Qəlbimizdə neçə nisgil boy atıb
- b Sarı Aşıq - şeirimizdə sarı sim.

Burada qulaq qafiyəsi kimi verilən “ərisin – sarı sim” sözləri ancaq tələffüzdə qafiyə kimi eşidilir: “s”, “n” və “m” samitlərinin hesabına.

Bu cür xüsusiyyət “qoçu-qayçı”, “ovuc-uc”, “kövrəltdi-göyərtdi”, “ancaq-bax”, “astaca-macal”, “dümağ-yaşamaq”, “ahı-axı”, “taxt-otlaq” və s. kimi neçə-neçə qafiyələrdə də vardır.

R.Yusifoglunun şeirlərində olan qafiyə sistemindən danışarkən onlardakı rədifdən söhbət açmamaq mümkün deyil. Çünki onun poeziyasında rədifli şeirlərin miqdarı çoxluq təşkil edir. Təkcə bunu xatırlatmaq kifayətdir ki, şairin bircə “Həsət köçü” kitabında 40-a yaxın rədifli şeiri vardır. Onun “Kişi ürəyi”, “Bibimin sözlərindən”, “Bu dünya”, “Umacağım var”, “Maralgölə yol gedirəm” (“Ocaq yeri”), “Ay Bərgüşad, ay Həkəri”, “Koroğlu”, “Qaldı”, “Ana torpaq, köklə məni”, “Sinəndə”, “Utanır”, “Nə biləydik”, “Zirvə”, “Dönüb”, “Var...” (“Həsət köçü”), “Ey Vətən”, “Qayabulaq”, “Gördüm”, “Flora”, “Manana”, “Gülüm mənim”, “Bu gecə” (“Təzə sevdalara doğru”), “Sevgi ayrı şeydi, bala”, “Ola bilərmi”, “Sinəsi bulaqlı qaya”, “Doğru”, “Görəcək”, “Olmasa”, “Ötrü”, “Oldum...” (“Qəm karvanı”), “Yox”, “Gec olacaq”, “Pərim mənim” – “İlham pərinə”, “Əllərini qoynundan çək”, “Özüm özümdən utandım”, “Mənim yarım Leyli olmaq istəmir”, “Sevgi...” (“Ayrılığın qəm hasarı”) şeirləri rədiflidir.

Sərbəst şeir

Rafiq Yusifoğlunun poeziyasında heca vəznli şeirlərdən sonra say çoxluğuna görə ikinci yeri sərbəst şeirlər tutur. Qeyd etdiyimiz kimi, şairin son dövrlərdəki yaradıcılığında sərbəst vəznə daha çox üstünlük verilir. Bunun səbəbi isə, fikrimizcə, belədir: məlumdur ki, heca vəznli şeirdə şair əsas ideyasını, fikrini ifadə etmək üçün formal tələblərə daha çox riayət etməli və məqsəddən asılı olaraq, hazırlıq misraları verməlidir. Sərbəst şeirdə isə artıq fikirlərə – misralara o qədər ehtiyac yoxdur və şair əsas ideyanı birbaşa ifadə etmək imkanına malikdir. Elə bu yerdə də R.Yusifoğlunun sərbəst şeirlərinin böyük əksəriyyətinin hansısa söhbət, məktub, mesajlardan yaranan təəssürat və ya onlara cavab xarakterli olduğunu nəzərə alsaq, şairin daha çox sərbəst şeirin imkanlarından yararlanma meyllərinin səbəbini anlamış olarıq.

R.Yusifoğlunun sərbəst şeirə üstünlük verməsinin səbəbinin müəyyən hissəsini onun müsahibələrinin birində söylədiyi bir fikirdə də tapmaq olar: "...məzmunla formanın dialektik vəhdəti olmadan sənət əsərləri yaratmaq mümkün deyildir... Bəzən ənənəvi forma yeni məzmunun ifadəsi yolunda əngələ çevriləndə sənətkarın iradəsi ilə forma məzmunu müəyyən güzəştlərə getməli olub və beləliklə də sərbəst şeir yaranıb. Şairlər orijinallıq xətrinə yox, ona görə forma sərbəstliyinə meyl eləyiblər ki, fikri daha qabarıq, daha aydın şəkildə ifadə edə bilsinlər". (Ədəbiyyat mənim Leylimdi, mən isə onun Məcnunu. "Ədalət" qəzeti, 13.03.03.)

R.Yusifoğlunun sərbəst şeirlərinin ümumi məzmunu da bizdə belə bir fikir, qənaət yaratdı: şair öz fəlsəfi baxışlarını, həyatı qənaətlərini də əsasən sərbəst şeirdə ifadə etməyə üstünlük verir.

Məsələn:

Fikirsiz baş çiyinə
Sevgisiz ürək sinəyə
yükdü.
İnsan ağhyla,
məhəbbətiylə böyükdü, -

deyəndə ağlın və sevginin;

İnsan torpağı şumladı,
bellədi, kərkilədi.
Dünya dünya olduğunu
Qoynuna insan gələndə
dərək elədi, -

deyəndə insanın;

Yazılı vərəqlər
Söz çəmənidi elə bil.
Ürək ləzzət çəkir,
Sözlə göz görüşəndə.
Söz çiçək kimi açılır,
Ətir saçır yerinə düşəndə, -

deyərkən sözün;

İstəyirəm
qəlbimdəki arzularım
tez boy ata.
Qu quşu bir dəfə nəğmə oxuyur,
Arı bir dəfə sancır,
İnsan bir dəfə gəlir həyata..., -

deyəndə həyatın;

Ətirli çəmənlərdə
gözə bilirsənsə,
Dənizlərdə, göllərdə
üzə bilirsənsə,
Məhəbbətin şirin əzabına
dözə bilirsənsə,
Daha nə istəyirsən? -

deməklə xoşbəxtliyin;

Torpağa analarımızı
tapşırandan sonra
dərək elədik
Torpağın ana olduğunu! -

deməklə ana torpağın;

Dünyanın ən ağır daşı
baş daşdı,
heç kimin gücü çatmaz onu
qaldırmağa, -

deyəndə ölümün mahiyyətini öz təxəyyülünün köməyi ilə açıqla-
yarkən şair məhz sərbəst şeirin imkanlarından bəhrələnməmişdir.

Rafiq Yusifoğlunun sərbəst şeirlərinin hər birində ritm, ahəng,
qafiyə quruluşu başqa-başqa formalarda təzahür edir ki, bu da
sərbəst vəznin özünəməxsusluğundan doğur.

Həmin xüsusiyyətlərin bir neçəsi ilə tanış olaq.

Şairin sərbəst vəzndə yazdığı şeirlərinin də maraqlı, zəngin və
necə deyərlər, “qatı açılmamış” qafiyə sistemi vardır. Məsələn:

Gözlərin bir cüt ilahi gözə əsirsə,
Qəlbinin telləri sevgiyən əsirsə,
Sevdalı ürəyin görüşə tələsirsə
Daha nə istəyirsən?

Bu parçada ilk və ikinci misralardakı “əsir” sözlərindən
birincisi “əsir olmaq” mənasında, ikincisi isə “əsmək” mənasında
işlənərək cinas qafiyələnməmişdir. “Tələsirə” sözü də onlarla
natamam qafiyə təşkil edir.

Ayrılığın məni qoyub pis günə,
Həsrətin çevrilib dumana, çiskinə.

Burada isə “pis günə” və “çiskinə” sözləri qulaq qafiyəsi
təşkil edir.

Mənə pənah gətirir
atılanlar, qovulanlar...
Naşı bir ovçuya ov olanlar.

Və yaxud:

Unutma ki, ilahi bir
sevgidi qəlbimi qəlbinə bənd edən
Tanrı özü intiqam almazmı
Bəxşisini qəbul etməyən bəndədən?

Nümunələrdəki “qovulanlar – ov olanlar”, “bənd edən –
bəndədən” sözləri də zəngin qafiyə təşkil edir.

Bunlardan başqa, şairimizin sərbəst şeirlərində “səpərdim –
sipərdir”, “işğımisan – şığımisan”, “bəxt işidi – bəxşişidi”,
“səriştəsi – əriştəsi” kimi zəngin, “gərəkdi – kövrəkdi”, “ovcum
– ucu” kimi natamam, “ulduzun – upuzun”, “küs ki – nisgil”, “nə
yordu – akkordu” kimi qulaq qafiyələri vardır. Cinas qafiyələrinə
isə “gidi (dünya) – gidi (oyun)”, “hürr – hür”, “əsir – əsir” kimi
sözlərdən yaratdığı qafiyələri nümunə gətirmək olar.
Ümumiyyətlə, belə nümunələr şairin sərbəst şeirlərində saysız-
hesabsızdır.

Əruz vəzni

Rafiq Yusifoğlunun poeziyasında əruz vəznində yazılmış
nümunələr də vardır. Əruzda yazılan şeirləri azlıq təşkil etsə də,
şair bu vəzndə də öz sənətkarlığını göstərə bilmişdir.

Əsasən həzəc və rəməl bəhrlərindən istifadə edən şairin
“Birdən-birə”, “Qatarda”, “Qar yağır” şeirləri bu bəhrlərdədir.

“Birdən-birə” şeiri qoşma kimi qafiyələnməsinə baxmayaraq
on dörd hecalı olub əruz vəzninin həzəc bəhrində, məfulü,
məfailü, məfailü, fəulün ölçüsündə yazılmışdır.

Tutqundu / hava göydə / nə gün /-ay, / nə də ulduz,
Mən hey gəzi/rəm qəmli çə/məndə / yenə yalqız.
Şehli çiçə/yə bənzədi / qarşımdan / öten qız
Birdən-bi/rə boz dünya / gözəlləşdi / gözümdə.

“Qar yağır” şeiri isə xəfif bəhrində yazılmışdır. Yenə də hecalı
əruz nümunəsi olaraq, həm də bəhrə uyğun olaraq fəilatün,
məfailün, fəilün təfilişində yazılmışdır. Məsnəvi kimi a a, b b , j
j ... şəklində qafiyələnir.

Qar yağır san/ki noğuldur / ələdir,
Dağ-dərə / körpə uşuq tək / bələdir.

Oxşayır / könlümüzü qış / havası
Geyinib / dünya gəlin/lik libası.
Qar yağır, dünya dönür ağ kağıza,
Onun üstündə gərək şeir yazaq.

“Qatarda” şeiri isə əruzun rəməl bəhrində yazılmışdır. Failatün, failatün, failatün, failün təfiləsi ilə yazılmış bu şeir iki-iki, məsnəvi formasında qafiyələnən 6 beytlik poetik parçadır:

Bircə arzım var ürəkdə dolanım dünyanı mən,
Vaqonun pəncərəsindən görürəm hər yanı mən.
Pəncərəmdən açılır gör nə qədər mənzərələr,
Çıxarır ağ donunu indi bu dağlar, dərələr.
Şütüyür hey qatarım istəmirəm yol qurtara,
Fikrimin karvanı da indi düzülüb qatara.

Bunlardan başqa R.Yusifoglunun bir neçə qəzəli də var ki, onlar şairin sənətkar qüdrətinin qeyri-məhdudluğundan, yaradıcılıq imkanlarının genişliyindən xəbər verir. Məsələn:

Səndən sənə, ey sevgili canan gileyim var,
Səndən mənim, ey sərv-i-xuraman diləyim var.

Lazımmı axı etirafım? – Arxayın ol ki,
Mən bəxtiyaram, sən kimi bir şux mələyim var.

...Yoxsulluğumu dərd eləmə, qəlbini sıxma,
Nə yoxsa da, sevdəylə dolu bir ürəyim var...

Beş beytdən ibarət olan bu gözəl qəzəl həzəc bəhrində yazılmışdır: məfulü, məfailü, failün (dilpərdə, qələmpərdə, qələmdil) təfiləsilə.

Şairin “Həsərət köçü” kitabında toplanmış qəzəllərdən “Gen qaçma, gülüm, sən bu yerin çən-çisəyindən”, “Girsə gözəlim bağıma, mütləq gülüm iyler” və “Gəldi baharım, bağda ağaclar çiçək açdı” misraları ilə başlayan qəzəlləri də əruz vəzninin həzəc bəhrində yazılmışdır.

“Coşuram mən hələ, nəğmə deməyə var həvəsim
Heç kəsə bənzəmir aləmdə bilirsən ki, səsim”

beyti ilə başlayan qəzəli isə rəməl bəhrindədir (fə'ilAtün fə'ilAtün fə'ilün – nüvədildil nüvədildil nüvədildil nüvədil).

Qəzəlin III beytini oxuyarkən istər-istəməz Füzulinin

“Edəməm tərək Füzuli səri-kuyin yarın,
Vətənimdir, vətənimdir, vətənimdir, vətənim”

beyti yada düşür. Yəni R.Yusifoglunun

Üzünə hey toxunan adicə bir meh ha deyil,
Nəfəsimdir, nəfəsimdir, nəfəsimdir, nəfəsim...

beytində “nəfəsim” sözü də dörd dəfə təkrarlanır, ancaq ayrı-ayrı mənələrdə yox, yarım üzünə toxunan mehin aşiq nəfəsi olması fikrini qüvvətləndirmək məqsədilə.

Sonrakı beytlər isə belədir:

Qınama gəl məni, meyl etsən ala gözlülərə,
Gözələ gözmü yumar, söylə Füzuli nəvəsi?

Yoxa çıxsam, dolaşib elləri axtarma nahaq,
Rafiqəm, sən onu bil, dünyada yoxdur əvəzim...

Əvvəlki-beytdə şair qəzəl yazmağa meyl etdiyinə görə yox, gözəlliyə biganə qala bilmədiyinə görə özünü “Füzuli nəvəsi” adlandırır.

O ki qaldı son beytə, onu qeyd etmək istərdim ki, əgər R.Yusifoglu yaradıcılığında digər vəznərlə bərabər əruz vəzninə də eyni diqqət və meyl göstərsəydi, onun, həqiqətən də, qəzəl ustası kimi də əvəzi olmazdı. Bu fikri biz boş-boşuna deyil, şairin həm zəngin dil imkanlarına, həm də əruz bilgilərinə malik

olduğunu bilərək deyirik. Şirin həmin sənətkarlıq imkanlarını adı çəkilən bu bir neçə qəzəldə də görmək çətin deyil.

Ancaq hər istedadlı şair qəzəl ustası olub Füzuliyə bənzəməz. Biri də R.Yusifov kimi dahi şairin sevmək istedadına irsən sahib olaraq sevgi və heyranətini qəzəl deyil, başqa formalarda izhar edər.

Əruzun rəməl bəhrində (failAtün failAtün failün) yazılmış "Yağış" şeiri öz axıcılığı, rəvanlığı ilə diqqəti cəlb edir. Misralar bir-birini əvəz etdikcə oxucu özünü sehrlə yağışın altında hiss edir elə bil.

Səpilib göy çəmənə dindi yağış,
Nə şirin nəğmə deyir indi yağış.
Eşidir şən səsini çöllər onun,
Dinləyir nəğməsini güllər onun.
Yağışın qüdrətinə mən bələdəm,
Bir dənin ömrü yaşar hər gilədə.
Bərəkətdir, süzülür torpağa o,
Can verir hər gülə, hər yarpağa o.

Rafiq Yusifovun münserih bəhrində (müftəilün müftəilün failün) yazılmış şeirləri də az deyil. Məsələn:

Ötdü turac, açdı çiçək, gəldi yaz,
Dur çəmənə seyr eləyək, ay Niyaz.
Lalə, bənövşə səpilib hər yana,
Düzlərə bax, azca qalır çöl yana.
("Baharın xalçası")

Çən yığılıb indi uca dağlara,
Gəldi payız bağçalara, bağlara.
("Payız")

Şairin uşaqlar üçün nəzərdə tutulmuş "Aslan baba", "Yolçəkən" və s. şeirləri də münserih bəhrində yazılmışdır.

Rafiq Yusifovun əruzda yazılan elə şeirləri də var ki, onlar qafiyə quruluşuna görə qoşmaları xatırladır. Məsələn, həzəcən

məfulü məfailü məfailü fə'ilün (dilpərdə qələmpərdə qələmpərdə qələmdil) təfilələri ilə yazılan "Birdən-birə" şeirinə fikir verək:

Ömrün payızı gəldi, xəzan oldu diləklər,
Şum saldı ötən qayğılar alımda, üzümdə.
Əsdi qara yel, yarpağımı tökdü küləklər,
Bərk narahatam dünyada yoxdur bir izim də.

Yazdıqlarımı uf demədən pozdu bu dünya,
Bizdən gələcək nəslə qalan sözdü bu dünya,
Bilməm nə üçün rəngi qaçıb, bozdu bu dünya,
Gördüm onu, öz halıma mat qaldım özüm də.

Tutqundu hava, göydə nə gün-ay, nə də ulduz,
Mən hey gəzirəm qəmli çəməndə yenə yalqız,
Şehli çiçəyə bənzədi qarşımdan ötən qız,
Birdən-birə boz dünya gözəlləşdi gözümdə.

Rafiq Yusifov həm hecada, həm əruzda, həm də sərbəst ölçüdə gözəl sənət nümunələri yaratmışdır. "R.Yusifovun yaradıcılığı başdan-başa poetik nəğmədir, musiqidir, əsrarəngiz bir rəssam tablosudur. Bu tabloda hər şey canlıdır, təbiidir, həyatidir. Adam bu şeir tablosuna baxdıqca baxmaq istəyir. Elə hey şairin sözsöhbəti, şeir mülkiyyəti, şairlik qabiliyyəti adamı məftun edir". (İ.Dəmirli "Həsət köçü". Azərbaycan kimyaçısı, 9 sentyabr 1998-ci il.)

Şairin şeir mülkiyyətinin bir sahəsi ilə də – vəzn və qafiyə sistemi ilə azacıq da olsa tanış olduq. İndi isə bu ecazkar şeirlərin dili haqqında söhbət açmaq zərurəti meydana çıxır.

RAFIQ YUSIFOĞLU ŞEİRLƏRİNİN BƏDİİ DİLİ

R.Yusifoglunun şeir dili haqqında deyilmiş bəzi fikirlərə şərikliyimizi ifadə etmək üçün həmin qənaətləri elə ilk növbədə burada verməyi lazım bilirik.

“R.Yusifoglunun şeir dili sirli-sehrli, cazibədarıdır. Folklor qaynaqlarından öz mayasını götürən bu dil şairin obrazlı düşüncə, təfəkkür, həyatı özünəməxsus görmək və göstərmək qabiliyyəti ilə yoğrularaq daha da əsrarlı, cəlbedici olur”. (Arifə Gülnar. Həsrət köçü. “Vaxt” qəzeti, 10-16 oktyabr 1998-ci il).

Bu fikirlər həm də Rafiq poeziyasının, Rafiq sözünün cazibəsinə düşmüş, sehlənmiş bütün oxuculara məxsusdur.

“R.Yusifoglunu oxucuya sevdiren cəhətlərdən biri də onun səmimiliyi, şeirə, sənətə olan tələbkərligi, fikrinin, sözünün özünəməxsusluğu və ifadə vasitələrinin, xüsusən də şeirə gözəllik və bədiilik gətirən poetik deyimlərin yerli-yerində olması, misralar arasındakı məntiqi əlaqələrin və poetik yüklərin bir-birini tamamlamasındadır”. (Əsrəf Veysəlli. Kövrək duyğular, saf məhəbbət şairi. R.Yusiföglü. “Xatirə kəcavəsi”. Bakı, “Elm” nəş-ti, 1999).

Bu fikirlər isə adi oxucunun deyil, həm də poetik ustalığa malik bir şairin fikirləridir. Göründüyü kimi, R.Yusiföglü şeirə verilən tələblərə riayət etməklə vəzifəsini bitmiş hesab eləmir.

Əsl şairin sənətkarlığı onun nəyi demək istəməsində yox, necə deməyi bacarmasındadır. Əgər biz R.Yusiföglünün şeirlərinin bədiilindən söhbət açmaq fikrindəyiksə, deməli o, “bədiil dil” adına layiq bir dilə sahibdir.

Ədəbiyyatşünas R.Yusiföglüya görə bədiil dil nədir və necədir? “Bədiil dil sözlə davranmağı, onun gözəlliyindən zövq almağı bacaran istedadlı adamlar, sənətkarlar tərəfindən yaradılır. Necə deyirlər, bədiil söz təfəkkürü, istedadı olmayanların sözüne baxmır. Su, yağış otlara, çiçəklərə, ağaclara, kollara həyat bəxş etdiyi kimi, bədiil söz də obrazları, hadisələri canlandırır, onları rəvneqləndirir, gözəlləşdirir... Müalicə etmək üçün dərmanı düzgün, özü də lazımi dozada təyin etmək nə qədər əhəmiyyət

kəsb edirsə, bədiil əsərdə də sözlərdən yeri gəldikcə lazımi miqdarda istifadə etmək son dərəcə vacibdir”. (Rafiq Yusiföglü. Ədəbiyyatşünaslığın əsasları. Bakı, “Sabah” nəş-ti, 2001, səh. 68).

Çox güman ki, şairin ədəbiyyatşünas alimə diqtə elədiyi bu qənaətlərin praktik görüntülərinə nəzər yetirməzdən əvvəl, Rafiq müəllimin sözə münasibətini də öyrənmək maraqlı olardı.

Ömrümüz sözlə yoğrulub,
Bu dünyanın özü sözdü.
Fikir, ağıl ocağının
Cövhəri söz, közü sözdü.

Obrazlı söz Rafiq poeziyasının canı, qanıdır. Obrazlı söz R.Yusiföglü şeirlərinə həyat verdiyi kimi, şair də sözü ölməyə, adiləşməyə qoymayan, onu yaşarı edən qələm sahibidir. O da “arı kimi güldən, çiçəkdən şirə götürən, sözü canlı edən şairdir. R.Yusiföglünün əlində qələm duyğuları rıqqətə qətirən alət, söz isə onun dilində dünyanın naxışdır”. (Ədalət Əsədov. Sözü qoruyan şair. “Məslək” qəzeti, 21 may 1998-ci il).

Arı tək cə güllərdən bal çəkmir, həm də onları gözəl formada qurduğu şana tükür. Şairin də poeziyasının şirinliyini, mükəmməlliyini həm də onun gözəl forması – vəznə, qafiyə sistemi, bədiil dil tərkibi: bədiil təsvir və ifadə vasitələri və s. təmin edir.

R.Yusiföglü poeziyasının vəznə və qafiyə sistemi ilə tanış olduq. Bəs, o şeirlərin bədiil dil tərkibi necədir?

İncəsənətin bir sahəsi olan bədiil ədəbiyyata incəlik verən amillərdən biri də incə ifadə və incə təsvirdir.

İncə təsviri təmin edən ən mühüm vasitə məcazi sözlərdir ki, bunlara da ədəbiyyatşünaslıqda məcazlar deyilir.

R.Yusiföglünün şeir yaradıcılığında məcazın hər bir növünə rast gəlmək mümkündür. Burada olan epitet, təşbeh, metafora, metonimiya, mübaligələr, litotalar və s. bu kimi məcazlar orijinallığı, poetikliyi ilə şeirlərin emosional təsir gücünü də artırır.

Rafiq şeiri belə məcazlarla çox zəngindir. Misal üçün şairin “Payız” şeirinə baxaq:

Meşəyə getdimmi, ürəyim dinər,
Köklənər könlümün kamanı, sazı.
Meşələr bir nəhəng aynaya dönər,
Özündə əks edər payızı, yazı.

Yarpaq əllərini çiynimə qoyub,
Elə bil sinəmə yeriyr payız.
Soyuq küləklərin səsinə uyub,
Yenə yarpaq-yarpaq əriyr payız.

Qızırğalanmaz da o öz varına,
Meyvəsi, yarpağı sel kimi axar.
Açgöz dələlərin yuxularına
Gecələr sübhəcən qoz-fındıq yağar.

Həzin görkəm alar yenə dağ, dərə,
Torpaq həsrət qalar isti günəşə.
Tazanə küləklər budaq simlərə
Toxunar, kövrəlib oxuyar meşə...

Göründüyü kimi, təkcə bu şeirin elə bir misrası yoxdur ki, orada hər hansı bir məcaz növü işlənmiş olsun. Şeirdə işlənən “nəhəng ayna”, “soyuq külək”, “açgöz dələlər”, “həzin görkəm”, “isti günəş” kimi dar mənalı epitetlər, “ayna meşə”, “yarpaq əllər”, “tazanə küləklər”, “budaq simlər” kimi geniş mənalı epitetlər, “köklənər könlümün kamanı, sazı”, “meşələr bir nəhəng aynaya dönər, özündə əks edər payızı, yazı”, “meyvəsi, yarpağı sel kimi axar” kimi təşbehlər, “ürəyim dinər”, “yarpaq əllərini çiynimə qoyub”, “elə bil sinəmə yeriyr payız”, “payız... uyub”, “qızırğalanmaz da o öz varına”, “həzin görkəm alar yenə dağ-dərə”, “torpaq həsrət qalar”, “kövrəlib oxuyar meşə” kimi metaforalar, “yenə yarpaq-yarpaq əriyr payız”, “... yuxularına... qoz-fındıq yağar”, “oxuyar meşə” kimi metonimiyalar həqiqətən də əsərin “görümlülüyünü və emosionallığını artıran ən

əhəmiyyətli vasitələr” (Rafiq Yusifoğlu. Ədəbiyyatşünaslığın əsasları. Bakı, “Sabah” nəş., 2001, səh. 81) kimi özünü büruzə verir.

Göstərdiyimiz bu nümunə ilə bir daha bildirmək istərdik ki, R.Yusifoglunun şeir dilinin lüğət tərkibində qeyri-məcəzi mənada işlənən, poetizmdən kənar sözlərə rast gəlmək müşkül məsələdir. Bu faktın özü elə istedadlı və dərin bilgilər sahibi olan şairimizin sənətkar qüdrətindən xəbər verir.

R.Yusifoglunun poeziyasında bədii üslubda işlənən **epitetin** hər iki növünə, yeni həm xalq yaradıcılığında və bədii əsərlərdə sabitləşmiş epitetlərə, həm də fərdi, situatik epitetlərə rast gəlmək mümkündür.

Ədəbiyyatımızda sabitləşmiş epitetlərdən R.Yusifoglunun yaradıcılığında aşağıdakı nümunələri göstərmək olar:

"Deyirəm işə salsın o qız şirin dilini"; "Yağışda islandı qızılı tellər"; "Odlu gözündəki bu sehr nədi?"; "Pərişan saçımı külək dağdır"; "Bir cüt intizar göz baxar gözümə"; "Gecikmiş məhəbbət qışda közərdi"; "Soyuq baxışların bir şaxta kimi"; "Düşmənimin dar gününü gözləyəm"; "Düz ilqarlı, sərv boylu Azərbaycan gözəli" və s. və i. a.

Şairin yaradıcılığında daha tez-tez rast gəldiyimiz fərdi, situatik epitetlər isə onun sırf özünəməxsus yaradıcılıq fantaziyasının, təxəyyülünün süzgəcindən keçib kağız üzərinə köçürülmüş yaradıcılıq tapıntılarıdır.

Göydən bir leysan ələndi,
Xəzanlı telini yudu.
Şairin qanuna batan
Günahkar əlini yudu.

“Bir ölmüş cığırın otu tapdanır”; “Göyərər içimdə bir dəli həsrət”; “Diplomsuz Füzulinin ikicə misrasını Diplomu nadanların yüzünə dəyişməyəm”. “Körpəcə bir səhər mehi”;

“Xəzanlı tel”, “günahkar əl”, “diplomlu nadanlar”, “körpəcə səhər mehi”, “ölmüş cığır”, “dəli həsrət” epitetləri, eləcə də,

ümumiyyətlə, yaradıcılığında rast gəldiyimiz “hicran yükü”, “pərvanə qəlb”, “bulud göz”, “çəmən dodaq”, “qərib ulduz”, “muncuq-muncuq yaş”, gümüş gülüş”, “titrək iz”, “hasar sinə”, “sevgi çayları” kimi yüzlərlə yeni epitetlər R.Yusifoglunun şeirlərinin dil zənginliyinə, əlvanlığına və orijinallığına xidmət edir.

Şairin məcazlar sistemində mühüm yerlərdən birini də şeirlərindəki **təşbehlər** tutur. Poeziyasında təşbehlərdən tez-tez istifadə etməsi bu fikri deməyə bizə əsas verir. Ədəbiyyatşünas alimin təşbeh haqqında danışarkən söylədiyi bir fikrin həqiqiliyi ilə biz də razıyıq: “... unutmaq lazım deyil ki, böyük sənətkarların əsərlərində bənzətmə heç zaman məqsəd olmamış, fikri, ideyanı daha dolğun, daha emosional şəkildə oxucuya çatdırmaq vasitəsinə çevrilmişdir”. (“Ədəbiyyatşünaslığın əsasları”, səh. 82. A.Şalıqın. “Teoriya slovesnosti i xrestomatiya”. Pr., 1916, s. 37).

Bunu biz şair R.Yusifoglunun yaradıcılığında da görürük. Onun şeirlərində formallıq, məqsəd xatirinə işlənmiş bir təşbehə belə rast gəlmədik.

Məlumdur ki, təşbehdə əsasən dörd ünsür – bənzəyən, bənzədilən, bənzətmə əlaməti və bənzətmə qoşması rol oynayır. Və o da məlumdur ki, təsvir zamanı təşbehin bu və ya digər ünsürü iştirak etməyə – atıla bilər. Rafiq Yusifoglunun yaradıcılığında hər iki cür yolla təşbeh təsvirinə rast gəlmək mümkündür.

Məsələn:

Axır ki, açıldı sənin pəncərəm,
Açıldı həsrətli qolların kimi.

Burada həm bənzəyən (pəncərə), həm bənzətmə əlaməti (onun açılması), həm bənzədilən (açılan həsrətli qollar) və həm də bənzətmə qoşması (kimi) iştirak edir.

Və yaxud:

O gözlər istiydi bir vaxt qor kimi,
Onlarla qəlbimə od ələnbidir.

Bənzəyən – “göz”, bənzədilən – “qor”, bənzətmə əlaməti – “istilik”, bənzətmə qoşması – “kimi”.

Ya da:

Qatardan ayrılan qərib durna tək
Uyuşa bilmirəm özgə qatara.

Bənzəyən – lirik qəhrəman (“bilmirəm” sözündəki şəxs sonluğundan məlum olur), bənzədilən – “durna”, bənzətmə əlaməti – “qəriblik”, bənzətmə – “tək”.

Bu poeziyada “elə bil”, “sanki”, “sayağı”, “bənzəyir” sözlərilə ifadə olunmuş təşbehlər də vardır. Məsələn:

Elə bil kotana dönər qələmim,
Kağızın üstündə şırımlar açar;

Elə bil çətirdi qızın baxışı
O xoşbəxt cavanın başının üstə;

Körpədi quzuya bənzər,
Gözləri güzgüyə bənzər.
Beli elə incədi ki,
Kəməri üzüyə bənzər;

Qar yağır, sanki noğuldur ələmir,
Dağ-dərə körpə uşaq tək bələmir.

İkinci üsulla yaranan təşbehlərdə isə sadələdiyimiz dörd ünsürdən biri və ya ikisi işlənilmir, qeyd olunmur. Məsələn, “Yalquzaq tək görsə səni didəcək”, “Bir günəşdi, gəlbimizə nur ələyər şəfəqləri”, “Zaman – məhək daşı, Zaman – saxtalara qənim”, “Günəş boy göstərdi, qalxdı yuxarı, gəzdirdi dünyaya xumar gözünü”, “İşğın yuva qurmuşdu gözlərimin qarasında” kimi təşbehlərdə şair bir sıra təşbeh elementlərini təsvir etməmişsə də, fikri aydın ifadə olunmuşdur.

Birinci misrada bənzəyən (lirik mən), ikincidə bənzəyən (qara zurna) və bənzətmə qoşması, üçüncüdə bənzətmə əlaməti və

qoşması, dördüncüdə bənzədilən (gözəl qız) və bənzətmə qoşması, beşinci nümunədə yenə eyni ünsürlər atılaraq təşbeh yaradılmışdır.

R.Yusifoglunun şeir yaradıcılığında peyzajı, portreti, eləcə də hərəkəti təsvir etmək məqsədilə yaradılan təşbehlər şairin ustalığı hesabına öz poetik funksiyalarını layiqincə yerinə yetirərək Rafiq poeziyasının ən vacib ünsürlərinə çevrilmişlər. Daha doğrusu, ünsürlərindən birinə. Çünki apardığımız araşdırmalar nəticəsində belə qənaətə gəldik ki, şairin şeirlərində ən çox işlənən məcaz növü **metaforadır**. Bəlkə də elə bu faktın, yəni metaforaların onun şeirlərində daha çox işlənməsinin nəticəsidir ki, Rafiq Yusifoglunun şeir dili belə əlvan, gözəl, maraqlı və oxunaqlıdır. Belə ki, "Metafora mühüm bir sənətkarlıq komponenti kimi bədii əsərin dilini adi danışq dilindən fərqləndirir". (Yenə orada, səh. 86). Ona görə həm də həqiqətə uyğun metaforalarla zəngin bədii əsər yorucu olmayıb, əksinə – cəzbedici olur.

R.Yusifoglunun yaradıcılığında isə maraqlı, həqiqətə uyğun və orijinal metaforalar saysız-hesabsızdır. Onlardan bəzilərinə nəzər yetirək:

...Yel tərəpdir, elə bilmə
Budaq döyür sinəsinə.
Qar ələni lopa-lopa,
Ağaclar çətin isinə.

Gözləyir, bilir ki, bir gün
Sevimli bahar gələcək.
Günəş onu güldürəcək,
Uğunacaq, qar güləcək.

Göründüyü kimi, "sinəyə döymək", "isinmək", "gözləmək", "gülmək", "uyğunmaq" kimi hərəkət və bacarıqların arxasında insan dayanır. Lakin bənzədilən də elə verilmişdir ki, onu ancaq bərpa edib aydınlaşdırmaq olar. Elə aşağıdakı nümunələrdə olduğu kimi.

"Məhəbbət döyür yenə qapımı"; "Bu gözəlin gözlərində qərib sevgi gecələyib"; "Vaxtında getməsən görüşə əgər İnciyər bu dəniz, küsər bu dəniz"; "Anan dəniz üzərinə dalğa yorğan örtür hər an, üşümə sən. Sənsə şıltaq uşaq kimi o yorğanı tullayırsan

üzərindən, Ləpədöyən!"; "Mən axıb getdikcə fikrim, xəyalım Dönər baliqlara, üzər geriyə"; "Gündüzlər dayanıb pyedestal üstə gələni, gedəni süzər heykəllər"; "Göy göl yaşınmaqdan, yaşınır Kəpəz"; "Təbiət dumana bükür bükür Kəpəzi – qorxur ki, göz dəyə o boy-buxuna"; "Şuşa qəltan oldu qanına", "Yarımcıq qalan şeirimi tamamlayır Ay işığı"; "Biz öldük, sən dirildin, gözün aydın, Vətən!" kimi bədii təsvirlərin də metaforik xüsusiyyətlərini yenidən izah etməyə, zənnimcə, lüzum yoxdur. Şairin göstərilən və göstərilməyən metaforaları təbiət təsvirlərində, lirik qəhrəmanların, bədii obrazın daxili aləmini, keyfiyyət və yaşantılarını izah etməkdə, ümumiyyətlə, təsvirə poetik əhvali-ruliyə gətirməkdə mühüm rol oynayır.

R.Yusifoglunun bədii təsvir vasitəsi kimi istifadə etdiyi mürəkkəb məcazlardan biri də **metonimiyadır**. Məlumdur ki, metonimiya da "əsərə bədiilik gətirən, onun obrazlılığını artıran, sözə sehrli bədii don geyindirən poetik vasitələrdən olub" onun "təsir gücünü, emosionallığını qat-qat artırır". (Yenə orada, səh. 90-91).

Onu da qeyd edək ki, ədəbiyyatşünas alim R.Yusifoglu öz nəzəriyyə kitabında metonimiyanın dörd növünü fərqləndirmişdir: 1) vəziyyətə görə; 2) hadisəyə görə; 3) yerə görə; 4) mənsubiyyətə görə.

Biz də bu növ qruplaşmasına müvafiq şəkildə şairin şeirlərində olan metonimiyaları növləşdirmək istərdik.

1. Hadisəyə görə: "Məni görmək istəməyən gözlərə mənim imzam bıçaq olub sancılar", "Üşüyən bəcəklərə, ağlayan çiçəklərə sığınacaq olub isti ovjum...", "Söz gülşənimə əyri-əyri baxanlar! Gözlərinizi qoruyun, - çox itidi ha qələmimin ucu!..", "Arzuların aynasını quduz illər daşa çaldı".

2. Vəziyyətə görə: "Yetərsay yerə vurdu neçəsinin belini, Yetərsay qoymadı ki, əllər arzuya yetə", "Belə getsə xalqımız bu dünyadan köçəcək", "Bir cüt göz gərək ağlasın, ocaqları sönən yurda" və s.

3. Yerə görə: “Şuşa qəltan oldu qanına”, “Susur Fəxri Xiyaban, qar yağır narın-narın”, “Şəhər yuxu görər sökülüncə dan, qıvrıla-qıvrıla yatar küçələr”, “Şirindir Bakının gördüyü yuxu”.

4. Mənsubiyyətə görə: “Gələcək gün” körpü olub, üstündən keçib, Neçələri qonaq gedib doğma Təbrizə”, “Böyük dayaq” böyük bir dərs oldu bizə də”, “Azad qadın”ın əli yerdən-göydən üzülüb”, “Gah Füzuli dedim, gah da Nəsimi”, “Əli Kərim, Məmməd Araz dirildi, Rafiq Yusifoğlu öldürdü məni”.

Şair həm də öz qarşısına qoyduğu bir tələbə – “təsvir edilən hadisələr arasında müəyyən oxşarlıq olmalıdır ki, metonimiya təsəvvürə gəlsin, baş sındırmağa ehtiyac qalmasın” (Yenə orada, səh. 92). tələbinə şeirlərində də riayət etmişdir.

Sadəlik, anlaşılqlıq meyarını qoruyan şairin metonimiyanın sinekdoxa, evfemizm, perifrəz kimi növlərinə aid nümunələr təsvir olunmuş şeirləri də az deyil.

“Şair qəlbi elə bil ki, quş yuvasıdır,
Pərvazlanır o yuvadan kövrək şeirlər”, -

deyəndə R.Yusifov bir şairdən deyil, ümumən bütün şairlərin ümumi cəhətlərindən danışır. Beləliklə də sinekdoxa yaratmış olur.

Və ya: “Tanımırsan qalstuklu qurdları”;

Gözəllərə həsr etdiyim şeirin, nəğmənin
Ən birinci sensorudu ömür yoldaşım.

Və ya: Torpağa analarımızı
tapşırandan sonra dərk elədik
Torpağın ana olduğunu!

Yaxud: Salıb qocaları əbədiyyətə,
Yeni nəsilləri dartıb gətirir...

Bu nümunələrdə isə şair “ömür yoldaşım”, “torpağa tapşırmaq”, “Əbədiyyətə salıb” sözlərilə məzmunu uyğun olaraq evfemizm yaratmışdır.

Qeyd etdiyimiz kimi, şairin şeirlərində perifrəzlərdən də təsvir vasitəsi kimi istifadə olunmuşdur. Məsələn:

Payız kəsibdir qapımı,
Ömrümün yazı deyilsən.
Mənə meydan oxuyursan,
Az aşın duzu deyilsən.

Və ya: Ay cüt gözən bəxtəvər,
Heç demirsən tək də var?!

R.Yusifovun şeirlərinin təsir gücünü artıran vasitələrdən birinin – **təzadın** da mühüm əhəmiyyəti vardır.

Nümunələrə baxaq:

Demə, sən qəzəbin də
Yoğrulubmuş məhəbbətlə...

Hicran qılınc sıyıb, didərgin düşüb vüsal;

Cavanlar var deyə bahar gələndə
Çiçək açmasımı qoca ağaclar?;

Saçıma düşsə də ömrün qırovu,
Qəlbimdə yaz qışa meydan oxuyur.

Səninlə olduğum anlar əfsanə,
Təkjə göz yaşlarım həqiqət imiş.

Qarşısında nəfəs dərdim, Əlim toyun yaxasında,
Təzələndi köhnə dərdim. Ayaqlarımsa yasadı.

Ürəyimdə ağappaqsan, quzey qarısan.
Qara meymun, qara əllər yıxıb üstünə...

Rafiq Yusifoğlu poeziyasında məcazların maraqlı növlərindən biri olan **oksimorona** da rast gələ bilərik.

İki zidd sözlərdən əmələ gələn bu məcaza nümunə olaraq aşağıdakı misraları göstərə bilərik:

Göz yaşım – sevgimin kəpənəkləri,
Uğub çiçəklərə gedər görüşə.
Qorxuram qəlbimin qəm çiçəkləri
Sevinj xəzanının girinə düşə;

Məhəbbətin şirin əzabına dözə bilirsənsə
Daha nə istəyirsən?

Sirin ağrıya göynədim,
Gözlərimə zülmət çökdü.

Bundan başqa şairin şeirlərində “dadlı işgəncə”, “müqəddəs iztirab” kimi neçə-neçə oksimoronlara da rast gəlmək olar.

R.Yusifovunun şeirlərində məcazın növlərindən olan **antonomoziya** da çox işlənmişdir. Belə ki, şairin şeirlərinin bəzilərində bədii surətlərdən daha çox Leyli, Məcnun (Qeys), Koroğlu, Əsli, Nigar, Fərhad kimi dastan qəhrəmanlarının adları çəkilir. *"Mən varamsa, könül verməz Qeysə o, Mənim yarım Leyli olmaq istəmir"; "Kərəm oldum bu Lənkəran elində, Ürəyimdən Əsli keçdi, a Lələ!"; "Hələ Fərhad külüngüylə Neçə dağlar çapılacaq"; "Əgər sən olsan Xumar, Dönərdim Şeyx Sənan"; "Gəlsin siyasətin Donkixotları Bizim məmləkətin dəyirmanına"; "Nəvələrin fərsiz çıxdı, Çatlasın görün, Koroğlu"; "Mən İlxıçı oğlu olsam, Nigarım sən olmalısən"; "Bir də görəcəksən Sara olmusan, Selimdən qurtara bilməyəcəksən..."*

Şairin şeirlərində ən çox rast gəldiyimiz məcaz növlərindən biri də mübaliğədir. Lirik qəhrəmanın hiss və həyəcanlarını daha qabarıq büruzə verməyə xidmət edən mübaliğə həm də Rafiq poeziyasının bədi təsir gücünü artıran vasitələrdəndir. Bir neçə nümunəyə fikir verək.

Ay insafsız, sevən qəlbim
Olub dilim-dilim mənim.
Sənin adını çəkəndə
Çiçək açır dilim mənim,
Gülüm mənim;

Onun ala gözlərindən
Çay axır, üzümə baxmır;

Qorxuram qəlbində qəm çiçəkləyə.

Bir Şəhidlər xiyabanı
Salacaqsan ürəyində.

Allah, Allah, bu gözlərin
Yaşı özündən yekədi.

Dərd dəvəni əridib
Qarışqaya yük edər";

Qollarımdan həsrətin asılmışdı,
Qaldıra bilmirdim onları;

Daşdığı tabutların ağırlığından,
Az qalır ki, yerə gələ dizi millətin.

Bəlkə göz yaşımızdan
Xəzərin suyu artıb.

-Qaldır kirpiyini, səbrim yox daha,
Görüm gözlərini bir yol yaxından.
-Mənim kirpiklərim qalxa bilmir ha,
Sənin baxışının ağırlığından...

Gətirdiyimiz nümunələrdə istifadə olunmuş mübaliğələr lirik qəhrəmanın daxili dünyasını daha dərinədən açmağa yardımçı olur. Şairin yaradıcılığında litotalar da az deyildir.

"Qəlbim bir qətrə yaş kimi Kirpiklərindən asılıb"; "Səpin gəlinin başına Ulduzları noğul kimi"; "Əbədidir bu kədər, Ürək qəmli, mükəddər. Dərd dəvəni əridib, Qarışqaya yük edər"; "Yada düşər ötən çağlar, Qara zurna coşar, çağlar. Sümüyünə düşsə, dağlar Kəpənəkdən yüngül olar"; "Vətən yolunda ölənə Torpaq qu tükü olacaq" və i. a.

Rafiq Yusifoğlunun şeirlərinin bədii dilində simvolların da mühüm yeri vardır.

"O qədər göyə baxmışıq, Papağımız yerə düşüb"; "Çaxnaşdırıb dünyanı bir iblis-qulyabanı, Köhlənmi etmək olar dilgür yabını dartıb"; "Qarabağı verənlər də Gərək yaylıq bağlasın"; "Pələngi güdaza verən Olsa, bu tülkü olacaq"; "Altında oynayırsa at, Dərdini qov, kədəri at"; "Qara meymun, sarı şirin qara pəncəsi Qara-qara torpaqlara sərəcək səni"...

Nümunələrdə simvol kimi verilən "papaq" namus-qeyrətin, "iblis-qulyabanı" şər işlər törədən insanın, "Yabı" işbilməz, qanmaz adamın, kişinin yaylıq bağlaması namussuzluq, "pələng" mərdlik, igidlik, "tülkü" hiyləgərlik, "at" igidin dostu və şan-şöhrəti, namusu, "qara meymun" xalqımızın azadlığı uğrunda mübarizəyə qalxan qara camaatın, "sarı şir" azadlıq aşıqlərinə divan tutan rus-sovet cəlladlarının simvolik obrazı kimi rəmzləşdirilmişdir...

R. Yusifoğlunun lirikasında ifadə vasitələri sırasında **kinayə** də mühüm yer tutur. Məsələn:

"İgidlər ölü, Bu "zəfər çalır". - Hər yerdə təzə qəbristan salır"; "Dözəmmirdik bir ağacın qırılmasına, Kəndlər yanır, tükümüz də tər pənmiş, Allah"; "Dilənçinin əlində minliklər topa-topa, Şairin ciblərində siçovullar oynayır"; "Ziyalının ziya qaçıb üzündən, Alverçinin sifətinə nur gəlib"; "Vedərəyə aldanıb səs verən xalqa Vedrə bağlayacaq tarix bir zaman"; "Öz burnundan qabağı görə bilməyən naşı Düşüb filosoflara dərs vermək sevdasına"; "Keçsən də məclisdə yuxarı başa, Samanın müqəddəs yeri axurdu"; "Koroğlu, çatlasın görün, Gün nəyinə gərək korun?! Yavaş-yavaş, korun-korun Bu millət özünü satır"; "On bir

Xreptovi küçəsi varsa, bircə Qaçaq Nəbi küçəsi yoxdu"; "Yoldaş fəlsəfəçi, gizlənmə şüarlar arxasında"...

Nümunələrdəki kinayə və tərizlər şeirlərə maraqlılıq, bədii kəsər, emosionallıq, anlaşıqlı mənə dərinliyi bəxş etmiş olur.

İndi isə şairin bədii üslubunu müəyyən edən bədii dilində digər məcaz növlərinin əks olunduğu nümunələrə baxaq. "Baxır döyən əlin kərəmətinə" şeirində şair tənqidçinin yazıçıya münasibətinin qərəzli deyil, həqiqətən istiqamətverici olduğu zaman yazıçını gələcəkdə əsl şairə çevirə biləcəyini ifadə etmək üçün bu münasibətləri kəsici alətlə (kərənti ilə) onu döyənün ustalığına, naşılığına bənzətməmişdir. Lirik qəhrəmanın "Kərənti döyməklə itilənərmə?" sualına biçinçi belə cavab verir:

Dedi: – Kütləşər də, itilənər də,
Baxır döyən əlin kərəmətinə.

Haqqında danışdığımız, məzmununa uyğun nümunə gətirdiyimiz **alleqoriya** da şairin yaradıcılığında rast gəlinən məcazlardandır. İnsanların daxili dünyasını, mənəvi aləmini, xüsusiyyətlərini açmaq məqsədilə müxtəlif cansız əşya, bitki və heyvanların timsalında alleqoriya yaradan şairin yaradıcılığında həmin məcazın maraqlı nümunələri vardır. "Düz – əyri" şeirində cəmiyyətdə rast gəldiyimiz acı həqiqətin təbiət vasitəsilə açılmasını görürük.

Əyrinin kimsəyə axı nə xeyri,
Düzlərə həmişə ehtiyac olur.
Bəs niyə meşədə yaşayır əyri,
Kəsilən həmişə düz ağac olur?

Şairin "Qarğa məhəbbəti", "Kölgəni istəmirəm", "Palıd", "Borunun harayı", "Qələm və Pozan", "Qələmlə söhbət", "Qağayı sevgisi" və s. bu kimi əsərləri alleqorik poeziyamızın gözəl nümunələridir.

Rafiq Yusifoğlunun şeirlərinin poetik sintaksisi – cümlələrinin bədii quruluşu, sintaktik fiqur yaradıcılığı da onun poeziyasını

müasir Azərbaycan ədəbiyyatı nəhrinə axıb tökülən ayrı-ayrı nəzm çaylarından öz duruluğu, saflığı, təmizliyi, zənginliyi, nadir xüsusiyyətlər çoxluğu ilə fərqlənən bol sulu bir çaya bənzədir.

Şairin yaratdığı inversiyalar (*Qaçıb gəldin qabağıma sən gülə-gülə; İslatdı buz kim yağışlar məni; Bəzək vurur ömrümüzdə gözəllərin məhəbbəti* və s.), anakolulflar, təkrirlər (*Üzünə hey toxunan adicə bir meh ha deyil, Nəfəsindir, nəfəsindir, nəfəsindir, nəfəsindir...*), anaforalar (*Ay Allah, qəlbimi yeyir xəfif qəm, Ay Allah, yaxşı ki, sevirsən məni. Ay Allah, ay Allah, uf da demərəm, Xalqımın başına çevirsən məni* və s.), epiforalar (*Gül dodaqdan güləb istə, Yarım, mey nədi, mey nədi?...; "Gülüm", "Bu gecə", "Ləpə döyən", "Flora" və s. şeirlərdə*), bədii sual (*Qəlbini kor yaradıbsa, Tanrı göz versə nə xeyri?; Zəmi idim, döydü dolu, Bir dəstə başa qımı oldum? O qızı görcək əsirəm, Allahım, aşıqımı oldum?; Tərəzinmi xarab olub, Pərvərdigar?; Başımıza kim ələdi bu küllü? – Görən çoxmu uzanacaq bu zillət? Ziyalısqalıb boynubükülü, Hara gedir, hara gedir bu millət?!* və s.) kimi sintaktik fiqurlar həddindən ziyadə və orijinal çalarları ilə işlənmişdir?

Biz şairin bədii dil tərkibinin əsas hissəsini təşkil edən bədii təsvir və ifadə vasitələri ilə, məhdud şəkildə dilinin poetik sintaksisi ilə tanış olduq, təhlil və təsnif etdik. Əlbəttə, bu, ayrıca bir tədqiqatın mövzusuudur. Elə bu məqamda şairin yaradıcılığı ilə dərinədən tanış olan bir alimin – pedaqoji elmlər namizədi, dosent Vaqif Qurbanovun Rafiq Yusifoğlunun poetik dili barədə qələmə aldığı fikirləri xatırladaq: "Elə şair var ki, onun şeirində bir poetik fikir tapanda sevinirsən. Rafiq Yusifoğlunun şeirləri isə başdan ayağa poetizmlə doludur. Şeirin hər misrasında poetizm nümunəsi, hər bəndində "diri söz" bolluğu Rafiq Yusifoğluna məxsus ən yüksək poetik keyfiyyətdir." (Vaqif Qurbanov. *Poetizmi tərifi şair. "Məslək" qəzeti, 28 mart 2003-cü il*).

Bəli, alimin Rafiq Yusifoğlunun ən yüksək poetik keyfiyyəti barədə gəldiyi qənaət haqlıdır və bu haqqı elə şairə "dirilik suyu" içirdiyi sözləri qazandırır.

Rafiq Yusifoğlu həm də dilimizin lüğət tərkibini təşkil edən neologizmlər, arxaizmlər, tarixizmlər, provinsiolizmlərdən, sinonim, omonim və antonim sözlərdən də şeirin məzmununa, ideyasına uyğun şəkildə istifadə etmişdir. Neologizm hesab edilən sözlərə nümunələr: "*Yetərsay qoymadı ki, əllər arzuya yetə*"; "*Seçilə bilməsəm də bu mandat yarışında*"; "*Uçurdular postamentinizi...*"; "*Fotoşamıdır şimşəklər göyün*"; "*İşıqforun üç işığı*", "*Aylarla çalışır saz bənd*".

"*Hey qaçsa da, uzaqlaşmır Motor səsi qulağından*", "*Təyyarə tək havaya qalxacaq samokatım*", bundan başqa "paravoz", "xokkey", "antena", "lift", "lokomotiv", "pulkırdalayan", "bilgisayar" və s. sözlərdən də istifadə olunmuşdur. Arxaizmlərdən isə "duru", "təmiz" mənasını verən "arı" sözünə rast gəldik. "Yuxun çin olsun" ifadəsində "çin" sözü də maraqlıdır.

Tarixizmlərdən isə Rafiq Yusifoğlu poeziyasında gen-bol istifadə olunmuşdur. Məsələn: "*Harda olub xan taxtı, harda olub bəy taxtı, Ora olub ölkənin, vilayətin paytaxtı*"; "*Get oxları gətir yığ ox qabına – sadağa*"; "*fırlan, fırlan, kirkirə*"... Kənd həyatını, dilimizin incə mənə çalarlarını gözəl bilən şairin şeirlərində "koğa", "kotan", "ərsin", "çatı", "səllimi", "badış", "dovla", "kərə-kürə" və s. sözlərin mətn daxilində poetik izahı həmin unudulan kəlmələrin ömrünü uzatmağa xidmət edir.

Şairin şeirlərində ara-sıra vulqarizmlərə də rast gəlirik. Məsələn: "*Namərd oğlu danışır hey zariya-zariya, Baxan deyir bu yazıq bir günahsız çosqadı*"; "*Gəzdim dağı, dərəni, Gül sandım heyvərəni*"; "*İt hürüşü qadir deyil Mələk ünü batırmağa*"; "*Köhlənmi etmək olar dilgır yabını dartıb?*"

R. Yusifoğlunun poeziyasında dialektizm də rast gəlirik. Lakin bu sözlər o qədər də çox deyil. Məsələn: "*Təzdi sürüsündən qoyun qudurub*"; "*Mənim məhəbbətim periksə əgər*"; "*Ərəsən oldu bu yazıq, ərəsən, Kimin toyudu görəsən?*" və i. a.

İşlətdiyi tam və nisbi sinonimlər Rafiq şeirini bəsitlikdən, təkrarçılıqdan xilas edir. Azərbaycan dilinin qrammatik imkanları hesabına öz poeziyasını zənginləşdirən şairin poeziyasında

sinonimlərə hədsiz sayda rast gəlmək olar. Məsələn: "Sevgisiz, sevdəsiz ömür Susuz dəyirmanə bənzər"; "Bahar unutturur dərdi, ələmi"; "Təbəssümün qəlbimi yandıran, yaxan"; "Titrədi ürəyim, əsdi ürəyim, Hissim pöhrələndi yaz havasına"; "Günəş məhəbbətlə üzə güləndə dirçəlir, gül açır quru yamaclar"; "Ha yana üz tutsaq, ha yana getsək, Haqqın dərgahına dönəsiyik biz" və s.

Omonimlərlə yaradılmış qafiyələr isə Rafiq Yusifoğlu şeirlərinin özünəməxsus bəzəyidir. Onlarsız şairimizin qafiyə sistemini təsəvvür etmək çətindir. Belə ki, omonim sözlərdən istifadə olunmaqla yaradılmış qafiyələr onun şeirlərinin əksəriyyətini rəvnəqləndirir. Məsələn: "Mənim sarı çiçəyim! Ləçəyinlə yaramı sarı! Mənim ömür günəşim yol gedir qüruba sarı."; "Görəsən bu dünyaya ilk dəfə kim deyib gidi? Qorxuram dünyamız böyük bir muzeyə dönə, nə tamaşaçısı ola, nə gidi."; "O gül təzə tərdimi? Əlin çiçək dərdimi? Dostlarım can hayında, Kimə deyim dərdimi?".

Antonimlər isə şairin şeirlərində güclü təzad yaradan vasitələrdən biri kimi də çox qiymətli dir. "Ancaq duyuram ki, heç nəyim yoxdu, hər şeyim ola-ola"; "Göylərdə mələklər, yerlərdə bəşər, Ağlayır halıma, sənə gülürsən"; "Sağaltdı hamını öz vüsahıyla, Hicran bəlasıyla hələ xəstəyəm"; "Əlim toyun yaxasında, Ayaqlarımsa yasdadı"; "Dəli könül, ağıllanb sevgilin"; "Nə yaxşı ki, məhəbbətin Əvvəli var, sonu yoxdu"; "Kalların yetişmək gümanı çoxdu, Dəymisin çürümək təhlükəsi var" və i. a.

Rafiq Yusifoğlu şeirlərində istifadə olunan vasitələrdən biri də ideomatik ifadələrdir. Onu da qeyd edək ki, şair bu ifadələrdən gen-bol istifadə etmişdir və bu da nəticədə şeirlərinin dilini xalq dili ruhuna doğmalaşdırmış, bu dilin şirinliyinə, rəvanlığına uyşdurmuşdur.

Şair həm də atalar sözlərindən çox-çox bəhrələnir. Onlar şeirdə ya olduğu formada, ya da şeirin forma tələbinə uyğun dəyişdirilmiş şəkildə özünü göstərir. Məsələn: "Pozmaq mümkün

deyil yazılan əmri, Əbədir dünyaya könül bağlamaq" – Bu misrada "Yazıya pozu yoxdur" qənaəti, "Sən duza gedirsən hələ, əzizim, Duzdan qayıdanın sözünü eşit" məsəli, "Yüz ölçüb bir biçmək nəyinə gərək"; "Gülməz fəğirin üzünə, Həyat işbaza yar olar. Oğru elə bağırır ki, Doğrunun bağı yarılar"; "Sirkə nə qədər tünd olsa, Sinacaq onun öz qabı. Tək qaldım eşq meydanında, Varmı könlümün bir babı?!"; "Bir-birinə qarışmır, hirsdən bulanır su da, Balıq tutmaq asandır axı bulanıq suda"; "Sudan qorxursansa, sən bir dəfəlik Balıq sevdasını başından çıxart!"; "Eh, yerin də qulağı var deyiblər, Eh, ona da çatdı bəlkə bu sevda?"; "Çor deyənə can söyləsən nəyin azalar? – Aşıq demiş: pis sözüümüz gərək can ola!"; "Görünən dağa bələdçi nə gərək, əzizim? Təzə ağırların, əzabların mübarək, əzizim" və i. a. və s.

Bunlardan başqa şeirlərdə xalq arasında şifahi danışqda daha tez-tez işlənən ifadələrə, deyimlərə, eləcə də frazeoloji birləşmələrə də tez-tez rast gəlmək olar. Məsələn: "Gülüm, geriyə yol yoxdu, Evimiz yıxılıb daha!"; "Mənim taleyimə, nyləyim axı, Qocalıq çağında yorğalıq düşüb"; "Gülündən çox sevirəm ağacın yarpağını, Əliyə tullayıram Vəlinin papağını"; "Dolayıbdır bir ölkəni barmağına, Yalnız qəbir düzəldəcək bu qozbeli"; "Qüzü tək sakit Olanı döyür. Eşşəkdən qorxur, Palanı döyür"; "Sənə dedim ki, qorxuram Bu sevgi bitə, tükənə. Narahatam, elə bil ki, birə darışib kürkümə"; "Bir cüt göz gərək ağlasın Ocaqları sönən yurda" nümunələrində xalqın minillik təşəkkül, təxəyyül və təcrübə tarixində formalaşmış ideomatik ifadələr əks olunmuşdursa, "Quşum qondu bu gözələ yamanca", "Qupquru səhraların gözlərinə ağ salaq", "Gözümüzə getmir yuxu, İçimizdə qara qorxu", "Toxunmayın ürəyimə, kövrəyəm", "Acı çəkmək qəlbimizə, Ləzzət çəkmək gözə qaldı", "Əbədir dünyaya könül bağlamaq", "Neçə-neçə ögey dərdi Öz köynəyindən keçirib, Oğul eləyib şairlər" və s. bu kimi nümunələrdə dilimizə obrazlılıq verən frazeoloji birləşmələrdən istifadə olunmuşdur.

Bütün bunlar rafiq Yusifoğlunun poetik dili barədə belə bir qənaət yaradır: "Onun poeziyasının dilində xalq dilinin şəhdi-

şəkəri vardır." (Şamxəlil Məmmədov. "Qəm karvanı" və onun sarbanı haqqında bir neçə söz. Rafiq Yusifoğlu. Xatirə kəcavəsi. Bakı, "Elm" nəşriyyatı, 1999, səh. 323).

Və bu "şəhdi-şəkər"i şifahi bədii ədəbiyyatdan və xalq dili leksikonundan hazır şəkildə götürüb özünəməxsus ifadə tərzində gördüyümüz kimi, şairin sırf öz təxəyyülündən süzülən kəlamlarda da görə bilirik. Məsələn, şairin söylədiyi "Eşqin uca budağına yapalaqlar qona bilməz" kəlamına, və ya "Toxum cücərdənlər çoxdu dünyada, mənə daş göyərdən ürək gərəkdi" misralarında, yaxud "Cavanlar var deyə bahar gələndə Çiçək açmasınmı qoca ağaclar?" deyimində, "Ziyalı, aydın olmayan xalq xalq deyil" kəlamında, "Adını, soyunu yaza bilməyən Xalqın taleyini necə yazacaq?"; "Azadlıq istəyirdin, Düşdün qul bazarına" – kimi neçə-neçə kəlamlarında, fikirlərində, həqiqətən də, ulu xalq hikmətinin və ulu xalq dilinin ruhunu hiss edirik. Nümunə gətirdiyimiz və gətirmədiyimiz bu cür saysız-hesabsız kəlamlarda "milli-etnoqrafik cizgilərin xalq ruhundan gələn xoş məram, mübarək niyyət axarında bədii boyalarla mənalandırılması poetik uğurlara çevrilmişdir." (Məhərrəm Qasımlı. Ocaq yerinin hərərəti. "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzeti, 3 noyabr 1989-cu il).

Həmin poetik uğurlar cəmlənərək, son nəticədə şair Rafiq Yusifoğlu sənətkarlığının özəlliyini, təkrarsızlığını və heyrətamizliyini təmin edir.

NƏTİCƏ

Yenidən üstümə axır şəfəqlər,
Yenidən yarılr zülmətin bağı.
Yenidən qızarı geniş üfüqlər,
Yenidən gedirəm günəşə doğru...

Rafiq Yusifoğlu

Günəşə doğru – ilahi nura doğru – əbədiyyətə doğru yol gedən şairin keçdiyi yolda qoyduğu izlər onun şeirləridir. Şairin özünü və sözünü öyrənmək istəyiriksə, həmin şeir – addımları öyrənməliyik.

Elə bu məqsədlə də biz bu tədqiqat işimizdə şair Rafiq Yusifoğlunun şeirlərinin həm məzmun, həm də forma xüsusiyyətlərini araşdırmağa, onun poeziyasının və poetikasının özünəməxsusluğunu üzə çıxarıb sistemləşdirməyə səy göstərdik.

Yaradıcılığı ilə tanışlıqdan məlum oldu ki, sənətkar folklor xəzinəmizə, klassik irsimizə və dünya ədəbiyyatı təcrübəsinə çox yaxından bələddir. Bü üç möhtəşəm ənənəyə söykənməyən sənətkardan isə novatorluq gözləmək olmaz. Rafiq Yusifoğlu isə göstərilən üç qaynaqdan barınmaqla bərabər, özü çağdaş Azərbaycan poeziyasında yeni cığır açmış, müasirlərindən özünəməxsus dəsti-xətti ilə fərqlənir. Bu fərqlilik isə özünü əsasən haqqında söhbət açdığımız şeirlərinin məzmununda və forma çalarında özünü göstərir.

Odur ki, fərdi poetik üslubu ilə, fərdi poetik təfəkkür və təxəyyülü ilə seçilən şairimiz barədə deyilən aşağıdakı fikirlər də əbəs deyildir: "Rafiq Yusifoğlu mənə şairidir. Onun şeirlərini mənalandıran dəqiq duyumu, incə müşahidəsidir." (Ədalət Əsədov. Sözü qoruyan şair. "Məslək" qəzeti, 21 may 1998-ci il).

Bu baxımdan onun müşahidə və qənaətlərinə şərik olmaq istəyən oxucu ilk növbədə poetik duyum sahibi olmalıdır ki, əksəriyyəti sətiraltı mənalarda ifadə olunmuş bədii həqiqətləri

duya və görə bilsin. "Çünki Rafiq Yusifoğlunun poeziyasının görünən tərəfindən çox, görünməyən tərəfi vardır." (Arifə Gülnar. "Həsərət köçü". "Vaxt" qəzeti, 10-16 oktyabr 1998-ci il). Əsrarlı təbiətdə olduğu kimi.

Həzinlik, zəriflik və gözəlliklə ovxarlanan ruh sahibi olan şairi ona görə də ictimai-siyasi həyatdan daha çox sevən qəlblər dünyası və gözəllik mənbəyi təbiət daha çox cəlb edir. Bu meyl yaradıcılığının ilk mərhələlərində də güclü idi. Şairin poeziyasında olan bu cəhəti bir vaxtlar kəskin etirazla da qarşılamışdılar. "...Gənc şairin şeirləri fikirlərinin təzəliyi, konkretliyi və aydınlığı ilə seçilməkdədir. Lakin təəssüf ediləcək haldır ki, şeirlərində subyektiv fərdi meyllərin təbliği üstünlük təşkil etsə də, ictimai mündəricəli hadisə və məsələlərin təsviri çox azdır. Ümumiyyətlə, təbi və ilhamı olan gənc şairin qeyri real, mücərrəd və məntiqə sığmayan mühakiməyə meyl göstərməsi arzu edilməyəcək bir haldır." (Məsud Əlioğlu. Rafiq Yusifoğlunun "Füzuli meydanı" şeirlər kitabı haqqında. Rafiq Yusifoğlu. Xatirə kəcavəsi, səh. 344).

O da təəssüf ediləcək haldır ki, ilahi nurun qəlbə yaratdığı bir ülvə hissi – sevgini tərənnüm edən bədii əsərlər üçün də bir vaxtlar siyasi şüarlar əsas meyara çevrilmişdi. Ona görə H.Cavid, M.Müşfiq, Ə.Cavad kimi şairlərimiz də siyasi ideologiya üçün arzu edilməyəcək "qeyri-real, mücərrəd və məntiqə sığmayan" mühakiməyə meyl göstərmələrinin qurbanı oldular...

Lakin nə yaxşı ki, zaman yəqin ki, artıq ruhunu və ürəyini dəyişmək imkanı olmayacaq şair Rafiq Yusifoğlunu elə öz poeziya mülkünün sərbəst sahibi olaraq da qalmasına mane olmadı. Beləliklə, Rafiq Yusifoğlu bu gün də lirik şair və lirik sevgi şeirlərinin aşıq qəhrəmanıdır. Ancaq bu aşıq artıq yurd həsrətli qəlbi ilə sevir. Odur ki, Rafiq Yusifoğlunun şeirlərini oxuduqca sanki hər birindən "bir çimdik kədər" (R.Y.) götürür qəlbimiz. Hər şeirinə bir damcı kədər qatan şair sən demə bir qəm səhrasının sahibi, bir qəm karvanının sarbanı imiş.

İlahidən gəlmiş istedadı və yüksək bilik səviyyəsi olan hər şairin də şeirlərində kədər qədər ağırlığa malik, dərinliyə malik mənə olmur. Bəlkə də buna görədir ki, Rafiq Yusifoğlunun yaradıcılığında "Poetik yüksüz, söz xətrinə deyilmiş bir misraya belə təsadüf etmək mümkün deyil." (Xasay Cahangirov. Çaya dönmə çəsmə. Rafiq Yusifoğlu, Xatirə kəcavəsi, Bakı, "Elm, 1999, səh.340). Bu, dəqiq bir faktır. Elə bu faktın özü Rafiq Yusifoğlunun sənətkarlığı barədə hər şeyi söyləyir.

Bir faktı da qeyd edək. Biz şairin şeirlərinin məzmun və forma elementləri üzrə (hansı ki, nəzəriyyə kitablarında təsnif edilir) təhlil və təsnif edərkən heç bir çətinliklə qarşılaşmadıq. Çünki Rafiq Yusifoğlunun şeir yaradıcılığında istənilən nəzəri müddəaya aid nümunələr gətirmək üçün istənilən qədər təcrübə material tapmaq mümkündür. Özü də hər biri orijinal, gözəl və təkrarsız.

Əsasən novellavari xüsusiyyətə malik lirik şeirlərdən ibarət olan Rafiq Yusifoğlu poeziyası şanlı keçmişinə layiq olmağa çalışan müasir Azərbaycan poeziyasını və poetikasını iki min dörd il bundan sonrakı zamana qədər də yaşatmağa qadir olan bir xəzinəmizdir!!!

Duyana bəxş edib Tanrı işığı,
Sevda könlümün əcəb zövqü var.
Gözəl yanağında tanrı işığı,
Şair dodağında mələk şövqü var.
Bəlkə o yatmışam qəlbində nifrət?!
Görəsən sevgilim gələrmə rəhmət?
Şairə nə qalır?
-Sevda, məhəbbət.
-Şairdən nə qalır?
-Sevda nəğmə...

QƏLƏM ADAMLARI RAFİQ YUSİFOĞLU HAQQINDA

"Rafiq! Poemanı oxudum. Çox təsirli və səciyyəvi bir məsələdən bəhs edirsən. Mühəribənin yaraları indi də göynəyir. Sən o ağır illəri görməsən də nəfəsini hiss edirsən. Poema göstərir ki, səndə şairlik istedadı var. Misraların çoxu axıcı və səlistdir. Söz seçməkdə az çətinlik çəkirsən."

+ İsmayıl ŞİXLİ

Əzizim Rafiq! Monoqrafiyanı zövqlə, azalmayan bir maraqla oxudum. "Azərbaycan poeması: axtarışlar, perspektivlər" mövzusunda uğurlu ədəbi-fəlsəfi əsər – ELMİ POEMA münasibətilə səni təbrik edir, kitabın özünü gözləyirəm."

— Yaşar QARAYEV

"İstedadlı şair Rafiq Yusifoğlu, necə dəyərlər, babasına çəkmişdir. Nuşirəvan müəllimin yandırdığı poeziya ocağının kül altında qalan közünü sönməyə qoymamışdır."

+ Qasım QASIMZADƏ

Rafiqin həm yaxşı şeirləri, həm də gözəl şair təbiəti vardır.

+ Nəriman HƏSƏNZADƏ

Ədəbiyyatımızın bütün dövrlərini obyektiv təhlil etməyi bacaran namuslu adamlarımız da az deyil. Bu baxımdan mən yazıçı və alim Rafiq Yusifoğlunun "Azərbaycan poeması: axtarışlar və perspektivlər" kitabını lazımcınca dəyərləndirirəm.

+ ANAR

Rafiqin alimlik fəaliyyəti ilə tam tanış deyiləm, ancaq poeziyasını sevirəm. Uşaqlar üçün də, böyükler üçün də çox gözəl yazır, çox gözəl nəğmələri var"...

+ Hüseyn ABBASZADƏ

Rafiq Yusifoğlu Azərbaycan dilini gözəl bilən şairlərimizdəndi.

QABİL

Rafiq elə daş-qaşdı ki, bir küncü ədəbiyyatşünaslıqdı, bir küncü şairlikdi, bir küncü nasirlikdi. Bu sakit, təmkinli adamın canında bunların

hamısı cəm olub. Hardasa üç-dörd insan lazımdı ki, Rafiq kimi alim olaydı, daha heç nə yazmayaydı, Rafiq kimi şair olaydı, daha heç nə yazmayaydı"...

+ Fikrət SADIQ

"Rafiq Yusifoğlu uşaq ədəbiyyatı sahəsində səmərəli fəaliyyət göstərən gənc şairlərimizdəndir."

— Tofiq MÜTƏLLİBOV

Rafiq Yusifoğlunun uşaqlar üçün yazıb çap etdirdiyi şeirlər həmişə diqqətimi cəlb etmişdir. O, hər şeydən əvvəl uşaq aləmini həssaslıqla müşahidə edir və hər bir şeirində ürəyə yatımlı müxtəlif kəşflər edir. Bəs görəsən böyükler üçün də yazdığı şeirlərdə Rafiq öz sözünü yeni poetik vüsətlə deyə bilirmi? Özlüyümdə bu sualla "Yazıçı" nəşriyyatının nəşr etdiyi "Ocaq yeri" kitabını vərəqlədim. Axırncı şeiri oxuyub qurtarandan sonra bu qənaətə gəldim ki, bəli, Rafiq böyükler üçün olan yazılarında da özünə sadıqdır."

+ Hikmət ZİYA

Rafiqdən Səhət ətri gəlir, Şaiq ətri gəlir, Səməd Vurğun ətri gəlir. Keyirxahlıqla, qayğıkeşliklə doludur onun canı.

+ İlyas TAPDIQ

Rafiqin hər şeirində obrazlı, poetik deyimlər adamı heyərləndirir.

+ Zəhid XƏLİL

"Rafiq Yusifoğlunun bacarığı ondadır ki, o "quru" mövzularda da bədii cizgilər tapır. Onun belə əsərlər yazması uşaq poeziyamıza yeni ruh, yeni nəfəs, yeni üslub gətirir."

+ Ağa LAÇINLI

"...mən həmişə Rafiq Yusifoğlunu sözlərinə oxşayan görmüşəm: özü də sözləri kimi sakit, utancaq, hay-küyü sevməyən, isti və yapışıqlı... Rafiq Yusifoğlunun şeirləri oxucu ilə dil tapmağı, mehr-ülfət bağlamağı bacarır, çünki o könül söhbəti eləyir..."

+ Məhərrəm QASIMLI

Rafiq Yusifoğlu. Sadə, təvazökar, sakit və təmkinli bir insan. İlk baxışdan nəzəri o qədər də cəlb etmir, qaraqabaq, adamayovuşmaz

təsiri bağışlayır. Elə ki, tanış olub bir az söhbət etdin, açılışdın, o zaman görürsən ki, qarşıdakı heç də adi adam deyil, savadı, biliyi, dünyagörüşü, mənəvi dünyası zəngindir, dərin və menalı söhbətləri ilə səni heyran qoyur.

7 Tofiq MAHMUD

Rafiq Yusifoğlu "Qəm karvanı" poemasında eşqdən və Füzuli dərdindən canında olan yanğıları ulu şairimizə yüksək məhəbbətlə dilə gətirməyə çalışır. ...Hər addımında, hər dikəlişində, hər söylənişində Rafiq Yusifoğlunun başının üstündə Füzuli zirvəsinin zəhmi hiss olunur."

7 Məmməd ASLAN

Məndən ötrü Rafiq Yusifoğlu dünyanın ən təmiz, ən saf sözüdü. Və hardasa mənə yenə də elə gəlir ki, sözün indiki ovqatı ilə şairin ovqatı bir balaca eyniyyət təşkil edir. Bu insan və söz çoxluğunun içində özünə və sözünə çəkilmək duyğusu onu tərk etmir. Belə olduğu halda sözün Rafiqdən, Rafiqin sözdən başqa dostu qalmır. Şair ilahi sözün himayəsindədir... Füzuli ilə danışan Rafiq Yusifoğlu əslində Füzulinin danışdığı dünya ilə danışır. Bir az gizli, bir az ərkyana"...

— Bahadır ŞƏFİ

Mən həmişə Rafiqin şeirlərini, hər təzə çıxan kitabını uşaq marağı, uşaq sevgisi ilə oxumağa tələsmişəm və hər dəfə onun imzasını görəndə elə bilməmişəm ki, bu şeir, bu kitab məni uşaq kimi sevindirəcəkdir."

— Şahin XƏLİLLİ

Rafiq Yusifoğlunun şeirlərini birnəfəsə oxumaq olmur. Hər şeir oxucunu özünə çəkir, onu düşündürür. Dağların, qayaların döşündən süzülüb gələn bulaqlar kimi qaynar, təbiətin özü kimi rəngarəng şeirlər hərdən qaya kimi sərt, hərdən çiçək kimi zərif görünür.

Rafiq Yusifoğlunun şeirlərində bir dənə də olsun dil qüsurlu, fikir çəşqinliyinə, deyim tərzinin yöndəmsizliyinə rast gəlməzsən. Dil-fikir gözəlliyi bəndlərin, misraların boynuna biçilib".

— Zirəddin QAFARLI

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

Giriş	3
Sənətə və həyata sənətkar baxışları.....	8
Uşaq ədəbiyyatı mövzusu.....	11
Rafiq Yusifoğlunun lirikası.....	20
Məhəbbət lirikası.....	21
İctimai-siyasi lirikası.....	52
Fəlsəfi fikirləri özündə əks etdirən şeirlər.....	58
Rafiq Yusifoğlu şeirlərinin bədii xüsusiyyətləri.....	60
Vəzn və qafiyə sistemi.....	61
Qarısqı hecalı şeirləri.....	78
Heca vəznli şeirlərində qafiyə sistemi.....	81
Sərbəst şeir.....	86
Əruz vəznli.....	89
Rafiq Yusifoğlu şeirlərinin bədii dili.....	94
Nəticə.....	113
Qələm adamları Rafiq Yusifoğlu haqqında.....	116

İstehsalat müdiri
Nərmin İsabəyli
Sex müdiri **Günel Cəfərli**
Çapçı **Rüxsarə Hüseynli**
Baş mühasib **Həlimə Qasımlı**
Kompüterçi **Fərizə Məmmədli**

Ofset üzrə çapçı **Fariq Tofiqoğlu**

Çapa imzalanıb 05.06. 2006

Formatı 60x84 1/16

Fiziki çap vərəqi 7,5

Sayı 100

